

BÉLA PETRIK

Anton Baša

Teoretická diplomová práca

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko - přírodovědecká fakulta v Opavě

BÉLA PETRIK

Anton Baša

Teoretická diplomová práca

Obor: Tvůrčí fotografie
Vedúci práce: doc. Mgr. MgA. Tomáš Pospěch, Ph.D.
Oponent: MgA. Jan J. Dvořák, Ph.D.

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

Opava 2018

ABSTRAKT:

Témou tejto diplomovej práce je fotografická tvorba rímskokatolíckeho farára a kronikára obce Rad Bélu Petrika. Vo svojej tvorbe sa zameriaval predovšetkým na portrétnu, autoportrétnu a dokumentárnu tvorbu. Petrikova fotografická pozostalosť v kombinácii s farskou kronikou sú unikátnym zdrojom o podobe regiónu Medzibodrožia na Východnom Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Táto práca ponúka prehľad a analýzu Petrikovej tvorby, ako aj jej porovnanie s autormi s podobnými charakteristikami.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ:

Béla Petrik, Rad, Malé Trakany, Medzibodrožie, kronika, fotoarchív, portrét, autoportrét, dokument, viacnásobná expozícia, negatív, sklenené dosky, Pamäť na skle

ABSTRACT:

The aim of this thesis is to familiarize the reader with the photographic work of Béla Petrik., a roman-catholic priest and chronicler of the village Rad. In his body of work, he would mainly concentrate on portraiture, self-portraiture and documentary photography. Petrik's photographic work together with his chronicles are considered to be very unique in portraying the scenery of the region around the river Bodrog in the first half of the 20th century. This thesis provides an overview of Petrik's body of work and compares it with works of other authors showing similar characteristics.

KEY WORDS:

Béla Petrik, Rad, Malé Trakany, Bodrog river region, chronicle, photo archive, portrait, self-portrait, documentary, multi-exposure, negative image, glass plates, Memory on glass

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Akademický rok: **2017/2018**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**BcA. Anton BAŠA**
Osobní číslo:	**F120992**
Studijní program:	**N8204 Filmové, televizní a fotografické umění a nová média**
Studijní obor:	**Tvůrčí fotografie**
Název tématu:	**Béla Petrik**
Téma anglicky:	**Béla Petrik**
Zadávající ústav:	**Institut tvůrčí fotografie**

Zásady pro vypracování:

Teoretická diplomová práca sa venuje fotografickej pozostalosti po farárovi-fotografovi Bélovi Petrikovi, pozostávajúcej z vyše 400 sklenených negatívov z obdobia 1906-1938. Hlavnú časť práce tvorí analýza diela delenej podľa nosných motívov autorovej tvorby. Taktiež pojednáva jeho životopis a vyhodnocuje dielo v kontexte histórie fotografie na Slovensku.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

GEMBICKÝ, Juraj PRISTAŠ, Martin: Pamäť na skle fotograf Vojtech Petrik a kultúrne dedičstvo Medzibodrožia. Projekt pre Nadačný fond Telekom a Nadáciu Pontis, 2016, rukopis
HABÁLOVÁ, Božena MADĚŘIČOVÁ, Zuzana MAKOVÁ, Alena: Spracovanie a ochrana negatívnych fotografických materiálov. SNA Bratislava 2015, 110 str.
HLAVÁČ, L'udovít: Dejiny slovenskej fotografie. Osveta Martin 1989, 512 str.
KLEIBL, Martin: Fotografia slovenskej krajiny do roku 1918. VŠVU Bratislava 2014, 112 str.
RYBÁROVÁ, Kristína: Fotografické ateliéry v Košiciach od druhej polovice 19. storočia do roku 1918. In: Historica Carpatica 21, 1990, str. 47 - 62

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Tomáš POSPĚCH, Ph.D.**
Institut tvůrčí fotografie

Datum zadání diplomové práce: **20. června 2018**
Termín odevzdání diplomové práce: **30. června 2018**

prof. PhDr. Vladimír BIRGUS
vedoucí ústavu

V Opavě 20. června 2018

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracoval samostatne a použil len pramene uvedené v zozname použitej literatúry.

Poďakovanie

Rád by som sa poďakoval vedúcemu bakalárskej práce doc. Mgr. MgA. Tomášovi Pospěchovi, Ph.D. za odbornú pomoc a rady pri písaní práce. Moja špeciálna vďaka patrí Rolandovi Böőrovi a Jurajovi Gembickému za obrovskú pomoc, cenné informácie a ich čas. V neposlednom rade ďakujem svojej rodine a Bohu.

Súhlas

Súhlasím so zverejnením práce v Univerzitnej knižnici Slezké uvinerzity v Opavě, v knižnici Uměleckoprůmyslového múzea v Prahe a na webových stránkach Institutu tvůrčí fotografie.

Opava, Jún 2018

© 2018 Anton Baša, Institut tvůrčí fotografie FPF SU v Opave

Obsah

Úvod 8

I. Život Bélu Petrika 10

II. Rozbor diela 18

- II.I Petrik očami Petrika 19
- II.II Človek v centre záujmu 33
- II.II Petrikovci 34
- II.III Ľudia Medzibodrožia 46
- II.IV Farská kronika a dokumentárna tvorba 53
- II.V Architektúra a krajina Medzibodrožia 55
- II.VI Prírodné živly 66
- II.VII Interiéry, reprodukcie 71

III. Spracovanie Petrikovej pozostalosti 72

- III.I Prvé kroky 72
- III.II Archeológia času Brehov / Rad 75
- III.III Pamäť na skle 76

IV. Budúce smerovanie 86

Záver 88

Zoznam skratiek 92

Použitá literatúra 92

Register mien 95

Prílohy 98

- Životopisné dáta 98
- Stručná história vývoja sklenených nagatívov 99
- Technická správa 101
- Obrazová príloha - Sklenené želatínové dosky 105

Úvod

Písal sa 16. február 2016, keď som v Budapešti spolu s Pavlom Smejkalom a Jurajom Gembickým nasadol do auta, aby sme Pavla odviezli na letisko. Práve sme otvorili budapeštiansku časť výstavy „they said yes!“ a Pavel ďalej pokračoval svoju cestu do Marseille. S Jurajom som sa zoznámil len o niekoľko hodín skôr a aj keď sme si celkom sadli, nebol som si istý o čom sa budeme rozprávať počas trojhodinovej cesty späť do Košíc. Juraj je historikom a zamestnancom Krajského pamiatkového úradu v Košiciach a keďže som v tom čase intenzívne pracoval na rekonštrukcii domu v chránenej pamiatkovej oblasti naše zoznamovacie rozhovory začali práve tu. Vyrozprával som mu svoje zážitky s pamiatkármi a on sa podelil so svojimi zážitkami s cirkevnými predstaviteľmi, keďže sa zaoberá predovšetkým záchranou historických zvonov. Jeho rozprávanie ma veľmi zaujalo, keďže málokedy stretnem niekoho, kto by sa zaoberal tak špecifickou (a zároveň zaujímavou) oblasťou. Skutočnosť, že sme sa vracali z vernisáže fotografickej výstavy spôsobila, že naše rozhovory boli častokrát okorenené práve týmto médiom. Juraj sa aj vďaka tomu dostal k rozprávaniu o aktuálnom projekte, na ktorom spoločne s kolegom pracoval a práve sa snažili k nemu získať finančnú podporu. Veľmi nadšene mi opisoval objav sklenených negatívov po istom farárovi v obci Rad, na čo som spozornel ešte viac, keďže som danú dedinku poznal. Svoje detstvo som totiž trávil u starých rodičov v neďalekých Veľkých Kapušanoch a mám k danému regiónu citovú väzbu. Práve na tejto dlhej zimnej ceste z Budapešti do Košíc som sa prvý krát zoznámil s menom Béla Petrik.

Prešlo niekoľko mesiacov, počas ktorých som dostával od Juraja, Pavla, či Leny Jakubčákovej rôzne správy, nevenoval som im však dostatočnú pozornosť (čo dnes ozaj ľutujem). Mojim druhým, omnoho intenzívnejším stretnutím s Petrikom, bola jeho výstava v Košiciach. Výstava ma veľmi oslovila, keďže mám vzťah k historickým fotografiám a prvý krát som si uvedomil, že mi niečo zaujímavé ušlo, keďže sa jednalo o poslednú výstavu z doposiaľ troch uskutočnených. Cestou domov som si to v duchu zaknihoval ako jednu z ďalších nevyužitých šancí zúčastniť sa zaujímavého projektu.

Tretím kľúčovým momentom vzniku tejto práce bola situácia, keď som už mal zvolenú tému diplomovej práce, ale reálne som zhodnotil, že by som ju kvôli časovému sklzu a potrebe rozsiahleho bádania nestihol napísať. Vtedy som si spomenul na návrh Pavla Smejkala spred niekoľkých mesiacov, aby som písal o Petrikovi. Skutočnosť, že napriek veľkému úspechu projektu Pamäť na skle, do dnešného dňa nevznikla obsiahlejšia práca mapujúca Petrikovu fotografickú tvorbu, ma priviedla k rozhodnutiu zmeniť si tému práce a predsa len skúsiť dobehnúť na prvý pohľad „zmeškaný Petrikov vlak“.

Prvoradým cieľom tejto práce je podrobnejšie analyzovať fotografický archív po farárovi – fotoamatérovi Bélovi Petrikovi. Svoj rozbor zakladám na rozdelení fotografií do podskupín na základe spoločných charakteristík. Práca však nemá ambíciu byť strohou sumarizáciou snímok z hľadiska teórie fotografie. V podobnom duchu ako je písaný tento úvod, dávam v analýze priestor pre interpretáciu a subjektivitu na základe prežitých emócií zo štúdia pozostalosti, či osobných rozhovorov so zainteresovanými ľuďmi. Taktiež sa nevyhnem porovnávaniu Petrikovej tvorby so známymi menami svetovej fotografie. Popri obsahovej stránke práca hodnotí aj technickú kvalitu zachovalých fotografií.

Prvá kapitola sa venuje Petrikovmu životopisu, ktorý do veľkej miery čerpá z doposiaľ publikovaných článkov, predovšetkým od autorov projektu Pamäť na skle. Pre obohatenie existujúcich životopisných textov využívam svoju znalosť maďarčiny, ktorá mi dovoľuje detailnejšie štúdium zachovalých dobových rukopisov autora a vhodné použitie jeho citátov.

Okrem analýzy samotného Petrikovho diela táto práca mapuje aj doposiaľ realizované projekty, kde tiež uvádzam svoje postrehy. Popri fotografiách z rozboru diela uvádzam aj obrazovú prílohu, v ktorej dostávajú väčší priestor z môjho pohľadu najzaujímavejšie fotografie.

I. Život Bélu Petrika

Béla Petrik sa narodil 29. apríla 1888 v obci Malé Trakany blízko rieky Tisy, dnes na pomedzí slovensko-maďarsko-ukrajinských hraníc. Béla (lat. Adalbert, slov. Vojtech) bol jedným z deviatich detí matky Erzsébet (slov. Alžbety) Ruscsik a otca Pála (slov. Pavla) Petrika - maďarskej roľníckej rodiny pochádzajúcej z početného rodu Petrikovcov v blízkom kraji, ktorí do regiónu údajne prišli začiatkom 19. storočia z neďalekého Damóczu v Maďarsku.

Obr.1
Rodina Petrikovcov, Béla úplne vpravo, približne rok 1898

Bélove nadšenie pre fotografiu, ako aj jeho postupné smerovanie boli s veľkou pravdepodobnosťou ovplyvnené jeho strýkom Albertom Petrikom (1876–1916), jedným z najznámejších členov rodiny Petrikovcov. Albert, ktorý ako 40-ročný zahynul v auguste 1916 na bojisku I. svetovej vojny pri Belejeive v Haliči, bol historik architektúry, pamiatkár a fotograf pamiatok Uhorska, hlavne starej Budapešti. Béla bol ako fotograf technicky zdatný už v čase stredoškolských štúdií, o čom svedčí aj jeden z jeho mnohopočetných zachovaných autoportrétov (obr. 16, strana 24). Rovnako, ako všetky ostatné zachovalé zábery, jedná sa o sklenený želatínový negatív. Znázorňuje autora ako študenta gymnázia v Sátoraljaújhely, v pozadí

so svojím fotoaparátom nemeckej značky „Koilos“. Kamera bola novinkou formátu 9x12cm známej firmy bratov Gauthierovcov z Calmbachu, vyrábanou od roku 1904.

GIMNÁZIUMI ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY

Obr.2
Maturitné vysvedčenie
rok 1907

Po maturite v roku 1907 nastupuje Petrik na štúdiá teológie do kňazského seminára v Košiciach. Prichádza do kultúrneho prostredia dynamicky sa rozvíjajúceho mesta, v ktorom už od 19. storočia pôsobia viaceré významné fotoateliéri a fotografi. V čase štúdií na teológií sú to hlavne Kemény Jenö (pôsobiaci aj v Sátoraljaújhely), Szkalnik a syn či Győri a Boros, ale aj Andrassy a Szamossy, Braun Adolf Béla a mnohí iní. Béla si tak ako mladý seminarista pravdepodobne osvojuje ďalšie techniky fotografovania či postprodukcie, ako napríklad retušovanie, kolorovanie a rôzne iné úpravy a zásahy aj do negatívov.

Fotografia sa v tomto období stáva už Petrikovým stabilným koníčkom, vďaka ktorému pravidelne objektívom svojho „Koilosu“ zvečňuje významných ľudí zo svojho okolia, svoju rodinu, udalosti, ako aj hospodárenie a pamiatky z miest svojich pôsobísk. Nie je to však jediná záľuba. Partnerom fotografie sú napríklad celoživotná láska k hudbe (harmónium - organ), literatúre (vlastná básnická tvorba, články), či bádanie a archivovanie (osobitne dejiny minoritov v Rade a v Brehove, premonštrátov v Lelesi, regionálne témy, presné systémy triedenia a evidencie).

23. júna 1911 bol Béla Petrik vysvätený za kňaza košickým biskupom Augustínom Fischerom - Colbriem v biskupskej kaplnke v Košiciach. Ako kaplán začína svoje pôsobenie vo svojom rodnom kraji - Zemplíne - vo Veľkom Kamenci, odkiaľ po roku odchádza do neďalekého Sárospataku. Skladanie synodálnej skúšky je zatienené vypuknutím prvej svetovej vojny a Bélov život sa počas tohto nepokojného obdobia opäť spája s Košicami. V roku 1915 sa tu stáva kaplánom - katechétom až do ukončenia vojny, pričom v roku 1916 vykonáva ďalšie skúšky na výuku náboženstva. V rovnakom čase študuje na košickej právnickej akadémii, pričom základnú skúšku skladá s vyznamenaním.

Kassai
Királyi Állami Jogakadémia.

Obr.3
Preukaz študenta
Právnickej Akadémie
v Košiciach
rok 1917

Po skončení vojny sa Petrikov život začína komplikovať. V roku 1918 ešte prijímajú jeho dizertačnú prácu pre doktorát z kanonického práva a vykonáva komplexné skúšky z rímskeho práva na univerzite v Kolozsvári (Cluj - Napoca, Rumunsko). Doštudovať však nemože kvôli náhle meniacim sa okolnostiam po rozpade monarchie. Ako sám píše vo svojom životopise

"V Kolozsvári som zložil prvú skúšku z rímskeho práva, avšak po rozpade krajiny som svoje štúdium nemohol dokončiť, z dôvodu rôznorodých blokád dopravy. Potreboval som zložiť už len druhú skúšku z kanonického práva, kvôli ktorej som mal o šesť týždňov cestovať. Bol som na ňu pripravený už pri skladaní prvej skúšky, no nedovolili mi ich zložiť naraz."[1]

Obr.4
Vlastnoručný životopis vo farskej kronike obce Rad. Fotografia z košického ateliéru Győri és Boros rok 1920

V tomto zmarenom štúdiu môžeme spozorovať určitú predzvesť nepriazní osudu, ktoré ho v ďalšom živote postretli. Béla Petrik bol silne maďarsky cítiaci, charakterovo priamy, otvorený a nekompromisne verný svojim ideálom. Sú to síce hodnotné povahové črty, nie vždy však spoločensky preferované a prijateľné... Popri štúdiách pôsobil Petrik v rokoch 1918–1919 ako učiteľ náboženstva v Košiciach na reálnej škole a obchodnej škole a bol tiež menovaný za prefekta Regina Pacis - biskupského chlapčenského internátu pre najchudobnejších žiakov a učňov, neskôr sídliaceho na dnešnej Masarykovej ulici. Vzorom v tomto období bol preňho po ľudskej či kňazskej stránke košický biskum Augustín Fischer-Colbrie, ktorý výrazným spôsobom podporoval chudobných a internát sám založil.

[1] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 139

Po vzniku Československa dochádza ku kľúčovým zmenám v Petrikovom živote. Keďže nerozprával po slovensky, štát ho neponechal na mieste učiteľa v Košiciach. Ako v životopise píše:

"Môj košický nástupca síce nemal učiteľský diplom, ale predsa ho štát potvrdil vo funkcii, lebo vedel po slovensky". Jeho predchádzajúce pôsobiská preberajú dvaja kňazi, keďže jeden to sám nezvládal. Takýmto spôsobom sa uzatvára košická kapitola Petrikovho života."[2]

V roku 1919 odchádza približne na rok učiť do Sárospataku. Počas tohto pôsobenia bol menovaný do farnosti v Mezőzombore (Maďarsko), ale odtiaľ

„odišiel po jednom strávenom vianočnom týždni, pretože rozheganú farnosť sľúbili obieliť, a nie prestavať. Strecha farnosti bola už taká deravá, že už aj starý Sándor János otvoril dáždnik ponad posteľ." [3]

1. januára 1920 sa teda dočasne vracia naspäť do Sárospataku. Aj keď už nepôsobil v Košiciach, nezabudol na svojho obľúbeného biskupa a bol jedným zo 165 kňazov a rehoľníkov prevažne maďarskej národnosti podpísaných pod petíciou, vďaka ktorej biskup Ficher-Colbrie odolá snahám o jeho odvolanie z dôvodu pretrvávajúcej snahy zbaviť sa maďarských biskupov.
Jedným z najvýznamnejších dátumov z hľadiska tejto práce, ako aj z hľadiska Petrikovho života, bol 1.október 1920, kedy odchádza do dediny Rad v medzibodroží. Jednalo sa o malú dedinku obmývanou riekou Tice, ktorá sa ani za sto rokov príliš nezmenila. Ako píše súčasný farár dediny Roland Böőr

"Táto obec je taká maličká, že sa jedná o slepú uličku, odkiaľ ďalej nevedie žiadna cestná komunikácia. Aj podľa našich predkov sa vandrák musel otočiť, keď dorazil na koniec dediny..."[4]

Obr.5
Béla Petrik
Obec Rad,
vlepená fotografia
vo farskej kronike.
nedatované

[2] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 139

[3] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 140

[4] BÖŐR, Roland. Obec Rad. In: Sedlák, J. – Lesňák, T. a kol.: Archeológia času. Bratislava 2016, str. 256

Béla do tohto prostredia prichádza ako 32 ročný, pričom predošlé roky strávil hlavne v meststkom prostredí, plnom kultúrno-spoločenských aktivít. Napriek tomu, možno aj vďaka blízkosti svojho rodiska, vníma nové prostredie spočiatku optimisticky, možno až prikrášlene. V dedinskej kronike to retrospektívne opisuje nasledovne:

"Obec samotná na mňa - učiteľa spomedzi košických múrov - urobila veľmi dobrý dojem. Privítal ma všadeprítomný trávnik, husté koruny stromov. Po oboch stranách cesty sa duby, orechy a iné stromy navzájom objímali, až tá ulica pripomínala skôr podchod, či tunel. Rosa už sem-tam vyštípala listy do červena, jesenné slnko presvetľovalo koruny stromov, človeka to veľmi osviežilo. Všetko bolo malebné. Veľmi rád by som sa tu bol býval prechádzal,..."

...rýchlo však príde vytriezvenie...

"...ale komunizmom nasiaknutý ľud, jeho srdcervúce privítanie sťa macochy, či problémy okolo hospodárstva mi nedopriali ani trochu pokoja."[5]

Mladý farár odrazu čelí možno väčšiemu množstvu problémov, než ktoré stihol spozorovať na týždennom pobyte v Mezőzombore, kvôli ktorým sa radšej vrátil do Sárospataku, dúfajúc, že ho postretne lepšie pôsobisko. Napriek nehostinnému začiatku jeho pôsobenia, alebo možno práve vďaka nemu, sa Petrik nevzdáva a je verný svojim ideálom nech sú akokoľvek nepopulárne. O sľubnú kariéru v Košiciach prišiel aj kvôli svojim názorom a neochote podriadiť sa štátnej moci a možno aj z tohto dôvodu sa nechcel podriadiť ani sedliakom, ako väčšinu obyvateľov označuje v dedinskej kronike.

V čase Petrikovho pôsobenia bol farár z Radu zároveň aj hlavným inšpektorom biskupkupského lesníctva. Tento fakt, ako sa dozvedáme z jeho rukopisu, nepridával na jeho popularite u miestneho horára. Tomu trvalo roky, kým pochopil, že Petrik sa o lesné majetky príliš nezaujíma a tým pádom neohrozuje jeho pôsobenie. Počas dlhoročného pôsobenia v obci Rad si prešiel nemalými skúškami vo forme rôznych provokáci, intríg, či obvinení zo strany obyvateľov, ktoré neraz končili dokonca pred sudcom. Svedectiev o týchto príbehoch nájdeme vo farskej kronike požehnane. Petrik sa otvorene hlásil k maďarskej strane kresťanských socialistov, za ktorú 12. júna 1938 aj kandidoval do obecného zastupiteľstva v Rade. Táto udalosť ponúkla živnú pôdu pre jeho neprajníkov. Tí ho na súde obviňovali napríklad aj z toho, že vraj sympatizantom komunistickej strany neponúkal sviatosť spovede, taktiež vraj kázal, že nevolenie maďarskej národnej strany je

[5] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 140

smrteľným hriechom, alebo aj z toho, že bol špiónom. Žiadne z týchto obvinení ale neobstálo a zakaždým dokázal svoje meno očistiť, čoho najlepším dôkazom je menovanie za biskupského radcu, ako aj notára dištriktu v tom istom roku (1938). Podobné funkcie si kňazi museli takpovediac "zaslúžiť", dostávali ich najbližší spolupracovníci biskupa, ktorým dôveroval.

Nasledujúce roky priniesli turbulentné obdobie, kedy Medzibodrožie s ďalšími časťami dnešného južného Slovenska pripojili po viedenskej arbitráži horthyovskému Maďarsku. Petrik to s maďarsky citiacími obyvateľmi vnímal ako víťazstvo a uvoľnenie po 20 rokoch v "zajatí" Československa. Medzi nich môžme zaradiť šľachtica Bélu Bencsika, ktorého v kronike spomína s úctou pri rôznych dôležitých spoločenských udalostiach ako hosťa, či rečníka.
Ďalšou dlhoročnou oporou bola Petrikova nevydatá mladšia sestra Regina, ktorej početné portréty taktiež nachádzame v zachovalom foto-portfóliu.

Po skončení 2. svetovej vojny sa hranice štátov opäť menili. Rad sa znova stáva súčasťou Československa, Benešove dekréty ale výrazným spôsobom zasiahli do osudu ľudí maďarskej a nemeckej národnosti. Maďarov, ktorí neboli ochotní podpísať reslovakizáciu, vyhlásili za zradcov v rámci kolektívnej viny a čelili konfiškovaniu majetku, núteným prácam na českom pohraničí, prípadne vysťahovaniu do Maďarska. Kňazi maďarskej národnosti boli postihovaní väzením, internačným táborom, alebo vyhostením. Béla Petrik bol v rokoch 1945–1946 opakovane väznený v Kráľovskom Chlmci a v Košiciach, kde bol v roku 1946 jeho spoluväzňom Elek Szmrecsányi - farár z Veľkých Trakan.

Obr.6
Béla Petrik
kresby väzenskej izby
Košice, 1946

Keďže mu vo väzení okrem slobody zobrali aj možnosť fotografovať, svoj tvorivý potenciál venuje kresleniu a písaniu básni do väzenského denníka. Táto tvorba vraj mala názov „Raboskodásom“ (moje väznenie), bližšie informácie či osud tohto rukopisu nepoznáme. Ohľadne písania básni vo farskej kronike priznáva -

„Nie som básnik, ale čítajúc verše, lepšie pracuje fantázia čitateľa, ako na základe prózy, alebo inak povedané – verš dáva viac, ako slovo vpísané doň.“[6]

- občasnému písaniu básni sa však venuje už od študentských čias. Keďže pravdepodobne nebol ochotný podpísať vyhlásenie o reslovakizácii, bol okrem väzenia postihnutý zhabaním majetku a stratou niektorých občianských práv na 10 rokov. Je možné, že tieto udalosti Petrika do určitej miery zlomili, keďže

“V povojnovom období sa nám nateraz strácajú či skôr absentujú akékoľvek stopy jeho ďalšieho možného fotografického pôsobenia, rovnako ako aj jeho osobného i kňazského účinkovania v ponurých komunistických časoch 50-tych rokov 20. storočia. Pozostalosť na fare obsahuje len časť jeho knižnice, niekoľko málo osobných a liturgických predmetov, poznámok a drobností. Ostal viac intenzívne v spomienkach ľudí a časy jeho pôsobenia v Rade sa zapísali osobitne dodnes ako „Petrikova éra”.”[7]

Roland Böőr, počas našich rozhovorov spomenul, že na sklonku svojho pôsobenia v Rade sa Petrikovi výrazne zhoršoval zrak, čo vysvetľuje absenciu fotografickej tvorby z neskoršej fázy jeho života. Bol to zároveň dôvod, kvôli ktorému požiadal o odchod do dôchodku. Sám ale pravdepodobne nečakal, ako rýchlo jeho žiadosti vyhovejú.

Rok 1957 je Petrikovým posledným rokom vo funkcii farára v Rade, odkiaľ na jeseň odchádza spolu so sestrou Reginou na dôchodok do rodnej obce Malé Trakany, kde ich čakala ich ďalšia sestra “Mašu” (Mária).

Petrik, hlavne na začiatku pôsobenia v obci Rad ale aj v neskorších obdobiach, túžil po premiestnení, keďže mal pravdepodobne pocit, že jeho potenciál nie je dostatočne využitý. Taktiež, vzťahy s miestnymi neboli najlepšie. Počas 37 rokov si však k sebe cestu pravdepodobne našli. Z rozprávania pamätníkov sa totiž dozvedáme, že odchod z fary prežíval veľmi emotívne. Po odchode koča s jeho osobnými vecami vraj presedel celé popoludnie v

---

[6] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 173

[7] GEMBICKÝ, Juraj. Neznámy Béla Petrik (1888–1971). Farár – fotograf z obce Rad a jeho pamäť na skle. In: Sedlák, J. – Lesňák, T. a kol.: Archeológia času - Brehov / Rad. Bratislava 2016, str. 267-274

záhrade fary, mĺčky sa pozerajúc na svoje dovtedajšie pôsobisko. Miestni mali pred ním taký rešpekt, že sa mu nikto neodvážil prihovoriť. Po zotmení nasadol na koč a odišiel.

Obr.7
Béla Petrik
autoportrét
Rad, cca 1933

Béla Petrik zomrel vo veku 83 rokov 23. júna 1971 vo svojom rodisku, kde je aj pochovaný. V Malých Trakanoch dodnes stojí jeho rodný dom, ktorý je vo veľmi zachovalom stave. Momentálne patrí obci a istý čas slúžil aj ako miestne múzeum ľudovej kultúry. Jeho príbuzní žijú rozstrúsení v Malých Trakanoch, Košiciach a Budapešti.

Obr.8
Anton Baša
rodný dom Bélu Petrika
Malé Trakany, Júl 2018

Obr.9
Anton Baša
hrob Bélu Petrika
Malé Trakany, Júl 2018

II. Rozbor diela

Hlavným kritériom analýzy zachovalej pozostalosti po farárovi Bélovi Petrikovi bude obsahová stánka fotografií, nevyhneme sa však ani hodnoteniu technickej kvality jeho diela. Pri posudzovaní oboch kritérií sme do určitej miery limitovaní faktom, že drvivú väčšinu záberov máme k dispozícii len vo forme sklenených negatívov (autorských pozitívov sa zachovalo len niekoľko kusov vo farskej kronike). Táto skutočnosť má svoje klady ale aj zápory. Medzi pozitíva určite patrí možnosť kvalitného naskenovania, retušovania a následného zväčšovania fotografií na výstavné a archivačné účely. Súčasné skeny dosahujú podpriemernú až priemernú kvalitu vzhľadom na formát (9x12cm) a na fakt, že celá zbierka prešla procesom profesionálneho čistenia, fumigácie a archivácie, ktorej sa budeme venovať v inej kapitole. Výber fotografií a ich počet na doposiaľ zrealizovaných výstavách mohol byť podľa môjho názoru väčší, čo mohlo byť spôsobené práve nedostatkom kvalitných skenov, ako aj času na ich prípravu. Fakt, že sa zachovali iba negatívy (bez pôvodných pozitívov) teda vnímame ako bonus, hlavne z hľadiska technického. Z hľadiska obsahovo-autorského nám neprítomnosť autorových pozitívnych kópií či zväčšenín do určitej miery zväzuje ruky a vytvára priestor na interpretáciu. Nevieme totiž s istotou povedať, ktoré zábery by Petrik chcel prezentovať a ktoré by neprešli jeho užším autorským výberom. Rovnako môžme len predpokladať aké eventuálne výrezy by použil.

Otázka výrezov je najzjavnejšia hlavne pri portrétoch, napríklad takých kde sa portrétovaná osoba "nevošla" do záberu a má "odseknuté" nohy. V prípade takýchto portrétov, kde je subjekt v pôsobivom prostredí, prípadne so zaujímavým výrazom, nám dodatočný výrez posúva fotografiu na oveľa vyššiu estetickú úroveň. Vzniká tu tým pádom určitá dilema, kedy, ako často a do akej miery použiť výrez pre zlepšenie daného záberu, pri súčasnom zachovaní autorského rukopisu. K správnemu vyhodnoteniu jednotlivých fotografií (alebo aspoň pokusu o to) môžme dospieť hlavne podrobným štúdiom celého archívu, identifikáciou fotografovaných osôb, či skúmaním detailov na záberoch z toho istého prostredia, ktoré vznikli buď bezprostredne za sebou (alternatívne zábery), alebo počas dlhšieho obdobia (časozberný materiál). Konkrétnym príkladom sa budeme venovať v jednotlivých tématických okruhoch.

Čo sa obsahového triedenia pozostalosti týka, mohli by sme postupovať niekoľkými spôsobmi. Tématických okruhov je viacero a mnohé fotografie by sa dali zaradiť do viacerých z nich.

Ak by sme mali Petrika charakterizovať ako fotografa podľa žánrov a mali by sme vybrať len jeden, označili by sme ho pravdepodobne ako portétistu. Na väčšine fotografií totiž nachádzame Petrikovu rodinu, blízkych, priateľov či dedinčanov. Vyše 60 záberov, zo 406 zachovalých negatívov, však zaznamenáva jednu osobu - autora samotného.

II.I Petrik očami Petrika

Obr.10
Béla Petrik
autoportrét, 1912

Pri prvom poľade na také množstvo autoportrétov človeku napadne, či autor nebol prehnane zameraný na seba samého (aj v kontexte doby, keď to nebolo také bežné ako dnes), či netrpel určitou formou narcizmu. Po prečítaní niekoľkých riadkov z farskej kroniky, kde sa neraz vyjadruje o dedinčanoch v nie práve najlepšom duchu, si môže divák položiť otázku do akej miery sa riadil tým čo učil - "milovať budeš svojho blížneho ako seba samého".
Myslím si však, že Petrik mal ľudí rovnako rád ako sám seba. Z rozprávania pamätníkov sa dozvedáme, že to bol mimoriadne náročný, tvrdý človek. Mal však aj zmysel pre humor a náročný bol pravdepodobne aj voči sebe. Práve Petrikova sebareflexívna časť fotografickej tvorby nám dáva kľúč k lepšiemu pochopeniu jeho tvorby ako celku. Túto skupinu fotografií môžeme vnímať jednak ako cvičenia, kde

zdokonaľoval svoju techniku a vedomosti, taktiež ako denník, ktorý zachytával jednotlivé obdobia jeho života, no v neposlednom rade aj ako psychohygienu. V malej dedinke "na konci sveta" pravdepodobne nemal toľko spriaznených duší ako by si sám želal a tak si v niektorých oblastiach musel vystačiť sám. Jeho pre-edukovanosť pre dané prostredie v ňom tiež mohli vzbudzovať potrebu vytvoriť odkaz o jeho nevyužitej kapacite pre ďalšie generácie. V neposlednom rade možno aj touto formou nachádzal pokoj v turbulentných časoch, či v konfliktoch s miestnymi.

Zámerne som nepoužil pri týchto fotografiách dnešný pojem "selfie", keďže mám pocit, že majú príliš málo spoločného. Petrikove autoportréty sú zjavne vopred premyslené, plánované, vycibrené. Autor pracuje takmer výlučne s mäkkým svetlom, precíznou kompozíciou (bez možnosti vidieť seba samého na displeji) a kreatívne využíva prostredie v ktorom fotografuje. Dnešné selfies sú naopak častokrát prvoplánové, vidíme na nich autorovu ruku, prípadne predĺžovaciu tyč, častokrát bez nápadu, či zaujímavého momentu. Tieto rozdielnosti sú samozrejme ovplyvnené technologickým pokrokom a finančnou dostupnosťou fotografie, čo do určitej miery legitimizuje úpadok kvality.

Nosnú skupinu autroportrétov tvoria snímky autora znázorneného osamote. Ide tu väčšinou o polodetail postavy, prípadne o celú postavu, menej často použil aj detailnejší záber. Za taký môžeme považovať portrét v zrkadle s fotoaparátom, ktorý bol aj najčastejšie použitým potrétom na plagátoch súčasných výstav venovaných Petrikovej tvorbe.

Obr.11
Béla Petrik
cca 1898

Vôbec prvou fotografiou v tejto pomyselnej autobiografickej sérii je záber znázorňujúci Bélu pravdepodobne ako žiaka základnej školy. Pri tejto snímke si nemôžeme byť istý autorstvom, keďže si záber sám o sebe vyžadoval neľahkú prípravu (zvlášť ak berieme do úvahy obdobie vzniku). Petrik tu ako chlapec sedí na akejsi drevenej konštrukcii, pripomínajúcej pergolu či prístrešok, pričom okolie je zarastené burinou. Zo záberu usudzujeme, že šlo o opustené miesto (asi) v rodných Malých Trakanoch, prípadne blízkom okolí. Pamätníci, ktorí mali vedomosti aj o jeho detstve tvrdia, že vraj fotografoval už ako 9-10 ročný. Tým pádom by mohlo ísť o klasický autoportrét, pravdepodobnejšie však je, že mal pri fotografovaní pomocníka, ktorým mohol byť o necelých 12 rokov starší strýko Albert Petrik. Predpokladáme, že Albert mal vplyv na svojho synovca nielen v zmysle "ako fotiť", ale aj "prečo fotiť". Tieto vplyvy

sa však viac prejavujú na Bélových fotografiách dediny a krajiny, ktorej sa venujeme v inej stati.

Fotografiu sediaceho žiaka-Bélu som zámerne uviedol zvlášť, keďže jej autorstvo je sporné, ako uvádzam vyššie. O ostatných autoportrétoch môžme s omnoho väčšou istotou tvrdiť, že sú dielom fotografa, kontinuálne hľadajúceho nové možnosti zobrazenia seba samého. V sebareflexívnej tvorbe Petrika môžme pozorovať niekoľko prístupov a štýlov.

Prvou líniou je konzervatívny, formálny, priam "bezpečný" prístup. Autor tu veľa neriskuje, nevymýšľa. Prioritou je zobrazenie seba samého verne, v prostredí v ktorom práve prežíva dané obdobie. Petrik na nich figuruje väčšinou v stoji s neutrálnym výrazom, prevládajú vertikálne kompozície. Napriek tomu tieto fotografie nepôsobia nudne, cítiť z nich autorov cit pre kompozícu či svetlo. Nájdu sa tu samozrejme aj menej zaujímave, popisnejšie snímky, ktoré však umocňujú tie kvalitnejšie. Hlavnou devízou tohto prístupu, prítomného počas celého obdobia jeho tvorby (resp. v celej pozostalosti) je práve jeho časozberný atribút. Jednotlivé snímky tu fungujú ako kúsky puzzle tvoriace pôsobivý celok. V tejto sérií sa podvedome - bez hlbšej štúdie jeho života - dozvedáme nielen to, ako sa Petrik navonok časom menil, ale zároveň aj o zmene jeho pôsobiska. Kým fotografie zo študentských čias využívajú skôr neutrálne pozadie, ako exteriérove steny budov a podobne, zábery z obdobia už aktívneho kňaza - fotografa vznikajú prevažne v zelenom "ateliéri" farskej záhrady.

Obr.12, Béla Petrik, formálne autoportréty cca 1907, 1917, 1933

Fotografovaniu sa Petrik venoval celoročne. Dokazuje to čaro zimných záberov, ktoré dopĺňajú prevládajúce jarné a letné nálady. Svedectvo o postupnom zhoršovaní Petrikovho zraku (spomenutom v životopise) nachádzame práve na týchto záberoch. Už na fotografiách z 30-tych rokov pozorujeme v jeho rukách pozabudnuté, ale možno aj zámerne štylizujúce okuliare.

Obr.13
Béla Petrik
autoportrét vo farskej záhrade, nedatované

Po technickej stránke znesú mnohé zábery aj tie najprísnejšie kritéria. Niektoré fotografie sa vyznačujú priam milimetrovou presnoťou zaostrenia napriek tomu, že sa jedná o veľký formát, kde hĺbka ostrosti je aj pri väčšom clonení relatívne malá. Expozície sú rovnako dobre zvládnuté v rôznorodých svetelných podmienkach. Len malé množstvo záberov vykazuje jemnú pohybovú neostrosť. Súčtom všetkých spomenutých faktov môžeme konštatovať, že Béla Petrik bol po technickej stránke mimoriadne zdatný fotograf, čo dáva tušiť, že doposiaľ objavený archív mohol byť len časťou jeho fotografickej tvorby.

Obr.14
Béla Petrik
autoportrét, cca 1907
vpravo je výrez totožného záberu

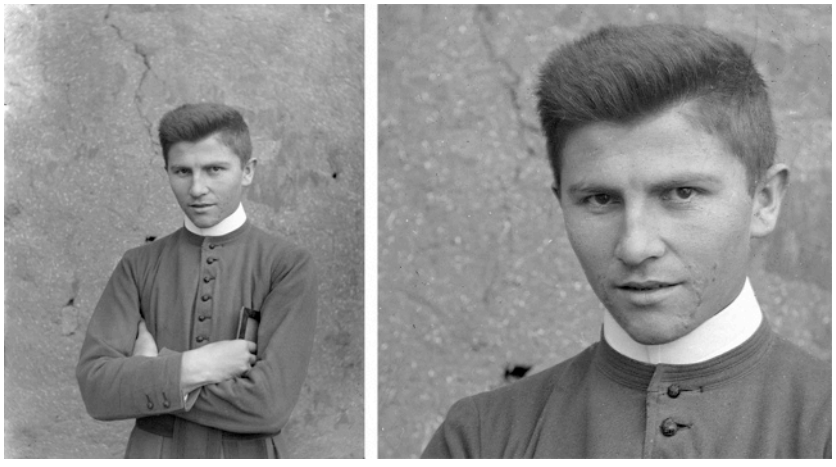

Alternatívnym prístupom k vyššie spomenutým autoportrétom je odľahčený, neformálny pohľad na seba samého. Fotografie z tejto skupiny pôsobia omnoho uvoľnenejšie, veselšie, miestami vyslovene poeticky. V kontraste s formálnejšie ladenými snímkami sú tieto komponované prevažne horizontálne. Kulisou už nie je len najbližšie okolie fary-záhrada, ale okolitá príroda, rieka Tisa či jej mŕtve rameno Tice obopínajúce obec Rad.

Obr.15
Béla Petrik
autoportrét na brehu
Tice, 1929

Azda najpôsobivejšie snímky vytvoril Petrik počas študentských čias, resp. ako mladý farár. Keďže jeho rodné Malé Trakany sú vzdialené od Radu približne 26 km, spája ich podobné okolie, mrtvé ramená Tisy, močiare a rovinatý terén. Určiť presné miesta vzniku fotografií bez popiskov je teda v niektorých prípadoch pomerne náročné. Nič to však neuberá na ich kvalite či hodnote tohto vizuálneho svedectva o vtedajšej podobe Medzibodrožia.

Jednou z vizuálne najzaujímavejších minisérií je štvorica fotografií, ktorá možno vznikla aj v jeden deň, usudzujúc podľa oblečenia mladého gymnazistu Bélu. Táto štvorica fotografií pôsobí veľmi poeticky, priam vyvoláva dojem ilustrácie k literárnemu dielu. Dozrievajúci mladý muž (a ešte zrelší fotograf) tu má oblečený svetlý oblek s viazankou, doplnený klobúkom. Na jednej z fotografií sa pozerá von oknom svojej izby, akoby si predstavoval cestu do neznáma na opustené miesto. Táto ilúzia je priam zhmotnená v ďalších troch záberoch, kde Petrik najprv čaká na svoj odvoz do neznáma, neskôr cestuje s menším spoločníkom, ktorému ukazuje svoj obrázkový album, až sa dostáva na miesto kde nachádza oázu pokoja. Toto je samozrejme len jedna z množstva možných interpretácií fotografií, skvelo však poukazuje na možnosť snahy autora o vyjadrenie svojej lásky k literatúre, konkrétne poézii.

Táto štvorica fotografií v sebe nesie nie len neuveriteľného ducha doby, čo sa najviac prejavuje v oblečení hlavného protagonistu a zobrazenom okolí, ale je aj v ostrom kontraste k mnohým neskorším, až súčasným autobiografickym vizuálnym projektom. V tých autori častokrát spracúvajú rôzne úzkostné stavy, depresie či traumy formou obrazových materiálov, inštalácii a videa, neraz plnom sexuality a násila.

Obr.16
Béla Petrik
autoportréty, cca 1906

Vo vizuálne podobnom duchu (možno aj kvôli podobnému oblečeniu) sa nesú ďalšie dve fotografie, tentokrát s kulisou piesočnatých brehov Tisy. Na základe oblečenia usudzujeme, že Béla je tu ešte stále v stredoškolskom veku, preto obdobie vzniku odhadujeme na 1906–1907. Fotografie mohli vzniknúť v rámci jedného fotovýletu, o čom svedčí identické oblečenie a veľmi podobné prostredie. V záberoch by sme mohli hľadať ďalšie súvislosti, najviac sa však uplatňuje ich separátna prezentácia.

Na prvej fotografii mladý Béla sedí na brehu rieky, s dlhším konárom v ruke, akoby na rybačke. O predstieraní nám napovedá chýbajúca výbava a príliš elegantné oblečenie "rybára". Myslím si však, že gesto rybára nie je náhodné. Predpokladám, že sa skôr jedná o autorove vedomé dotváranie scény v duchu malieb impresionistov. K celkovému dojmu prispieva aj výborná práca so svetlom. Fotografia pôsobí natoľko maliarsky, že až po dôkladnejšom štúdiu si všimneme, že na postavu dopadá relatívne tvrdé svetlo.

Druhý záber má podobnú atmosféru, má však niekoľko plánov. V tom prvom si všimneme autora na člne, v druhom pristojace deti, ktoré možno aj asistovali pri exponovaní záberu. Napokon po dôkladnejšom pohľade nachádzame na pozadí ženy vo vode, zbierajúce rákosie.

Obr. 17
Vľavo: Ferdinand Hodler - Rybár, 1878
Vpravo: Béla Petrik, cca 1906

Obr.18
Vľavo: Béla Petrik, cca 1906
Vpravo: Georges Seurat, rybári 1883

Vyššie spomenutá šestica fotografií v sebe nesie výrazné charakteristiky piktorializmu. Na záberoch nechýba tradičný maliarsky motív vody, výrazná svetelná atmosféra či neostré (mäkké) partie. Je to jeden z dôkazov o Petrikovej sčítanosti a trendovosti, keďže piktorializmus bol v rozkvete a bolo by naivné myslieť si, že tieto charakteristické črty jeho tvorby z daného obdobia sú dielom náhod, alebo zhodou okolností. Prostredie jeho rodného regiónu navyše ponúkalo priam výberové scenérie pre tento druh fotografie.

Určitým prienikom dvoch spomenutých množín autoportrétov - formálnejšieho prístupu a kreatívnejšieho piktorialistického - je skupina záberov Petrika v prírode. Na týchto snímkach vystupuje už ako seminarista. Vo fotografiách je stále prítomný maliarský odkaz, cítiť tu však aj potrebu autora zdôrazniť prednosti fotografického média ako sú ostrosť a detailná kresba. Zonálna neostrosť tu už absentuje. V kompozíciach sa často uplatňuje zlatý rez. Na letných záberoch postava portrétovaného miestami takmer splýva s prostredím, na zimných naopak čierne oblečenie ostro kontrastuje so zasneženou krajinou.

Obr.19
Béla Petrik
autoportrét na brehu
nedatované

Béla Petrik bol (ako mnoho iných umelcov) vo veku okolo 20-25 rokov na vrchole svojej umeleckej kreativity. Dôkazom toho je tretia skupina autoportétov, na ktorej síce stále vystupuje sám, napriek tomu však nie je zobrazený osamote. Dostávame sa k azda najpôsobivejším Petrikovým fotografiám, čo sa týka vizuálnej invenčnosti a zručnosti v oblasti fotografickej techniky - autoportrétnym dvoj a trojexpozíciám.
Fotografie vznikali počas jeho štúdií teológie v Košiciach, čo prezrádza jednak jeho oblečenie, ale aj datovanie na niektorých negatívoch (konkrétne 1908).
Na šiestich (doposiaľ objavených) fotografiách nám Petrik predstavuje ďalšiu stránku svojej osobnosti. V prvom rade (nepriamo) je to prostredníctvom fotografického remesla, ktorého dokonalá znalosť bola nevyhnutná k zvládnutiu viacnásobnej expozície z technického hľadiska (vrstvená expozícia toho istého negatívu, správna kompozícia opakujúcich sa subjektov). Vďaka týmto fotografiám zisťujeme, že autor musel byť mimoriadne precízny, trpezlivý, sčítaný a učenlivý. Ďalšie črty jeho osobnosti zisťujeme (priamo) vďaka obsahu fotografií, čo bolo asi aj autorovým úmyslom. Na nich Petrik a jeho alter-ega vášnivo diskutujú a hodnotia svoje fotografie, pri inej príležitosti Béla hrá na harmónium a Petrik ho pozorne počúva (doska 1). Takto nám autor veľmi kreatívne a vtipne prezentuje svoje koníčky.

Obr.20
Béla Petrik
autoportrét troj-
expozícia, 1908

V období vzniku týchto multiexpozícií fotoateliéry častokrát používali tento trik ako reklamný ťah, ktorým chceli prilákať zákazníkov. Fotografie s "duchmi" boli rovnako lákavé pre lepšie postavených fotoamatérov ako aj nižšie vrstvy, kde amatérska fotografia kvôli svojej finančnej náročnosti ani neprichádzala do úvahy. Z tohto dôvodu som predpokladal, že Petrik našiel inšpiráciu pre tento typ portétov v košických fotoateliéroch. Pri prezeraní digitálnych reprodukcií sklenených negatívov vo Východoslovenskom Múzeu som však na moje prekvapenie nenašiel jediný podobný záber. Nemôžeme však tvrdiť, že sa tento trend v Košiciach vôbec neobjavil, keďže zdigitalizovaných je stále len malá

časť negatívov. Na základe uvedeného usudzujem, že inšpiráciu čerpal skôr od strýka Alberta, ktorý žil v Budapešti a mohol svojho synovca informovať o najnovších trendoch z veľkomesta. Keďže v pozostalosti nachádzame aj dvojexpozície Alberta, je možné, že sa spoločne zdokonaľovali v spomínanej technike. Petrik pri týchto záberoch zámerne používa tmavé pozadie, čo je evidentné, keďže máme k dispozícii snímky vo forme negatívov, bez výrezov[8]. Na nich vidíme tmavo zamaľovanú stenu, resp. tmavú plachtu, z čoho môžeme usúdiť, že fotografie vznikli na dvoch rozličných miestach. Permanentne tmavo namaľovanú stenu nachádzame aj na iných portrétoch svojich blízkych, preto tie mohli vzniknúť v rodných Malých Trakanoch, kým dočasný ateliér s plachtou skôr odkazuje na prostredie teologického seminára v Košiciach. Použitie tmavého pozadia je zjavne zámerné (so svetlejším sa nezachovali žiadne dvojexpozície), čím sa vo väčšine prípadov minimalizoval efekt "duchov" a postavy sa nám na fotografiách javia rovnocenné. Petrik sa takto vyhýba prvoplánovosti fotografického triku a dodáva mu skôr vyšší atribút osobnostnej štúdie portétovaných. Týmto spôsobom fotografoval okrem seba a Alberta ešte aj svoju sestru Reginu, ktorá s ním počas pôsobenia na fare žila. Keďže sa jednalo o jeho najbližších, s ktorými trávil veľa času, zjavne mal potrebu ich charakterizovať aj hlbšie, novými, tvorivými prístupmi v portrétovaní (dosky 7,13)

Obr.21
Béla Petrik
autoportrét dvoj-
expozícia, 1908
vpravo výrez

Pri študovaní technickej stránky týchto fotografií zreteľne vidíme aká náročná táto technika v tom čase bola a ako sa v nej autor zlepšoval. Nie všetky vtedajšie (hlavne amatérske) statívy dosahovali potrebnú stabilitu pre dlhšie expozície, ktoré boli pravdepodobne potrebné z dôvodu prevládajucich tmavých tónov v obraze. Taktiež opätovná potreba natiahnutia spúšte mohla spôsobiť mikropohyby aparátu. Súčet týchto a prípadných ďalších faktorov sa prejavili ako vizuálne nedostatky v podobe posunutých expozícií pevných častí záberu ako bol napríklad stôl, pri ktorom väčšina portrétov vznikla.

[8] predpokladáme, že autor pri finálnych pozitívoch použil výrez eliminujúci rušivé časti scény, či popisky negatívu.

Nachádzame tak snímky v škále od výraznejšie pokazených, cez drobné nedostatky, až po majstrovsky zvládnuté.

Ak by sme mali tieto viacnásobné expozície interpretovať v širších súvislostiach, určite by sme ich vyhodnotili ako veľmi inovatívne a trendové fotografie Petrikovej tvorby, minimálne v regióne dnešného Slovenska. Kým jeho ostatná tvorba nesie podobné vizuálne charakteristiky ako u iných súdobých autorov, tieto experimentálne portréty ho odlišujú. Pri bežnom prezeraní archívov košických a prešovských fotoateliérov som na podobný prístup nenarazil. Rovnako som nenašiel ani jednu ukážku multiexpozícií v zachovalých časopisoch, ktoré Petrik odoberal. Zo zatiaľ dostupných zdrojov nevieme s určitosťou potvrdiť kde sa farár-fotoamatér so spomenutým prístupom zoznámil, nepredpokladám však, že by išlo o čistú autorovu invenčnosť (aj keď to samozrejme nemôžeme s určitosťou vylúčiť).

Na prelome storočí, resp. ešte aj o mnoho dekád neskôr, tvorivé pokusy s viacnásobnou expozíciou portrétovanej osoby umelcov stále lákali. Vizuálne azda najpríbuznejšie pôsobí snímka Maurice Guibert-a - dvojportét maliara, karikaristu a ilustrátora Henri de Toulouse-Lautrec-a (približne rok 1892). Na rozdiel od Petrikových záberov tu však ide o fotomontáž, tzn. o dodatočné spojenie dvoch negatívov pri zväčšovaní pozitívu v tmavej komore.

Obr.22
Maurice Guibert
portrét Henri
de Toulouse-Lautrec
montáž, cca 1892

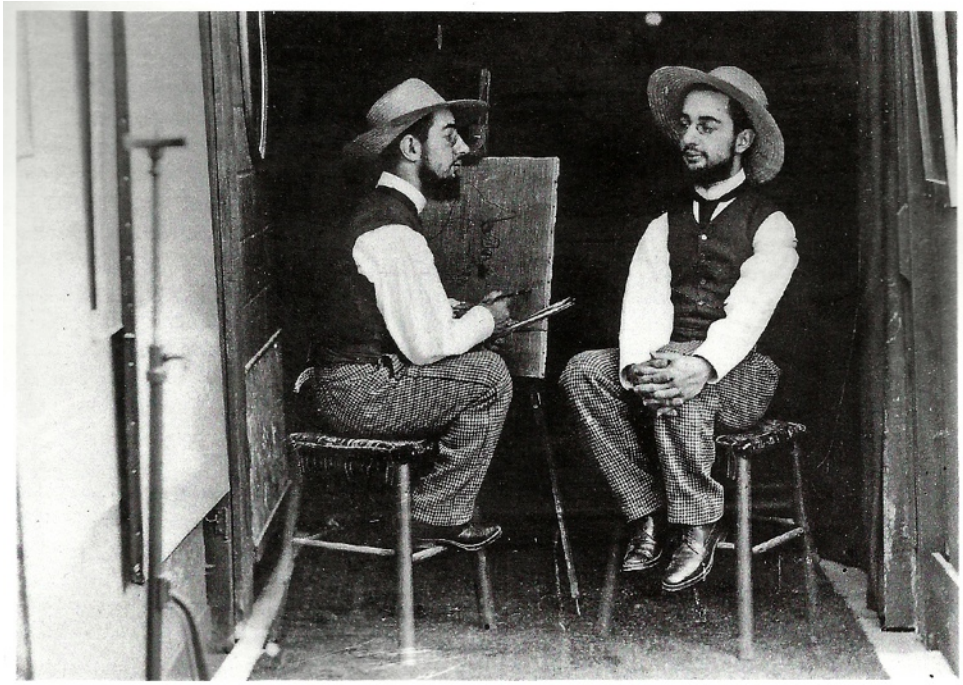

Ďalším skvelým dôkazom tohto trendu je aj známy britský fotograf celebrít, či kráľovskej rodiny - Cecil Beaton. Ten, z času na čas, tiež siahol po tejto kreatívnej pomôcke ako napríklad pri portrétoch spisovateľa Thomas Stearns Eliota (1956), či spisovateľke a politickej aktivistke Nancy Cunard (1930). V katalógu k jeho londýnskej výstave z roku 2004 (National Portrait Gallery) nachádzame dokonca autoportrét s viacnásobnou expozíciou datovaného k roku 1927.

Obr.23 Cecil Beaton, Thomas Stearns Eliota 1956, autoportrét 1927, Nancy Cunard 1930

Umelci študovali svoje alterega touto technikou naprieč celému 20. storočiu a neraz po ňom siahol aj kráľ pop-artu Andy Warhol. Na rozdiel od Petrika, ktorý sa sústreďuje na celú postavu a charakteristiku osôb skrz ich záujmov, mnoho umelcov skôr používa detail tváre a pracuje s jej výrazom ako personálnou charakteristikou.

Obr.24
Andy Warhol
autoportrét
1980

V súvislosti s Petrikovými multi-autoportrétmi, ich zatiaľ neobjasnenou inšpiríciou, či ideovým autorstvom by som spomenul aj prípad lídra avantgardy prvej polovice 20. storočia - Marcela Duchampa a jeho 5 násobný autorportét z roku 1917. Nejedná sa síce o viacnásobnú expozíciu, používa však podobný vizuálny efekt. Zaujímavosťou tejto fotografie je, že takmer totožnú, o dva roky staršiu fotografiu vytvoril estónsky fotograf Johannes Pääsuke. Vďaka Duchampovmu menu je však jeho verzia omnoho známejšia a pravdepodobne mnohonásobne drahšia, napriek nepopierateľnej podobnosti k staršiemu "originálu" menej známeho autora. Podobných prípadov by sme samozrejme v dejinách umenia našli mnoho, o čom mimoriadne podrobne pojednáva diplomová praca Pavla M. Smejkala "Autor je mŕtvy. Nech žije umenie". Vo svetle týchto súvislostí môžeme len polemizovať do akej miery by mohol Petrikov talent rozkvitnúť, ak by život prežil vo veľkomeste a fotografia by nebola len jednou z mnohých koníčkov.

Johannes Pääsuke (1892 – 1918), *Self Portrait*, 1915, 13 x 18cm, silver gelatin glassplate, Estonian Film Archive, Tallinn.

Obr.25
vľavo:
Johannes Pääsuke
autoportrét 1915
vpravo:
Marcel Duchamp
autoportrét 1917

Na záver kapitoly o Petrikových autoportétoch by som spomenul ešte jednu zaujímavú fotografiu. Jedná sa o snímku na brehu rieky, kde mladý gymnazista Béla (súdiac podľa oblečenia) sedí na kmeni prevalenej vŕby, nohami v pristavenom člne. Na prvý pohľad snímka opäť pôsobí veľmi malebne, na rozdiel od vyššie spomenutých piktorialistických fotografií s vodnou tematikou sa však táto vyznačuje určitou tajomnosťou. Aj keď prostredie pôsobí omnoho komplexnejšie ako na predošlých fotografiách s člnom, kompozícia je čistá a vyvážená. Jednoznačne však našu pozornosť zaujme závoj pripevnený o Petrikov klobúk. Pri detailnejšom pohľade zbadáme, že tento závoj až príliš presvitá a fotografia na mnohých miestach vykazuje známky vrstvenia. Ja sám by som si možno nevšimol druhý plán tejto fotografie ak by ma na to neupozornil Juraj Gembický z krajského pamiatkového úradu v Košiciach, ktorý sa v roku 2016 intenzívne venoval štúdiu Petrikovej pozostalosti, ako aj projektu "Pamäť na skle", ktorému sa venujeme v inej kapitole. Trik na odhalenie tajomnosti tejto fotografie spočíva v jej pootočení o 90

stupňov v smere hodinových ručičiek. Pre niektorých pozorovateľov ani pootočenie nemusí znamenať rozlúštenie a až jemné zosvetlenie záberu plne odhalí, že pomyselný závoj v skutočnosti nie je závojom, ale šatkou na Petrikovom krku druhého, vertikálneho portrétu. Mohli by sme predpokladať, že ide o klasickú "fotonehodou", kde autor zabudol vymeniť negatív. Náhodnosť týchto dvoch záberov však spochybňujú mnohé detaily. Šatka vertikálneho potrétu s neuveriteľnou presnosťou zapadá do horizontálnej fotografie ako "závoj". S rovnakou presnoťou ľavá ruka sediacej postavy kopíruje kontúry tváre horizontálneho záberu, či krivka klobúka sa ako dalšia vetva verne stráca medzi konármi stromov na brehu. Na druhej strane naplánovanie takejto dvojexpozície nie je nemožné, vyžadovalo by si to však extrémnu precíznosť a aj asistenciu minimálne jednej osoby. Či sa prikláňame k jednej či druhej možnosti, mohli by sme dlho diskutovať o spôsobe vzniku tejto fotografie. Najdôležitejší je však výsledok, ktorý len podčiarkuje celú Petrikovu autobiografickú tvorbu.

Obr.26
Béla Petrik
autoportrét
na brehu rieky
cca 1907

II.II Človek v centre záujmu

Ako som v úvode spomenul, Bélu Petrika ako fotografa najviac zaujímali ľudia a ich portrétovanie. V zachovalej pozostalosti okrem autoportrétov dominujú portréty jeho rodinných príslušníkov. Tých často fotografoval jednotlivo, vo dvojiciach či menších skupinkách. Druhou, väčšou skupinou, boli obyvatelia obce Rad, Malých Trakan a ďalších miest, ktoré pripadali k jeho farnosti. V tejto skupine už nachádzame menej snímiek jednotlivcov, avšak o to viac skupinových záberov v ich prirodzenom prostredí. Poslednú a zároveň najmenšiu skupinu tvoria zástupcovia cirkvi.

Pri prezeraní fotografických portrétov z dielne Bélu Petrika na prvý pohľad nepozorujeme výrazný autorský rukopis. Kvalita záberov má pomerne vysoký štandard na danú dobu a stúpa priamo úmerne u osôb, ktoré portrétoval opakovane a dlhodobo. Vďaka podrobnejšiemu štúdiu archívu a identifikácii fotografovaných sa nám postupne poodhaľujú súvislosti medzi osobami, či pozadie ich vzniku. Až lepšie spoznanie motivácie vzniku toho ktorého záberu nám ponúka možnosť plnohodnotne posúdiť jeho kvality. Škála podnetov pre vyhotovenie portrétu bola u Petrika pomerne široká. Ako prvotný impulz pre fotografovanie rodinných príslušníkov boli pravdepodobne rodinné stretnutia, návštevy, oslavy kde sa zišli aj príbuzní žijúci na vzdialenejších miestach. Medzi fotografovanými Petrik postupne odhaľoval svoje „múzy“ , ktoré v ňom ďalej rozvíjali potrebu umeleckého vyjadrenia. Takto vznikali početnejšie a rôznorodejšie portréty jeho blízkych, s ktorými sa najčastejšie stretával. Ďalším podnetom pre vytváranie portrétov (hlavne skupinových) bola Petrikova vášeň pre dokumentovanie, etnografický výskum a archivovanie. Z dnešného pohľadu sú tieto fotografie mimoriadne cenné, keďže autenticky zobrazujú vtedajší život v regióne medzibodrožia. S materiálom podobného rozsahu a kvality sme sa z tohto regiónu zatiaľ nestretli. Na záver pozadia vzniku fotografií by som uviedol fotografovanie na požiadanie, ako sa dozvedáme z farskej kroniky. Petrik tu spomína ako neraz portrétoval „budúcich amerikáncov“ pred cestou za oceán.

V nasledujúcej kapitole sa budeme venovať tomu, ako hore spomenuté faktory ovplyvnili obsah, formu a výslednú kvalitu fotografií.

II.II Petrikovci

Je viacero spôsobov akými by sme mohli kategorizovať Petrikove portfólio portrétov, mnohé fotografie sa totiž súčasne hodia do rôznych skupín. Keďže po autoportrétoch je druhým najčastejším subjektom opäť Petrik, tentokrát však s roznymi krstými menami, začal by som rozborom portrétov Petrikových príbuzných.

Nosnú časť tejto skupiny tvoria fotografie Bélových súrodencov, sesterníc, či bratrancov. Nachádzame tu mnoho portrétov jednotlivcov na rovnakých miestach ako fotil autor aj sám seba a to hlavne na dvore rodného domu v Malých Trakanoch, ako aj na farnosti v Rade. Petrik pri portrétovaní jednotlivcov využíva takmer výlučne vertikálnu kompozíciu. Častejšie než polocelok nachádzame snímky s celou postavou fotografovanej osoby. To, že sa zachovalo pomerne málo portrétov s detailom od pása vyššie môžeme pravdepodobne pripísať aj technickým limitom jeho fotoaparátu. Keďže sa nezachovala jeho kamera, nevieme presne definovať aké možnosti pri fotografovaní osôb mal, vo všeobecnosti však skladacie mechové kamery (viditeľné na niektorých autoportrétoch) mali minimálnu zaostrovaciu vzdialenosť v intervale 1-2 metrov. Tento fakt fotografovi nedovoľoval nasnímať detailnejší záber tváre, čo ho nútilo k dodatočnému výrezu pozitívu ak chcel daný efekt dosiahnuť. Problematiku dodatočných výrezov som už spomínal aj v predošlej kapitole a pri hodnotení všetkých fotografií tento fakt aj zohľadňujem. Z tvorivého hľadiska základnú skupinu portrétov tvoria snímky s neutrálnym pozadím, ako napríklad steny budov na dvoroch alebo zeleň v záhradách. Keďže mal autor s daným prostredím bohaté skúsenosti (fotil tu aj seba samého), dalo by sa povedať, že „išiel na istotu“ a prioritou bolo verné zobrazenie subjektu na úkor kreativity.

Obr.27
Béla Petrik
zľava:
Anna Petrik,
Veronika Petrik,
Johanna Petrik,
nedatované

Nie je však vylúčené, že tu išlo o zámer a fotografie boli určené aj pre úradné použitie.[9] Počas štúdia archívov vo východoslovenskom múzeu v Košiciach som totiž bol upozornený na zaujímavé záznamy, dokumentujúce ako košické fotoateliéry podávali sťažnosti na fotoamatérov kvôli nelegálnemu fotografovaniu osôb na uliciach. V jednom zázname sa píše:

„Stanovisko tunajších fotografov je, že áno, je potrebné tzv. Leicovanie /pouličné fotografovania/ ale len na hrišťiach, štrandoch, závodoch, sprievodoch a pod. Najmä s hľadiska tlačovej služby, ale není toho potřeba, aby sa fotografovanie portrétov prevádzalo na uliciach molestovaním chodcov. Rozšírenie pouličného fotografovania, neoprávnené prevádzanie živnosti fotoobchodníkmi a droguistami sú hlavnými príčinami, že živnosť fotografická, kedysi tak skvelá a uctená živnosť, je na mizine hmotné ako aj morálne přivedena.„[10]

Keďže Petrik trávil v Košiciach časť svojich najproduktívnejších rokov (čo sa fotografovania týka), mohol tieto nelegálne praktiky pochytiť práve tu. Nebolo to však z jeho strany zneužívanie situácie pre získanie dodatočného príjmu. Skutočnosť, že fotografoval aj za odmenu sám popisuje vo farskej kronike nasledovne

„Boli časy, kedy som aj za sliepku fotografoval kadejakých odídencov smerujúcich do Ameriky, len aby som mal polievku na stole. Mohol som pýtať aj z domu, ale po toľkých štúdiách a kvalifikovanosti som sa hanbil. A takto to trvalo celé tri roky.“[11]

Boli to teda roky tesne po I.svetovej vojne (túto poznámku retrospektívne napísal o roku 1919), keď mnoho ľudí vrátane farárov trelo biedu.

Podobne ako pri autoportrétnej tvorbe, aj tu nájdeme vo formálnom prístupe zaujímavé zábery. K nim určite patrí snímka Bélovho starého otca, Jánosa Petrika. Fotografia je opäť komponovaná vertikálne, ťaží z mäkkého svetla, vďaka ktorému môžeme jasne vidieť zamyslený až ustarostený výraz životom skúšaného staršieho pána. Pre zosilnenie tohto dojmu autor „očistil“ pozadie veľkým svetlým papierom, ktorý použil aj pri iných príležitostiach.
Z vlastných skúsenosti viem, že fotografovanie starších (ale napriek tomu stále pracujúcich) vidiečanov je možné len v ich prirodzenom prostredí a v limitovanom čase. Preto usudzujem, že Béla pravdepodobne zimprovizoval vonkajší „fotoateliér na kolene“. (doska 11)

---

[9] Ako skvelý príklad by poslúžil Petrikov index z právnickej akadémie, v ktorom nachádzame jeho vlastný autoportét miesto klasického portrétu z fotoateliéru.

[10] Archív mesta Košice, policajné záznamy z 30.-tcyh rokov 20. storočia

[11] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str.2

Ďalším skvelým príkladom práce s čistým pozadím je dvojica dvojportrétov znázorňujúca pravdepodobne Bélových súrodencov, bratranca a sesternicu. Napriek ich jednoduchosti a dokonca chybám vo forme pohybovej neostrosti nás tieto snímky oslovujú hlavne vďaka dobovému oblečeniu. Fotografovanie portrétov na bielom, či inom neutrálnom pozadí malo v tom čase tradíciu vyše polstoročia. Zo svetových pionierov fotoportrétov by sme mohli spomenúť Nadara, či Carjata, tí však tvorili ešte pod silným vplyvom maliarstva s výrazne odstupňovaným svetlom. Uvedená dvojica fotografií svojou čistotou a prejavom pôsobí omnoho modernejšie. Nepopiera základné vlastnosti fotografického média (ostrosť, detailná kresba, vernosť zobrazenia), skôr naopak, snaží sa z nich ťažiť.

Obr.28
Béla Petrik
zľava:
Margitka Petrik,
Pál Petrik,
neidentifikované,
nedatované

Fotografie pravdepodobne vznikli naraz, súdiac podľa zimného oblečenia oboch párov, totožného miesta a rovnakej použitej stoličky. Mohli by sme ich interpretovať aj ako pokusy o módne fotografie, s ktorými sa mimochodom autor stretával v časopisoch, ktoré odoberal. Petrika zaujímal vplyv väčších miest na zvyky vidieckého obliekania v dvoch rovinách. Jednak v rovine bádateľa, historika a kronikára, tzn. v písanej forme, ako aj v atraktívnejšej - vizuálnej forme ako fotografa. O vplyvoch mestskej módy na dedine sa medzi inými zmieňuje nasledovne:

"Dnešné mladé ženy sa obliekajú úplne mestsky. Móda je krátka úzka sukňa, priesvitné pančuchy, tenké ako pavučina, kožušinový kabát, lodičky, atď."[12]

[12] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 13

To ako Petrik opakovane využíval niektoré lokácie pre snímanie svojich blízkych skvelo ilustruje dvojica fotografií, kde sa len vymenili hlavní protagonisti. Na dvore rodného domu v Malých Trakanoch vidíme na jednej snímke Bélových rodičov a na druhej jeho sestry.

Obr.29
Béla Petrik
zľava:
rodičia Erzsébet a Pál,
sestry Gizella a Mária,
nedatované

Zaujímavosťou tohto miesta je, že ešte aj dnes, približne 100 rokov po vzniku týchto záberov na dvore nájdeme podobnú stenu. Jedná sa o zadnú stenu hospodárskej budovy na Petrikovskej "porte", ako ju miestni volajú, ktorá však má jemne odlišný vzor tehál. Stenu z fotografií časom omietli, no napriek tomu má dané miesto neuveritelné "genius loci".

Obr.30
Anton Baša
hospodárska budova pri
rodnom dome
Bélu Petrika
Júl 2018

Aj keď v pozostalosti nachádzame mnoho záberov využívajúcich rovnaké kulisy, autor sa nebál hľadať nové, zaujímavejšie pozadia, pričom však dbal na prítomnosť vhodného mäkkého svetla. Vedel kreatívne využívať štruktúry a tvary nielen tehlových stien, nižších stromov a kríkov, ale napríklad aj naskladaného dreva na kúrenie, či kopy sena. Tieto menej časté motívy pôsobia osviežujúco a kreatívne.

Obr.31
Béla Petrik
neidentifikovaní,
pravdepodobne
Petrikovi súrodenci,
nedatované

Týmito snímkami sa postupne dostávame od jednoduchých, formálnych portrétov k uvoľnenejším, pričom sa viac dozvedáme aj o prostredí v ktorom daní ľudia žili.

Na jednom z mála portrétov využívajúcich horizontálnu kompozíciu nachádzame Erzsébet Petrik (rod. Ruscsik) - Bélovu mamu ako kŕmi na dvore kuriatka (doska 12). Pre mňa osobne je to jedna z najprirodzenejšie pôsobiacich fotografií v rámci Petrikovej portrétnej tvorby, ktorá mimoriadne autenticky zachytáva atmosféru dedinských dvorov z čias dávno minulých. Priznávam značnú subjektivitu môjho vnímania, keďže snímka vo mne vyvoláva detské spomienky z letných prázdnin trávených v tomto regióne. Pre niekoho, kto túto skúsenosť nemá, môže fotografia pôsobiť len ako dobre zvládnutý portrét staršej pani. Myslím si však, že práve atribút interpretačných možností na základe prežitých emócií robí Petrikovu fotografiu (ale aj fotografiu vo všeobecnosti) tak zaujímavou.

Obr.32
Anton Baša
rodný dom
Bélu Petrika
Júl 2018

Podobne ako pri vyššie spomenutých záberoch s tehlovou stenou, aj táto scenéria dodnes existuje v takmer nezmenenej podobe (pribudlo len zábradlie na "verande"). Nachádzanie zachovalých scén známych z Petrikových fotografií bolo pre mňa neuveriteľným zážitkom a novou skúsenosťou, keďže prevažná časť miest kde farár-fotograf tvoril sa výrazným sposobom zmenila. Objavovanie takýchto miest na mňa pôsobilo ako cestovanie v čase. V tejto súvislosti mi napadá otázka do akej miery v dnešnej dobe vznikajú podobné foto-sociologické štúdie, resp. v akej forme a kde ich po nás nájdu budúce generácie. Žijeme síce v dobe, kedy vďaka technologickému pokroku vzniká denne obrovské množstvo záberov, omnoho menší je však dôraz kladený na ich spracovanie, triedenie a archiváciu. Prevažná väčšina obrazového materiálu ostáva v elektronickej podobe, ktorej životnosť nie je dekádami overená tak, ako tomu bývalo vo forme fyzických pozitívov a originálnych negatívov. Podobnými úvahami sa zaoberá aj Jiří Siostrzonek:

"V dnešnom vizuálne dominantnom svete by ľuďom pravdepodobne činilo veľké problémy sprostredkovať realitu výlučne z čítania zápiskov, alebo z osobného rozprávania"[13]

...a tak je veľmi otázne akým spôsobom sa budúce generácie dozvedia o našich životoch v prípade, že sa súčasné elektronické nosiče, či foto-profily na sociálnych sieťach časom vymažú.

Obr.33
Győri és Boros fotovizitka, Košice, 1920

V roku 1854 si dal francúzsky fotograf André Adolphe-Eugène Disdéri patentovať nápad zmenšiť fotografické portréty na rozmer 6x9 cm, čo bol rozmer vtedajších vizitiek. Zmenšenie formátu viedlo aj k optimalizovaniu využitia negatívu, keďže sa na jeden negatív exponovalo viacero záberov. Fotografia sa stala cenovo dostupnejšou aj masám a "fotovizitky" sa stretli s obrovskou popularitou v celej Európe. Ľudia si ich nielen darovávali, ale aj zbierali podobizne známych osobností. Petrika by sme v tomto kontexte mohli so štipkou nadsázky vnímať aj ako Disdériho dedinského mikrosveta v Medzibodroží. Našli sme totiž dôkazy o tom, že svojich blízkych fotografiami aj obdaroval. Navyše, v chudobnej dedine a jej

[13] SIOSTRZONEK, Jiří. Návrat domu, aneb cesta legionáře Václava Balcara kolem světa, PositiF, Praha 2013 str. 8, ISBN 978-80-87407-09-7

okolí bol určite jeden z mála, ak nie jediný, ktorý sa podobnej činnosti venoval.

Za hranicou fotografií príležitostných fotosedení širšej rodiny sú snímky vybraných členov, s ktorými autor podľa všetkého trávil omnoho viac času. V mladšom veku to bola predovšetkým sestra Anna, ktorej sekundoval strýko Albert, ku ktorým sa časom pridala sestra Regina, s ktorou prežil viacmenej celý život.

Petrik tu využíva všetky dovtedy naučené techniky a postupy. Príležitostne experimentuje aj s viacnásobnou expozíciou, v ktorej však v porovnaní s autoportrétmi nedochádza k tvorivému posunu, skôr by sme mohli tieto snímky charakterizovať ako alternatívne, vymenil sa tu iba hlavný protagonista (dosky 7).

V prípade fotografií Alberta zo snímiek cítiť určitú spriaznenosť oboch mužov. Strýko Albert ochotne pózuje a keďže je sám fotografom, dokáže Bélovi poskytnúť dostatok času na zhotovenie kvalitného záberu. Vydarený portrét vie časom náležite oceniť, keďže je v rámčeku vystavený na polici jeho knižnice.[14] Albert je najčastejším subjektom fotografovaným v interiéri, čo len podčiarkuje úvahu o vzájomnej spolupráci a zdieľaní, keďže fotografovanie v izbe bolo z hľadiska svetelných podmienok náročnejšie ako v exteriéroch. Bélove snímky sú natoľko pôsobivé, že pri znalosti aspoň základných Albertových životopisných údajov a opätovnom prezeraní jeho portrétov časom nadobudneme pocit, akoby sme sa s ním niekedy stretli (dosky 8,9,10).

Obr.34
Béla Petrik
Albert Petrik.
1. fotografia (vľavo) je zarámovaná na pozadí ďalšej (v strede) vpravo výrez zo strednej fotografie

[14] Na pozadí jedného z Albertových portrétov vidíme zarámovanú fotografiu zhotovenú Bélom pri inej príležitosti. Obrázok 34

Zo svedectiev pamätníkov vieme, že Béla Petrik bol vášnivým čitateľom, bádateľom a archivárom.[15] Odoberal nie len cirkevné, ale aj svetské časopisy, ktoré boli plné článkov a fotografiách ilustrujúcich vtedajšie kultúrno-spoločenské dianie. Niekoľko kusov týchto týždenníkov sa zachovalo na farnosti v Rade. Nachádzame v nich reportáže a portréty od popredných fotoateliérov z Kolozsváru (Cluj-Napoca, dnešné Rumunsko) Košíc a iné. Predpokladám, že v týchto periodikách nachádzal Petrik aj zdroj inšpirácie pri tvorbe portrétov svojich najbližších a to hlavne mladšej sestry Reginy. Tá mu vytvárala vhodné zázemie počas pôsobenia v Rade, ale aj neskôr na dôchodku v Malých Trakanoch. Práve Reginine portréty by som po autoportrétoch označil ako najpôsobivejšie. Kým pri Albertových snímkach predsa len do určitej miery cítiť, že vznikli počas krátkodobých stretnutí (nachádzame tu viacero variácií záberov), Reginine portréty majú hlbší, priam životopisný charakter. Nachádzame tu fotografie v škále od jednoduchých popisných záberov, cez hĺbavé sugestívne portréty až po snímky na hranici módnej fotografie. Regina sa nikdy nevydala. Pamätníci si síce spomínajú na mladého notára ktorý jej dvoril, avšak "veľký" brat Béla ich sobáš vraj neschvaľoval. Petrik bol aj voči dedinčanom veľmi autoritatívny a prísny, pričom práve Regina bola častokrát tá, ktorá bratovu trvdosť zjemňovala. Všetky jej útrapy, ale aj radosti nachádzame v jej pohľade na nejednom portréte. Miestami z nich cítiť určitý smútok, ľútosť, melancholiu, inokedy veselosť,lásku a oddanosť bratovi.

Obr.35 Béla Petrik, Regina Petrik - nedatované, 1925, 1923

[15] Dôchodok Petrik prežil v Malých Trakanoch so svojimi dvomi sestrami v kúrii patriacej Petrikovcom. Po smrti súrodencov prešla kúria do vlastníctva obce a bola neskôr asanovaná. Pamätníci si spomínajú na obrovské kopy kníh, listov a poznámok ktoré boli pred búraním spálené, či odvezené so sutinou po búraní.

Pri prezeraní portrétov v spomenutých časopisoch som nadobudol pocit, že sa im Petrik kvalitou svojich fotografií častokrát nielenže vyrovnal, ale miestami ich aj prekonal. Kým v portrétoch známych osobností, spisovateľov, či herečiek bolo ešte stále cítiť príchuť foto-secesie, Petrikove portréty z 20. rokov minulého storočia majú omnoho bližšie k priamej fotografii.

Obr.36
titulky dobových
časopisov *Panoráma*
z Petrikovej pozostalosti

Menšiu skupinu "dedikovaných" portrétov tvoria snímky mladšej sestry Anny (obr. 37, dosky 16,17). Petrik ju portrétoval už od detstva, čo nie je prekvapivé pri pohľade na jeho stále usmiatu sestru. Popis fotografie "Annusunk" (maď. naša Anička) dáva tušiť, že mal Béla pre mladšiu sestru určitú slabosť. Tá ho však pravdepodobne veľmi sklamala. Zaľúbila sa totiž do farára z neďalekej farnosti, ktorý napokon kvôli nej zanechal kňažskú službu, zosobášili sa a (možno aj pod ťarchou nepochopenia okolia) odišli do Ameriky. Béla s Annou už viac neudržiaval kontakt.

Obr.37
Béla Petrik
Anna Petrik, 1912

Medzi fotografiami mnohopočetného rodu Petrikovcov nájdeme ešte množstvo zaujímavých snímiek jednotlivcov a dvojíc, ktoré by si zaslúžili podrobnejšiu analýzu. Mnohé z nich však vykazujú podobné charakteristiky, kvalitu a prístup. Zábery, ktoré považujem za najzaujímavejšie uvádzam v obrazovej prílohe tejto práce.

Prehľad fotografií Petrikových príbuzných uzatvárajú skupinové snímky z rôznych rodinných stretnutí, osláv, piknikov a pod. Tieto zábery na jednej strane neprekračujú hranice svojich limitov - snímky sú na vysokej technickej úrovni, verne a výstižne zobrazujú portrétovaných, no nenájdeme tu neobvyklé prístupy ani experimenty. Na druhej strane opäť v sebe nesú autentickosť doby vo forme oblečenia, póz, zvyklostí. Dnes napríklad nie je myslitelné, aby väčšia časť rodiny šla spoločne na piknik do prírody v elegantnom oblečení. Väčšina fotografií vznikla opäť v exteriéroch, nájdeme tu však aj jeden interiérový záber prípitku, kde ako doplnkový zdroj svetla poslúžila petroleová lampa. Tento záber len dokazuje Petrikovu technickú zdatnosť, ako aj zmysel pre improvizáciu a pohotovosť. Nedostatkom záberu je naopak prekvapujúco nedotiahnutá kompozícia (chýbajúca osoba), ako aj pohybová neostrosť muža v pozadí, ktorý je v ostrom kontraste k poslušne pózujúcej dáme naľavo (tieto nedostatky a veselú atmosféru snímky však mohol spôsobiť fakt, že nešlo o prvý prípitok...).

Obr.38
Béla Petrik
neidentifikovaní, 1912

Medzi moje najobľúbenejšie Petrikové fotografie patrí záber z Pikniku. Nachádzame na ňom aj samotného Bélu (doska 19). Keďže má tento záber aj alternatívu s mladou ženou, predpokladáme, že pri tomto stláčala spúšť fotoaparátu práve ona (obr. 39).

Obr.39
Béla Petrik
Piknik Petrikovcov,
nedatované

Na prvý pohľad ide o klasickú rodinnú fotografiu a podobné snímky vznikali vo veľkom množstve v minulosti rovnako ako aj dnes. Čím je teda špeciálna? Mňa napriek uvedenému oslovuje vďaka svojej "dobovosti". Tento prívlastok pôsobí príťažlivo pre mnoho divákov a vyvoláva predovšetkým príjemné spomienky na prežité pozitívne emócie. Odborná literatúra v tejto súvislosti používa termín spomienkový optimizmus. Nie je to však jediný dôvod, prečo som tento záber vybral, kedže spomienkový optimizmus by sa dal uplatniť pri veľkom množstve Petrikových fotografií. Tým hlavným dôvodom je jeho atmosféra podobná tej, akú majú slávne momentky zástupcov tzv. humanistickej fotografie. Uviedol by som tu záber Henri-Cartier Bressona, Juvisy. Obe snímky vznikli za úplne odlišných okolností[16], no napriek tomu sú vizuálne veľmi príbuzné. A tu sa ponúka otázka, či môžeme, resp. či by sme mali považovať za umenie vizuálne atraktívnu snímku, len kvôli obdobiu jej vzniku? Inak povedané, robia vydarené fotografie z čias dávno minulých automaticky ich autora aj umelcom, bez ohľadu na to, či sám takéto ambície mal? Nad odpoveďami by sme mohli dlho polemizovať. Avšak fakt, či nad autorom vyriekneme verdikt "umelec!", nie je dôležitý.

[16] Fotografia vznikla na objednávku magazínu "Regards" a je jednou zo súboru mapujúceho sociálne pomery vo Francúzsku v 30.rokoch minulého storočia.

"Podstatný je fakt, že oficiálne uznanie tvorby za umenie je nepodstatné. Pre diváka musí byť oslobodzujúce vedomie, že rozhodující vplyv na kvalitu a hĺbku vnímania a prežívania akejkoľvek udalosti má predovšetkým citlivosť, kultivovanosť, intuícia a otvorenosť jedinca a nie prefabrikovaný názor teoretikov umenia."[17]

Obr.40
Henri Cartier-Bresson
Juvisy, 1938

[17] SIOSTRZONEK, Jiří. Jaroslav Charfreitág, Cesta do Nového světa 1902–1903, PositiF, Praha 2013, str. 50, ISBN 978-80-87407-07-3

II.III Ľudia Medzibodrožia

"Fotky od neho majú ľudia doma na pamiatku, aj s venovaním. Často sú to v ich živote vôbec prvé fotografie, ktoré dostali, dodnes si ich uchovávajú a veľmi si ich vážia."[18]

Zachovalé fotografie Petrikovcov majú zaiste najväčšiu hodnotu pre potomkov tejto rodiny, sú však vzácnym kultúrno-spoločenským dedičstvom v širšom kontexte. Kým táto skupina fotografií poskytuje intímnejší pohľad do života jednej značne rozvetvenej rodiny, v ostatných portrétoch pozostalosti dostávame vernú ilustráciu zástupcov spoločenských vrstiev obcí Medzibodrožia.

Na fotografiách nachádzame v podstate kompletné portfólio vtedajšej spoločnosti počnúc deťmi, cez mládež a dospelých až po seniorov. Od roľníkov, remeselníkov, učiteľov až po kňazov. Pri charakteristike vidieka sa Petrik nesústreďuje na fotografovanie tradičných krojov a zvykov, ako to môžeme vidieť v tvorbe Pavla Socháňa, či neskôr Vladimíra Koštiaľa. Rovnako nepoužíva silne výtvarné, miestami poetické zobrazenie ťažkého života na vidieku, známe z fotografií Liptova od Martina Martinčeka. Svojím prejavom skôr pripomína maďarský vidiek z rannej tvorby André Kertésza. Prístupom však zo svetových autorov najviac pripomína nemeckého fotografa Augusta Sandera. Obaja žili v približne rovnakom období a ich vizuálny jazyk je veľmi podobný.

"Pamätám si ako sme chodievali do tejto krásnej záhrady vtedy plnej ovocných stromov. Vždy sa nám z ich plodov ušlo. Stále sme si však našli aj nejakú výhovorku... napríklad, že sme ho prišli pred sv.omšou čakať, aby sme opäť nejaké ovocie dostali. On mal veľmi rád deti."[19]

Takto sa vynára "Béla bácsi"[20] v detských spomienkach jednej z pamätníčok. Deti boli nielen Petrikovými návštevníkmi záhrady, ale rád ich aj pri rôznych príležitostiach fotografoval. Tie sa mu brilantne darilo nasnímať aj v prípade väčších skupín, čo je pri (súčasných) deťoch často takmer nemožná úloha.

---

[18] BAČOVÁ, Martina. Relácia v Rádiu Regina, 1.novembra 2016, rozhovory s pamätníkmi

[19] BAČOVÁ, Martina. Relácia v Rádiu Regina, 1.novembra 2016, rozhovory s pamätníkmi

[20] maďarsky ujo Béla

Obr.41
Béla Petrik
deti, nedatované

V archíve nachádzame aj snímky z udalostí, ktoré priamo súviseli s Petrikovým hlavným povolaním farára. Mám tu predovšetkým na mysli svadby, alebo napríklad prvé sväté prijímanie. Týmto spôsobom počas jednej významnej rodinnej udalosti zastrešoval až dva dôležité posty.

Obr.42
Béla Petrik
svadobčania,
prvé sväté prijímanie,
nedatované

Petrik fotografoval každého bez rozdielu triednej príslušnosti či vzdelania. Zaujímavosťou tejto sociologickej fotoštúdie je, že napriek rovnakému prístupu k zobrazovaniu osôb dokážeme bez väčších ťažkostí jednotlivcov zaradiť do spoločenského rebríčka. V prvom rade nám v tom výrazne pomáha oblečenie portrétovaných, nie je to však jediná pomôcka. Často je to výraz tváre, ktorý je v prípade učiteľa, či farára omnoho sebavedomejší v porovnaní s pokorným, miestami az plachým roľníkom. Taktiež celkový výzor (odhliadnuc od oblečenia) nám veľa napovedá o postavení konkrétnej osoby. V prípade roľníkov napríklad detail, ako je opálená tvár so svetlejším čelom, ktoré bolo počas celodennej práce na poli chránené klobúkom.

Obr.43
Béla Petrik
portréty dedinčanov,
nedatované

Portréty obyvateľov vidieka dosahujú rovnakú kvalitu ako snímky mapujúce Petrikovcov, aj keď tu môžeme spozorovať určité tendencie. Kým roľníkov Petrik bežne zaznamenával nielen jednotlivo, ale aj s rodinami, vzdelanejšie osoby ako napr. notára, učiteľa a farára častejšie fotografoval jednotlivo. Medzi najkvalitnejšie snímky z tejto podskupiny by som zaradil portréty kňaza z Veľkých Trakan Adolfa Lahocsinszkého, zatiaľ neidentifikovaného mladého muža s okuliarmi[21] a učiteľa Endre Váradiho. (dosky 21,22,27)

[21] obr. 44 (vpravo), môže sa jednať buď o člena rodiny Petrikovcov, alebo o notára, ktory dvoril Regine Petrik.

Obr.44
Béla Petrik
vľavo:
Adolf Lahocsinszky,
1925
vpravo:
neidentifikovaný,
nedatované

Citát z úvodu tejto kapitoly azda najlepšie vystihuje pôsobivý záber, ktorý v podstate symbolizuje Petrikovu tvorbu. Vidíme na ňom Radský kostol, breh Tice, dieťa... Je to azda jediná fotografia, ktorú poznáme vo viacerých prevedeniach. Okrem sklenenej želatínovej dosky ju nájdeme aj vo forme vlepenej fotografie v kronike, ako aj darovanej kópie z roku 1959. Navyše, existuje k nej aj alternatívna snímka s Reginou Petrik v pozadí.

Obr.45
Béla Petrik
Marika Marczi
vľavo:
vlepená fotografia do
farskej kroniky,
vpravo:
sklenená želatínova
doska 9x12. 1925

Obr.46
Béla Petrik
Marika Marczi
darovaná fotografia
z roku 1959

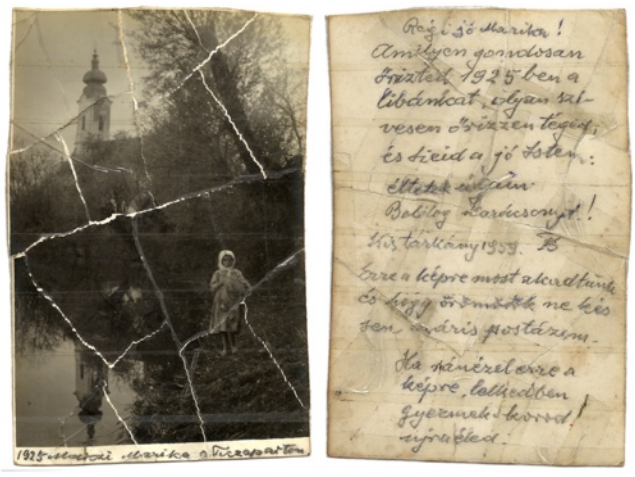

Petrik na túto snímku narazil počas vianočného prezerania starýcxcch fotografií v čase, keď už bol na dôchodku v Malých Trakanoch. Pravedpodobne v ňom vyvolala príjemné spomienky a nostalgiu, čo ho podnietilo k tomu, aby snímku poslal vtedy už zrelej žene Marike Marczi - v roku 1925 ešte dievčatku na brehu Tice.

"Stará dobrá Marika! Ako starostlivo si strážila našu hus v roku 1925, tak srdečne nech Teba a Tvojich blízkych stráži dobrý Boh na Vašich životných cestách. Šťastné Vianočné sviatky! Malé Trakany 1959, Béla Petrik. Na túto fotku sme natrafili teraz, a aby Vaša radosť nemeškala, hneď ju podávam na pošte. Keď sa pozrieš na túto fotku v Tvojej duši znova ožije Tvoje detstvo."

Nepoznáme presnú príčinu poškodenia fotografie, ale predpokladáme, že sa dostala do nezbedných detských rúk.

Obr.47
Béla Petrik
Gábor Feri,
1926

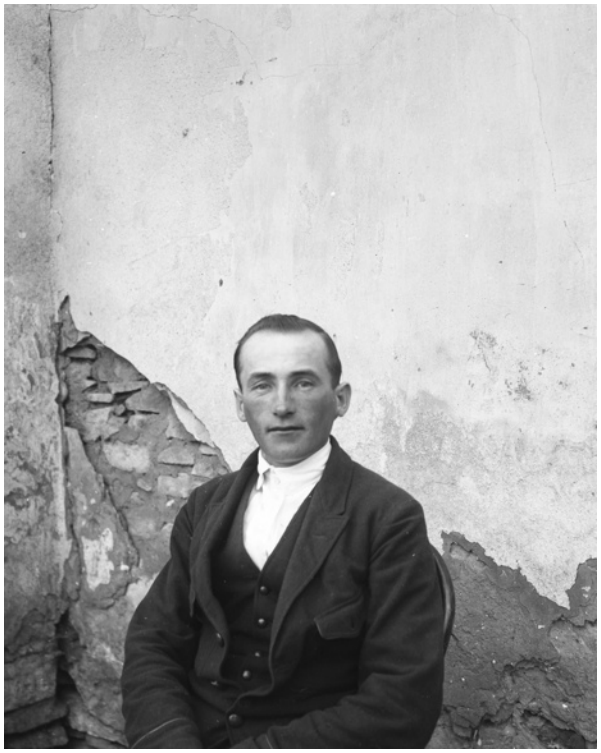

Popri portréte Petrikovho pomocníka a kočiša Fera Gábora by som vyzdvihol s pomedzi dedinčanov hlavne skupinové portréty detí a mládeže pri brehu Tice s horizontom obce Rad na pozadí. Práve tieto zábery spolu s portrétom učiteľa Váradiho so svojimi dcérami (doska 22) do značnej miery pripomínaju tvorbu Augusta Sandera.

Táto trojica fotografií v sebe nesie výrazné prvky dokumentárnej fotografie. Práve dokumentovanie doby bolo pravdepodobne najsilnejším hnacím motorom Petrikovej tvorby.

Obr.48
Béla Petrik
neidentifikovaný,
nedatované

Obr.49
Béla Petrik
obec Rad,
nedatované

Obr.50
August Sander
Mladí farmári,
1914

„Bol aj dobrým poľnohospodárom, záhradníkom a včelárom. Rád sa bicykloval, chodil všade bicyklom.Odlišoval sa od ostatných aj zvláštnym oblečením. Nosil taký tvrdý klobúk. Po dedine chodil kočom ťahaným koňmi, čím sa tiež odlišoval od dedinčanov. Bol to milý, ale aj autoritatívny človek."[22]

Obr.51
Béla Petrik
včelár - autoportrét,
1929

Na záver tejto kapitoly by som uviedol menšiu skupinu fotografií, ktorá v sebe kombinuje prístup, ako aj obsahovú stránku predchádzajúcich podskupín. Jedná sa o snímky, ktoré nám sprostredkujú vidiecku prácu a tradície z prvej polovice minulého storočia.

Pre Petrikovu tvorbu je charakteristické aranžovanie fotografovaných ľudí a do značnej miery uplatňuje tento prístup aj v tomto prípade. Keďže bol sám zároveň aj hospodárom, sám sa častokrát nachádza na fotografiách ako pristojaci. Snímky zachytávajú parný stroj pri žatbe, či mlátení obilia, tradičné vinobranie, ale aj pálenie povestnej Trakanskej slivovice u Petrikovcov.

Obr.52
Béla Petrik
mlátenie obilia,
1929

[22] BAČOVÁ, Martina. Relácia v Rádiu Regina, 1.novembra 2016, rozhovory s pamätníkmi

II.IV Farská kronika a dokumentárna tvorba

„Moje údaje sú pravdivé, ale popritom som sa snažil aj o to, aby boli aj zaujímavé a ich opisy veselé; aby môj nástupca, ktorého okolnosti – celkom iste – nebudú príjemnejšie, sa poučil, dobre naladil, potešil, alebo aspoň aby našiel útechu.“[23]

Takto charakterizuje svoje snaženie a motiváciu Béla Petrik v úvode farskej kroniky obce Rad. V životopise som uviedol okolnosti a situáciu v ktorej sa 1. októbra 1920 ocitol. Pravdepodobne si veľmi skoro uvedomil, že pôsobenie v tejto malej obci na “konci sveta” nebude prechádzka ružovou záhradou a tak sa rozhodol z horeuvedených dôvodov radšej všetko, čo by mohlo osvietiť duchovný svet radčanov zaznamenávať. Postupne pribúdali aj poznámky týkajúce sa jeho samotného, dedinčanov, rôznych udalostí, zvyklostí, atď.

“Svoje záznamy zbieram 16 rokov, využívajúc zrak kaziace staré rukopisy preložené do maďarčiny, ako aj svedectvá starých ľudí o rôznych udalostiach, či náhodne objavené avšak ihneď poznačené informácie.”[24]

A tak po 16-tich rokoch zhromažďovania poznámok začal 12. decembra 1936 Béla Petrik retrospektívne písať kroniku farnosti obce Rad.

Tento tušom písaný dokument je naozaj bohatý na informácie a zaslúžil by si spacovanie v samostanej vedeckej práci, hlavne ak zohľadníme fakt, že má ešte dve pokračovania, jednu skrátenú verziu pre obyvateľov obce, či samostatné dielo venujúce sa neďalekému kláštoru v Lelesi, ktoré autor ručne napísal v štyroch exemplároch. Text farskej kroniky je často ilustrovaný kresbami, ako aj fotografiami. Tie pôvodne nemali byť vlepené ako sa píše v úvode...

„Moje fotografie, ktoré som sám nasnímal a vypracoval, som sem ~~ne~~vlepil, ale vkreslil. Iba som prihliadal na ďalekú budúcnosť. Fotografia sa totiž postupom času rozkladá a zmizne.“[25]

...časom si to však pán farár zjavne rozmyslel, keďže tu fotografie nachádzame a sám preškrtol začiatok slova “nevlepil”. Uvedená poznámka zároveň popisuje autorovu túžbu po využití tohto zdroja aj ďalšími generáciami. Určite by ho potešilo a naplnilo hrdosťou, že

[23] PETRIK, Béla. Úvod farskej kroniky, Rad, 1936

[24] PETRIK, Béla. Úvod farskej kroniky, Rad, 1936

[25] PETRIK, Béla. Úvod farskej kroniky, Rad, 1936

tento jeho zámer sa napokon aj naplnil. Kronika sa totiž stala významnou pomôckou archeologického výskumu na území farnosti. Súčasná budova fary, v ktorej pôsobil aj Petrik, slúžila v minulosti ako kláštor minoritov a bola prepojená s kaplnkou. Jej kamenné základy sa medzičasom podarilo odhaliť (a zrekonštruovať), spolu s telesnými pozostatkami mučeníkov z radu minoritov. Petrikom zakreslený pôdorys kaplnky vo farskej kronike veľmi presne definoval jej skutočné umiestnenie. Súčasný farár Roland Böőr potvrdil, že kronika mnohokrát poslúžila ako kľúčový zdroj pri skladaní mozaiky odhaľujúcej históriu jeho súčasného pôsobiska.

Obr.53
Béla Petrik
farská kronika,
pôdorys farskej budovy
a bývalej kaplnky

Kronika je bohatá na rôzne charakteristiky dedinčanov a ich príbehy, ktoré su mnohokrát kuriózne, vtipné, ale aj vážne. Dôverne tu spoznávame povahu miestnych ľudí spred 100 rokov a aj vďaka tomuto prameňu sa podarilo identifikovať niektoré osoby a miesta z Petrikových fotografií. Zároveň sú v súčasnosti tieto vlepené fotografie jediným zdrojom pôvodných autorských pozitívov. Nájdu sa tu dokonca aj fotografie, ku ktorým sa nezachovali negatívy.

Béla Petrik bol nielen kňazom, fotografom, bádateľom a archivárom. Podľa pamätníkov bol aj šikovným gazdom-poľnohospodárom, včelárom, či záhradníkom. Táto jeho všestrannosť mu zároveň zaručovala pomyselnú vstupenku do sveta vidiečanov, keďže to nebol kňaz uzavretý vo svojej fare. Práve vďaka jeho rozhľadu a sčítanosti ale aj praktickosti dokázal verne zachytiť perom ako aj fotoaparátom obraz každodenného vidieckeho života.

Fotografickú tvorbu, ktorá úzko súvisela s písaním kroniky[26] prípadne článkov do časopisov[27], by sme mohli charakterizovať ako dokumentárnu fotografiu. V nej sa Petrik sústreďuje na rôzne témy, ktoré sa v kronike prelínajú a nie su jednoznačne vymedzené, zoradené. Pre väčšiu prehľadnosť som sa rozhodol fotografie zoskúpiť do menších množín s podobnou témou.

[26] Mnohé fotografie vznikli v súvislosti s písaním kroniky, nie su tam však vlepené

[27] V kronike nachádzame vlepené vystrižky Petrikových fotografií z časopisov s uvedením autorstva. Časopisy sa zatiaľ nepodarilo identifikovať.

II.V Architektúra a krajina Medzibodrožia

Táto skupina fotografií má široké zastúpenie v kronike a za vznikom jednotlivých záberov boli rôzne okolnosti. Nachádzame tu početnú skupinu fotografií kostolov (častokrát ich interiérov), sedliacke domy, ruiny starých budov či školy. Krajinárska fotografia v klasickom zmysle[28] sa v Petrikovej tvorbe takmer vôbec nevyskytuje. V drvivej väčšine krajinárskych snímiek nachádzame aj človeka. Malebné prostredie tu umocňuje estetické kvality portrétu, alebo slúži ako vhodná kulisa. Krajina ako taká však nie je prvotným impulzom pre vznik fotografie. Jedinú výnimku snáď tvoria husto zasnežené zábery farskej záhrady. Fotografie záplav tvoria z tohto pohľadu samostatnú kategóriu, keďže vznikli za účelom dokumentovania prírodnej katastrofy a nie ako vizuálna oslava okolitej prírody. Petrik nám krásy Medzibodrožia servíruje takmer vždy (ako sme pri ňom zvyknutí) v spoločnosti človeka.

“Keď som videla jeho fotky, veľmi ma dojali - škola, ktorá už neexistuje, aj kostol, ktorý vyzeral úplne inak ako dnes. Veľkú potopu z roku 1924, o ktorej sme počuli len z rozprávania, sme teraz videli na jeho fotkách. Je to úžasné ! To nie je každodenná vec.”[29]

Medzi prvými fotografiami, ktoré v kronike nachádzame sú zábery interiéru kostola v Rade. Z popisu snímiek sa dozvedáme, že Petrik hneď v úvode svojho pôsobenia v obci začal kostol zveľaďovať a fotografie verne ilustrujú ovocie jeho snaženia. Farár opäť výborne zvládol technickú stránku záberov a to do takej miery, ktorá nie je samozrejmá ani medzi dnešnými fotoamatérmi.[30] Snímky sú presne exponované, ostré, zbiehanie vertikálnych línií je väčšinou úplne eliminované.

Obr.54
Béla Petrik
vľavo: inetriér kostalova v Rade,
vpravo: rovnaká fotografia vlepená do farskej kroniky,
1926

[28] Fotografie znázorňujúce a ťažiace z krásy prírody, prípadne človekom tvorených scenérií.

[29] BAČOVÁ, Martina. Relácia v Rádiu Regina, 1.novembra 2016, rozhovory s pamätníkmi

[30] Predovšetkým zbiehaniu vertikálnych línií pri fotografovaní architektúry sa venuje malá pozoronsť, v mnohým prípadoch dokonca aj u “profesionálov”.

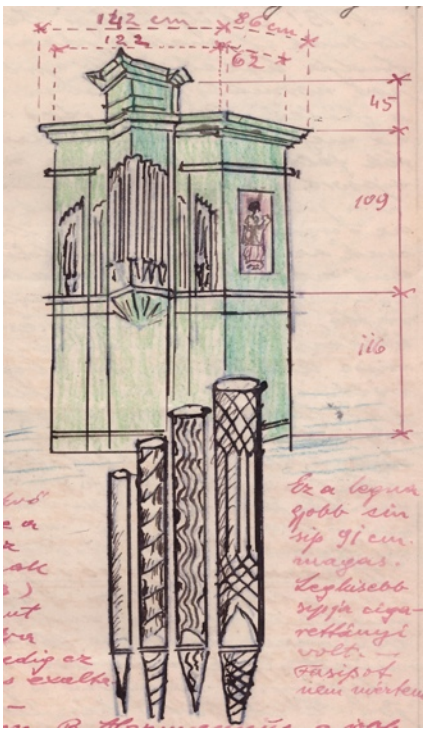

Obr.55
Béla Petrik
nákres kostolného organu do roku 1930, farská kronika, str. 79.

Kronika podrobne popisuje jednotlivé práce vykonané v kostole, ako napríklad maľovanie, rekonštrukciu chóru, výmenu orgánu či doplnenie alebo výmenu výzdoby. Vykonané úkony sú zaznamenané spolu s dátumami a cenami jednotlivých položiek ako aj darcami väčších súm. V prípadoch, kde Petrik nemohol z dôvodu technických limitov fotoaparátu, prípadne nedostatku priestoru fotografovať, nahrádzal fotografie precíznymi kresbami.

Okrem početných záberov Radského kostola nachádzame v kronike a medzi sklenenými negatívmi aj snímky kostolov z okolitých dedín, ako aj širšieho okolia. Spomenul by som tu tri fotografie kaplnky z osady "Erzsébet-tanya"[31], ktorú dal postaviť barón Miklós Sennyei. Keďže sa tieto snímky v kronike nenachádzajú, nemáme bližšie informácie pri akej príležitosti ich Petrik nasnímal. Pravdepodobne ani len netušil, že sa tieto snímky stanú jednými z mála[32], ktoré dnes už neexistujúcu kaplnku znázorňujú (obr. 56, doska 29)

Obr.56
Béla Petrik
Kaplnka v osade Erzsébettanya, 1912

[31] maď. Alžbetina osada, dnes Cigánd, Maďarsko.

[32] okrem Petrikových záberov som v online databázach našiel jedinú fotografiu exteriéru tejto kaplnky

Úplne odlišná je situácia v prípade fotografií ruiny kostolíka v Kisújlaku.[33] V tomto prípade Petrik vedome zaznamenáva schátralú, na zánik odsúdenú budovu pre ďalšie generácie, pričom sa v kronike snaží zaznamenať čo najviac informácií o nej (obr. 57, doska 30).

V kapitole venujúcej sa autoportrétnej tvorbe som spomenul, že Bélov strýko Albert mohol mať na svojho synovca vplyv nie len po "remeselnej"[34]stránke fotografovnia, ale aj ideovej. Obaja muži totiž mali potrebu zaznamenávať tvár danej doby, ako aj pozostatky tej predošlej, miznúcej. Ako žiarivý príklad Albertovho snaženia by poslúžila štvor-zväzková publikácia "A régi Buda-Pest építőművészete I.-IV."(Architektúra starej Budapešti I.-IV.) Fotografie pre túto publikáciu Albert nasnímal z vlastnej iniciatívy a ponúkol ju komore architektov na vystavné a publikačné účely. Svoje snaženie charakterizoval nasledovne :

"Rozhodol som sa..., že ... vypátram obraz všetkých starých budov, časti budov, ktoré... dnes ešte stoja a z hľadiska histórie umenia majú čo i len najmenšiu hodnotu. O každej takejto budove ... som vytvoril fotografický záznam, lebo podľa mňa takéto fotografie bez vplyvu emócií, najvernejšie predstavujú formu a stav týchto budov."[35]

A tak Bélove (úspešné) snaženia sa o zachovanie odkazu o malom kostole malej dedinky do značnej miery pripomína snaženie jeho strýka o zaznamenanie miznúcej podoby jedného veľkomesta. Vplyv Aleberta na svojho synovca je len jedna z možností a rovnako reálna sa javí aj možnosť, že túto potrebu mali obaja muži danú, rovnako ako spoločné meno Petrik.

Obr. 57 Béla Petrik, zrúcanina kostolíka v Kisújlaku, nedatované

[33] dnes Malá Vieska pri Bodrogu, časť obce Somotor.

[34] zvládnutie technickej stránky fotografovania a kompozácie obrazu

[35] PETRIK, Albert. A régi Buda-Pest építőművészete II. Budapest, 1911. str 7-8.

Za charakteristickú črtu tvorby Bélu Petrika by sme mohli považovať fakt, že ani v prípade dokumentovania architektúry (rovnako ako krajiny) na fotografiách nechýbajú ľudia. Ako výborné príklady (okrem predošlých záberov) by poslúžili ďalšie dve fotografie kostolov. Fotografia interiéru (zatiaľ neidentifikovaného) kostola má sama o sebe výbornú svetelnú atmosféru, prítomnosť sediacej ženy nám však vynikajúco poslúži ako mierka proporcií interiéru a znásobuje priestorovosť snímky. Naproti tomu druhý, exteriérový záber využíva sediaceho muža na odpútanie pozornosti od nevhodného protisvetla.

Obr.58
Béla Petrik
interiér kostola,
nedatované

Obr.59
Béla Petrik
neidentifikované

V kronike nachádzame aj fotografie dobovej architektúry, ktoré nevznikli len z farárovej pasie alebo ako pamiatka z výletu. Petrik počas svojho pôsobenia v Rade čelil mnohým výzvam doby, či už z pohľadu predstaviteľa cirkvy, alebo občana maďarskej národnosti[36]. Mnoho vrások na čele spôsobilo farárovi spravovanie katolíckej základnej školy v dedine. V kronike nájdeme niekoľko strán popisujúcich rôznorodé peripetie s inšpektormi. Tí, so snahou o zatvorenie cirkevnej školy, hľadali v budove školy rôzne nedostatky, ktoré na iných - štátnych školách prehliadali.

Prvou fotografiou pojednávajúcou tému škôl je záber zrútenej základnej školy po povodniach v roku 1924. V nasledujúcom texte Petrik popisuje svoje problémy spojené so spravovaním tejto školy. Tieto najlepšie vystihuje poznámka k zrúteniu pôvodnej školy nasledovne:

"...keď sa po povodniach v roku 1924 škola zrútila, stál som takmer pred dilemou či mám plakať, alebo radovať sa. Prameň mojich útrap zanikol, ale čo bude so spoločenstvom (veriacich) bez školy, prípadne s bezfarebným[37], alebo štátnym učením. Sedliak nedbá, lebo si dovidí len po koniec nosa. Hlavné je, aby to nebolo nákladné!"[38]

Obr.60
Béla Petrik
zrútená budova školy po povodniach v roku 1924

[36] národnostné problémy maďarov začali vznikom samostatného Československa v roku 1918 a zosilneli po ukončení II. svetovej vojny.

[37] necirkevným

[38] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 327

Obec rad po tejto prírodnej katastrofe ostala rok a pol bez vyučovania. Škola bola znovuotvorená 1. septembra 1926 ako filiálka štátnej školy v priľahlých Sviniciach . Priestory zanedbanej jednoduchej kúrie prenajal miestny "žid-šuster Gottfried", kde mali dvere miesto kľučky len špagát, okná boli obmotané handrami a podlaha bola miestami deravá. Inšpektori už napriek tomu nemali námietky, kedže išlo o štátnu školu. Petrik však svoj boj nevzdával. Školu nasnímal a dokonca poslal fotografie do pražskej poslaneckej snemovne.

"Tieto dve fotografie v 30-tich exemplároch pochodili aj pražský parlament, keď odporcovia viery kritizovali katolícke školy. Opoziční vlastenci sa týmito zábermi v rukách oháňali, s veľkým úspechom"[39]

Obr.61
Béla Petrik
farská kronika,
exteriér a interiér
štátnej ľudovej školy v
Rade. 1926

Tieto fotografie síce vizuálne nevynikajú v rámci Petrikovej tvorby, sú však unikátnym obrazom o stave školstva na vidieku pred takmer storočím. Zároveň sú svedectvom o snahe a odhodlaní jedného človeka obhajovať svoje ideály.

Azda najpôsobivejšou fotografiou školy je snímka triedy so žiakmi, keďže podobné scény dnes môžeme spoznať predovšetkým len vďaka filmom, ako napríklad "Obecná škola" Jana Svěráka. Táto fotografia sa v kronike nenachádza a okrem roku jej vzniku, 1930, nepoznáme ani jej pôvod, môže teda ísť aj o triedu mimo obce Rad.

[39] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 332

Obr.62
Béla Petrik
žiaci v triede,
1930

Petrikova snaha o návrat cirkevnej školy do obce napokon nebola úspešná. Nevyhovujúcu filiálku Svinickej školy nahradila 23. októbra 1936 nová štátom zriadená. Budovu, ktorá pôvodne slúžila ako maštaľ a hospodársky sklad odkúpila obec a prerobila do podoby na fotografiách, ako píše Petrik v kronike.

"V prípade povodne, aj tu narastie voda do výšky 30 centimetrov."[40]

...znie poznámka, z jemne ironickým podtónom. V nasledujúcom texte vymenúva učiteľský zbor a hodnotí (kriticky) spomenutých jednotlivcov. Svoj popis na konci vysvetľuje nasledovne:

"Podrobný popis štátnej školy a jej zamestnancov som považoval za dôležitý len z toho dôvodu, aby som zvýraznil čo získava spoločenstvo veriacich, keď má katolícku školu a čo stráca, ak ju nemá."[41]

Obr.63
Béla Petrik
exteriér štátnej ľudovej
školy v Rade. 1936

[40] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 334

[41] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 334

Dôkazom toho, že Béla Petrik nefotografoval len tak "do šuflíka" sú ďalšie pasáže v kronike, kde nachádzame výstrižky z novín s Petrikovými fotografiami. Žiaľ, ani pri jednej z nich sa nezmieňuje, v ktorých časopisoch sa zábery zverejnili. Dve fotografie kláštora v Brehove sú na profesionálnej úrovni. Jedna snímka znázorňuje interiér, druhá exteriér, pričom sa obe vyznačujú vynikajúcou prácou so svetlom a perspektívou. Ani k jednej snímke sa však nezachovali negatívy. V texte nad fotografiami sa uvádza Béla Petrik ako autor fotografií a názov článku, ku ktorým vznikli. Rukou dopísaná poznámka hovorí o tom, že aj článok im napísal on.

Obr.64
Béla Petrik
výstrižky zverejnených Petrikových fotografií, farská kronika.

"Pekný obraz náboženskej tolerancie v Pálfölde, Medzibodroží. Na vrchu zvonice je spolu kríž aj hviezda. záber duch.otca Petrika."[42]

...znie text pod ďalším výstrižkom

Obr.65
Béla Petrik
vľavo: zvonica v Pálfölde,
vpravo:
výstrižok zverejnenej fotografie vlepený do farskej kroniky

[42] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 350

Fotografia je opäť zvládnutá na jednotku a aj autorov zámer je ľahko čitateľný aj bez popisky z časopisu. Ešte zaujímavejší je však dodatočný komentár v kronike:

"Koč s koňmi je môj, o 100 rokov môžu aj ten obdivovať"

...ako keby s úškrnom a žmurknutím poznamenal na margo nášho pátrania stôp a štúdia jeho práce.

"Často chodil cez dedinu na bicykli. Cez rameno mal stále fotoaparát a ďalekohľad. Všetko čo videl naokolo, fotil. Ale zase, vždy si aj dopredu premyslel, čo bude fotiť, lebo technika bola vtedy drahá. Keď ho ľudia zdiaľky už zazreli, kričali - „Už ide pán farár aj s fotoaparátom !" (volali ho Béla bácsi)."[43]

Zaujímavou mini-sériou je súbor fotografií dedinských domov (obr. 66, doska 31). Mohli by sme ich nazvať až portrétmi, vďaka výborným kompozíciám a svetlu, doplnenými prítomnosťou obyvateľov daného domu. Tieto fotografie sú významné z viacerých hľadísk. V prvom rade mapujú vzhľad vtedajšej vidieckej architektúry, ktorej stopy v súčasnosti z roka na rok miznú. Pri návšteve nielen tohto regiónu, ale napr. aj dedín v okolí Košíc častokrát zahliadneme informácie o prvej písomnej zmienke o danej obci z pred niekoľkých storočí. Takáto informácia nás častokrát prekvapí, keďže výzorom väčšina dedín pôsobí nanajvýš ako 60 ročné. Tento fakt je spôsobený viacerými okolnosťami. Predovšetkým snahou totalitného režimu zbavovať sa stôp po predošlej, nie socialistickej spoločnosti, ktorá významne zmenila aj vzhľad slovenských miest. Kolektivizáciou a zoštátňovaním majetku sa komunistickému režimu do veľkej miery podarilo v ľuďoch vyhubiť potrebu odovzdávania remesiel, tradícií, či živností v rámci rodín, keďže tieto činnosti viac neboli legálne. Táto systematická práca režimu zákonite viedla aj k zmene prístupu ľudí k tradičnej architektúre. Druhý tvrdý úder osudu dostali malebné domčeky vidieka po zmene politického režimu. Zánikom národných podnikov, neprítomnosti malých živnostníkov a následnej nepripravenosti vidieckeho ľudu dochádza k výraznému odlivu mladých ľudí z vidieka do mesta z dôvodu vysokej nezamestnanosti. Vďaka týmto a ďalším faktorom dnes čoraz častejšie nachádzame podobné domy opustené v dezolátnom stave. V lepšom prípade, ak sú stále obývané, dochádza k znehodnoteniu ich tradičného výzoru zateplením tepelnoizolačnými materiálmi.

[43] BAČOVÁ, Martina. Relácia v Rádiu Regina, 1.novembra 2016, rozhovory s pamätníkmi

Obr.66
Béla Petrik
portrét rodiny pred domom,
nedatované

Okrem dobovej architektúry táto skupina fotografií verne odzrkadľuje aj podmienky, v ktorých vtedajší obyvatelia Medzibodrožia žili. Petrik vo svojich príhodách v kronike opisuje všetky vrstvy spoločnosti. Rovnako obsiahlo ich aj portrétoval, a to nie len na svojej farnosti ale aj "v teréne" - na ich dvoroch. V kronike často spomínanú chudobu verne zobrazujú fotografie z Veľkých Trakan, ktoré patria medzi najpôsobivejšie Petrikove snímky (dosky 32, 33, 34).

Pozoruhodným prvkom týchto fotografií je Petrikova práca s postavami v rámci záberu. Mnohé snímky pôsobia ako výsledok práce produkčného tímu a nie jedného fotografa. Zo záberov je jasné, že každý účastník scény mal svoje presne určené miesto. Farárova autorita bola zároveň zárukou dodržania pokynov pred finálnym cvaknutím uzávierky. Tento prístup autor uplatňuje v drvivej väčšine záberov zobrazujúcich dedinské či prírodné scenérie. V Petrikovej tvorbe nachádzame minimálne množstvo tzv. momentiek. Bolo to dané predovšetkým fototechnikou, ktorá ešte nebola príliš vhodná pre tento typ fotografie. Ako príklad súdobých autorov pracujúcich so živším prístupom (a podobným aparátom) by sme mohli spomenúť cestovateľov Václava Balcara a Jaroslav Charfreitága. V ich prípade bol tento prístup podmienený aj samotnými motívmi, cestovaním a častokrát nedostatkom času na dôkladnejšiu prípravu záberu či prítomnosťou neopakovateľného momentu, ktorý potrebovali pohotovo zachytiť.

Obr.67
Béla Petrik
portrét rodiny pred domom,
nedatované

Petrikova prepracovanosť scény zaiste súvisela aj s jeho povahou, vzdelaním a potrebou štúdia, jasného triedenia a archivácie nadobudnutých poznatkov.

Zábery zobrazujúce širšie dedinské scenérie či okolitú prírodu sú rovnako hodnotné z výtvarného ako aj dokumentárneho hľadiska. Sám som bol prekvapený počas mojej prvej návšteve súčasného farára Rolanda Böőra v Rade, ako veľmi sa okolité prostredie zmenilo v porovnaní so scenériami, ktoré som poznal z prezerania storočných fotografií.

Obr.68
Béla Petrik
panoráma obce Rad,
nedatované

Ako som už skôr spomenul, v archíve sa zachovalo len niekoľko kusov negatívov krajinárskych záberov bez prítomnosti človeka. Nemôžeme ich nazvať menej kvalitnými, avšak fotografie spestrené vidieckym ľudom majú omnoho väčší náboj a dynamiku. Z "čistých krajín" stoja za povšimnutie hlavne panorámy obce Veľký Kamenec a priľahlého hradu a zimné zábery farskej záhrady.

Obr. 69 Béla Petrik, vľavo: výhľad na Veľký Kamenec,1912 vpravo: farská záhrada, nedatované

II.VI Prírodné živly

Zimnou fotografiou sa dostávame k špecifickej skupine krajinárskych snímiek mapujúcich extrémy počasia a ich následky. V zime to boli predovšetkým snehové záveje v dedine, v lete povodne, ktoré sa v regióne Medzibodrožia z času na čas objavujú dodnes.

"Snehové záveje v roku 1926 a 1928 boli také vysoké, že keď ma zavolali na horný koniec dediny bolo nutné vyšlapať tak vysoko, že sa dalo nazrieť do komínov a napríklad zamrznutých psov našli až na jar. U Lázárovcov zas zajac prepadol skrz komín."[44]

Na fotografiách už pravdepodobne nie sú zachytené tie najvyššie snehové záveje, keďže sa aj samotný farár dostal z domova až po odprataní snehu na vlastnom dvore. Snímky spolu s poznámkami v kronike nám však dávaju tušiť aké kruté zimy v tom čase ľudia zažívali. Počas miernejších dní Petrik opäť dokázal nasnímať priam malebné dedinské scenérie s miestnymi v hlavnej úlohe.

Po technickej stánke tieto snímky patria medzi menej kvalitné v porovnaní so zvyškom archívu. Niektoré fotografie vykazujú nepresné zaostrenie a zábery sa javia jemne podexponované. Strata kresby v tmavých partiách obrazu však môže byť do určitej miery

[44] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 299

spôsobená aj degradáciou negatívov. Výslednú kvalitu fotografií by mohlo zlepšiť opätovné, kvalitnejšie skenovanie a dôkladná posprodukcia

Obr.70
Béla Petrik
kalamita v Rade
1927

Ako som spomenul, povodne v regióne kde Petrik prežil väčšinu života, neboli ojedinelou udalosťou. V kronike nájdeme okrem vlepených fotografií aj podrobné popisy, štatistiky, dokonca kresby z týchto udalostí. Vďaka nej zároveň získavame dôkaz o tom, že zachovalý archív negatívov určite neobsahuje všetky fotografie, ktoré farár nasnímal. Niektoré snímky totiž nachádzame len tu vo forme vlepených kontaktných kópií.

Obr.71
Béla Petrik
snímky z kostolnej veže,
povodne v Rade
1932

Je škoda, že tieto snímky chýbajú medzi negatívmi, keďže sú to jedny z mála záberov z kostolnej veže. Navyše sa jedná o zaujímavé panorámy. Na jednej vidíme farnosť, na druhej sklad obilia Horváthovcov, v ktorej našlo útočisko približne desať rodín, ako píše komentár vedľa fotografie.

Obr.72
Béla Petrik
zatopený kostol,
Rad, 1932

Okrem fotografie zatopeného kostola v kronike, ku ktorému nemáme k dispozícii negatív (obrázok 72), sa zachovali ďalšie dve snímky znázorňujúce oltár. Prvú máme vo forme negatívu (doska 41), druhú - alternatívnu (s malou zmenou stanoviska) som objavil v maďarskej online databáze starých pohľadníc. Pohľadnicu s popisom "Povodeň v Radskom kostole v roku 1940" písal Petrik svojmu kolegovi Lászlóovi Braünovi v maďarskom Tarcali. Píše mu o tom, ako ho chcel navštíviť, keďže v tom čase zvykol mať pár voľných dní, no povodeň prekazila jeho plány a tak posiela miesto seba aspoň pohľadnicu.

Obr.73
Béla Petrik
pohľadnica
zatopený kostol,
Rad, 1940

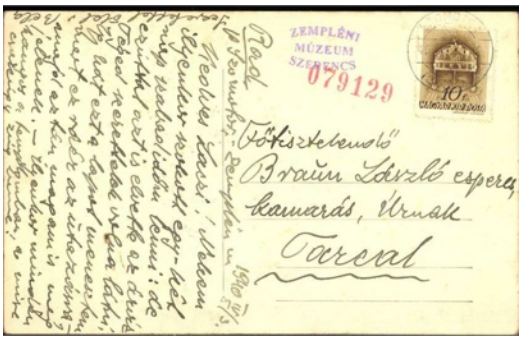

"V roku 1924 som ešte nemal člnok a tak som sa nevedel pohnúť z domu, iba ak náhodným štastím, aby som mohol všelikde vyhotoviť snímky"[45]

Fotografie z archívu veľmi verne znázorňujú situáciu z uvedeného citátu. Chvíle, keď farár nemal k dispozícii čln, si často krátil aj fotografovaním zatopeného okolia, prípadne seba a svojej sestry Reginy. Portréty v protisvetle v kombinácii so zaplavenými krajinami pôsobia priam poeticky a vyvolávajú potrebu stíšenia sa a zamyslenia nad obrovskou silou prírody.

Obr.74
Béla Petrik
pohľady z farskej budovy na povodne v roku 1924

Treba však poznamenať, že sa Petrik nevyhol ani chybe v podobe dvojnásobnej (neúmyslnej) expozície dvoch zaujímavých záberov. Prvý nasnímal ešte zo vstupnej verandy farskej budovy, kým druhý už z člna. Hlavne druhá snímka je zaujímavá tým, ako zachytáva dedinčanov na schodoch farnosti. Budova fary bola totiž vyššie položená a mnohí ľudia našli útočisko práve tu.

Obr.75
Béla Petrik
neúmyselná dvojexpozícia, Rad, 1924

[45] PETRIK, Béla. Farská kronika obce Rad, str. 262

V kontraste k fotografiám z farnosti sú snímky z člnových prieskumov, ktoré mapujú situáciu priamo v dedine. Dosahujú rovnakú kvalitu ako ilustrácie dobových článkov, zachytené objektívmi vtedajších profesionálov. Dokazuje to Petrikovu všestrannosť a fakt, že by sa uživil aj ako fotoreportér.

Obr.76
Béla Petrik
povodne
Rad, 1924

Obr.77
Győri és Boros
reportáže z povodní pre
Slovenský Svet (vľavo)
a Vasárnapi ujság
(vpravo)
Medzibodrožie, 1924

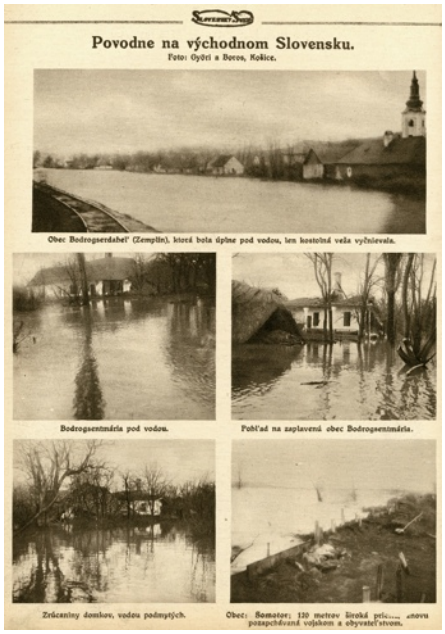

Po dôkladnejšej štúdii a porovnávaní záberov z troch spomenutých zdrojov (kronika, negatívy, pohľadnica) zistujeme, že Petrik zažil v obci Rad pravdepodobne tri väčšie povodne. Kronika popisuje a znázorňuje prevažne rok 1932, s výnimkou jedného záberu z roku 1924. Ani k jednej z týchto snímok sa nezachovali negatívy. Zachovalé sklenené dosky bez pozitívov sú z povodní v roku 1924 a 1940.

Následkami povodní v podobe zrútených domov, škôl a iných budov sa zaoberá niekoľko posledných záberov v tejto sérii (doska 46).

II.VII Interiéry, reprodukcie

Jednu z posledných podskupín v Petrikovom archíve tvoria fotografie izieb, v ktorých žil počas pôsobenia v Košiciach, alebo v Sárospataku. Na základe klenbových stropov vieme s určitosťou povedať, že sa nejedná o miestnosti vo farskej budeve v Rade, keďže tam sa takéto stropy nenachádzajú.

Petrikov archív pomyselne uzatvárajú fotografie reprodukcií umeleckých diel. Sú to predovšetkým maľby miestneho šlachtica v Rade Bélu Bencsika, ako aj podobizne mníchov, ktoré pravdepodobne súviseli so štúdiom historie minoritov v Rade a históriou kláštora v Lelesi.

Obe tieto skupiny by som charakterizoval ako dokumentačné snímky a pravdepodobne slúžili pre autora ako študijné pomôcky, resp. ako pamiatky na predošlé pôsobiská. Medzi zaujímavejšie radím záber izby, kde Petrik pomocou priameho zásahu do negatívu dokreslil tmavé partie izby, ktoré pravdepodobne nedokázal dostatočne nasvietiť. Dokazuje to jeho zmysel pre improvizáciu a experimentovanie (doska 50).

Obr.78
Béla Petrik
reprodukcia maľby
Bélu Bencsika,
nedatované

III. Spracovanie Petrikovej pozostalosti

Táto kapitola sumarizuje aktivity spojené s objavením fotopozostalosti Bélu Petrika k dnešnému dňu.

III.I Prvé kroky

Hlavnou postavou za objavením tohto unikátneho vizuálneho dedičstva je Roland Böőr - súčasný farár v obci Rad. Aj keď sám spočiatku nerozpoznal v plnej miere hodnotu a význam tohto diela, neignoroval ho a postupnými krokmi ho začal zviditeľnovať. Takmer všetky doposiaľ publikované články v časopisoch a odbornej literatúre mylne informujú o tom, že sa pozostalosť našla pri búraní časti farnosti, alebo dokonca v grékokatolickom kostole... Môžme to pripísať rôznym nedorozumeniam, ako aj snahe niektorých autorov o spestrenie príbehu zápletkou o búraní, či laxnosti niektorých novinárov. Skutočnosť je však taká, že Petrikove sklenené dosky boli pravedpodobne celé desaťročia zapadnuté prachom medzi starými knihami a rozsiahlou písomnou korešpondenciou, ktoré tam kňaz po sebe zanechal.

Roland Böőr sa od svojho príchodu do obce v roku 1998 neúnavne snaží farnosť zveľadovať a objavovať historické hodnoty tohto miesta. Asi nie je náhodou, že je druhým najdlhšie slúžiacim kňazom v obci práve po Petrikovi.[46] A tak v úvode svojho pôsobenia, počas spoznávania nového pôsobiska, objavil v miestnosti na konci chodby kartónovú krabicu plnú ešte menších krabičiek, v ktorých boli nejaké

[46] Roland Böőr je druhým najdlhšie slúžiacim kňazom v obci Rad v rámci 20. storočia

sklíčka. Táto malá miestnosť bola dodatočne vytvorená (asi počas Petrikovej éry) zamurovaním východného vchodu budovy. Práve tu Petrik vyvolával svoje fotografie (obr. 79). Po Petrikovom odchode stratila význam a tak sa z nej postupne stala komôrka, kde držali čistiace prostriedky v spoločnosti starých listov, vzácnych kníh či sklenených negatívov. Keď sa neskôr začali rekonštrukčné práce na farnosti, táto nestabilná stena na chodbe bola rozobraná a otec Roland tu vďaka grantovým prostriedkom dal zhotoviť drevenú knižnicu na vhodné reprezentovanie knižnej zbierky. Pravdepodobne odtiaľ pochádza verzia o nájdení "fotopokladu počas búrania".

Obr.79
Anton Baša
dočasná expozícia Petrikovej pozostalosti. Na konci chodby, v priestore medzi knižnicou a dverami naľavo bola priečka tvoriaca Petrikovu tmavú komoru. Niekde na mieste terajšej knižnice boli uložene farárove sklenené negatívy.
Júl 2018

Roland Böőr sa počas spoznávania svojho pôsobiska dostal aj k záverečnej práci Bertalana Bagosa na pedagogickej fakulte v Sárospataku, ktorá pojednáva históriu farnosti v Rade. Počas spoločných stretnutí práve Bagos informoval Böőra o potrebe katalogizácie negatívov, nesprávne však predpokladal, že k vyhotoveniu pozitívnych kópií je potrebný *"špeciálny prístroj, ktorý majú asi len v Budapešti"*[47].

Bagosova práca vznikla v čase pôsobenia Böőrovho predchodcu Attilu Weisera, čo len potvrdzuje fakt, že sa o pozostalosti vedelo skôr a bola celé roky založená na polici a nie záhadne ukrytá.

Vďaka dezinformácii o komplikovanosti spracovania sa sklenené dosky na určitý čas opäť vrátili na policu a ich oddych len občas vyrušili príležitostní zvedavci. Medzi nimi boli aj zástupcovia Trebišovského múzea, ktorí naliehali na kňaza aby negatívy daroval do depozitu múzea. Böőr to však nepovažoval za správne a tak žiadosť historikov zamietol. Argumentoval tým, že Petrik tvoril

[47] BÖŐR, Roland. Rozhovor na farnosti v obci Rad, 12. júla 2018

práve tam a celý život vrátane dôchodku sa tituloval ako Radský kňaz a tak by jeho práca mala byť vystavená práve v obci Rad.

Medzi ďalšími záujemcami o štúdium fotoarchívu bol József Siska, maďarský historik a etnograf z múzea Herman Ottó v Miškolci. Kvôli absencii pozitívov však bolo prezeranie fotografií komplikované a časovo náročné. Táto skutočnosť podnietila otca Rolanda aby sa opätovne pokúsil získať fotografie zo zachovalých negatívov. Približne v roku 2001 zobral jednu sklenenú dosku do neďalekého Kráľovského Chlmca k miestnemu fotografovi, aby zistil čo sa s negatívom dá urobiť. Ten sa ho opýtal či má štyri koruny. Na kňazovu protiotázku "prečo?" fotograf odvetil, že toľko bude stáť jedna fotografia... Počas nasledujúceho víkendu vznikli po niekoľkých desaťročiach prvé fotografie z Petrikovho archívu.

Po získaní fotografií ich otec Roland ukázal aj radčanom. Predovšetkým najstarší obyvatelia dokázali identifikovať fotografované osoby, aj keď ani oni mnohých nespoznali. Siska Rad naďalej navštevoval a niekedy okolo rokov 2004-2005 Böőra požiadal o darovanie pozitívov do etnografickej zbierky múzea v Miškolci. Ten súhlasil a väčšiu časť kontaktných kópií odovzdal. Fotografická tvorba Bélu Petrika bola týmto krokom vôbec prvykrát registrovaná oficiálnou ištitúciou zaoberajúcou sa umením. Po tomto kroku však opäť nasledovala dlhšia perióda sprevádzaná príležitostnými bádateľmi.

Od svojho príchodu do Radu je Roland Böőr aktívny na viacerých umelecko-historických frontoch, pričom najrozsiahlejším projektom je rekonštrukcia farskej budovy a s ňou súvisiaci archeologický výskum, ktorého som sa dotkol aj v kapitole pojednávajúcej o Petrikovej dokumentárnej tvorbe. Ako som spomenul, farská kronika bola významnou pomôckou pri rekonštrukcii základov kláštornej kaplnky ako aj významný zdroj informácií o minoritoch, ktorí sa z Radu presťahovali do neďalekého Brehova v roku 1767. Archeologický výskum a rekonštrukčné práce začali bez tohto zdroja. Zainteresovaní vedeli o jej existencii, nevedeli však kde sa nachádza.

Béla Petrik väčšinu svojho (predovšetkým písaného) diela zobral so sebou na dôchodok do Malých Trakan. Je možné, že aj časť fotoarchívu, keďže v kronike nachádzame aj snímky bez príslušných negatívov. Po jeho smrti došlo k likvidácii veľkého množstva kníh a listín, ktoré archivoval, ale napriek tomu sa časť písomností spolu s niekoľkými dielmi farskej kroniky zachránili a putovali na rôzne farnosti v rámci košickej arcidiecézy. Ako sa neskôr zistilo, kronika sa dostala až do takmer 100 kilometrov vzdialenej obce Janík, blízko Moldavy nad Bodvou. Böőr časom zistil, že o kronike by mohol viac

vedieť farár-dekan Moldavskej farnosti Bertalan Gábor, keďže z nej vo svojich prácach citoval. Keďže je Gábor rodený radčan, po objasnení všetkých náležitostí ju ochotne daroval späť na miesto svojho vzniku niekedy v roku 2014. Históriu samotnej kroniky som považoval za potrebné popísať aj z dôvodu, ktorý najlepšie popisuje Roland Böőr

„Tým, že máme kroniku, aj fotografie, je jeho celoživotné dielo ucelené. Inak to bola taká kuriozita, že sú tu nejaké fotografie...on bol síce fotograf, ale bol aj kronikárom"[48]

Farská kronika a s ňou súvisiaci archeologický výskum boli zároveň klúčovými faktormi vzniku doposiaľ najväčšieho projektu pracujúceho s fotografickou pozostalosťou Bélu Petrika. Dôležitú úlohu tu zohral Martin Pristáš z Krajského pamiatkového úradu v Košiciach, ktorý sa počas svojich služobných výjazdov na farnosti zoznámil s fotografickým archívom. V tom čase už otec Roland tušil, že ide o hodnotné dielo, nevedel však ako ho ďalej spracovať. Pristáš prišiel z nápadom získať grantové prostiredky aspoň na profesionálne reštaurovanie a archivovanie sklenených dosiek.

Rok 2016 bol zatiaľ jednoznačne najintenzívnejším a najplodnejším rokom spracovania a propagácie fotopozostalosti po Bélovi Petrikovi. V tomto roku farnosť v Rade za výdatnej podpory pracovníkov Krajského pamiatkového úradu v Košiciach - Martina Pristáša a Juraja Gembického získava finančné prostriedky od nadácie Pontis pre projekt s názvom Pamäť na skle.

III.II Archeológia času Brehov/Rad

Približne v rovnakom čase, kontrétne apríl 2015 - október 2016, prebehli v Rade a blízkom Brehove tvorivé dielne Ateliéru komunikácie v média fotografie Fakulty masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Lektormi dielní boli Jozef Sedlák, Petra Cepková, Ľubomír Hajdučík a Andrea Boldišová. Keďže jednou z tém, s ktorou pracovali študenti bola aj história minoritov v Rade, zákonite sa nevyhli spoznávaniu fotoarchívu Bélu Petrika. Jozefa Sedláka materiál natoľko oslovil, že sa rozhodol Petrikove snímky zaradiť do knihy[49] ako jednu podkapitolu s názvom "Neznámy Béla Petrik".
Sedlákov projekt bol približne v polovici svojho trvania, keď sa na scéne objavili košickí pamiatkári s projektom Pamäť na skle.

[48] BÖŐR, Roland. Rozhovor na farnosti v obci Rad, 12. júla 2018

[49] V roku 2016 vyšla k projektu 296 stranová knižná publikácia v náklade 600ks - SEDLÁK, Jozef. Archeológia času Brehov/Rad, ISBN 978-80-89495-22-1

Nadšenie z Petrikovj tvorby obe zoskúpenia spojilo a začala sa ich spolupráca na tejto téme. Výsledkom tejto "koprodukcie" bol obrazový materiál Petrikovej tvorby vyberaný Jozefom Sedlákom, doplnený podrobným Petrikovým životopisom z dielne Juraja Gembického. Jeho trojjazyčný text[50] v zadnej časti knihy nesie názov "Neznámy Béla Petrik (1888–1971), Farár - fotograf z obce Rad a jeho životná "pamäť na skle".
V závere projektu boli študentské práce vystavené v kultúrnom dome a v kláštore minoritov v Brehove.

Obr.80
hore: knižná publikácia Archeológia času. Jozef Sedlák - UCM, 2016
dole: plagát k výstave

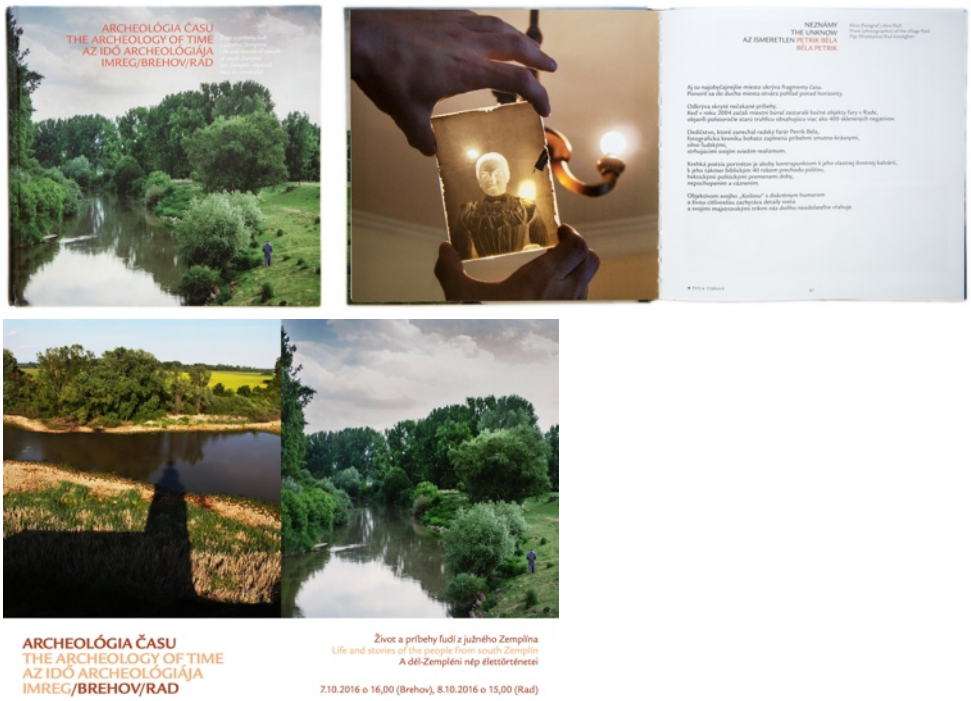

III.III Pamäť na skle

Projekt Pamäť na skle, ktorý mal aj pracovný názov "Sorry Vivian"[51] je doposiaľ najrozsiahlejší projekt venujúci sa tvorbe Bélu Petrika, ktorý bol aj pevným základom a motiváciou vzniku tejto diplomovej práce. Projekt vznikol vďaka finančnej podpore Nadácie Pontis a Nadačného fondu Telekom. Žiadateľom podpory bola rímskokatolická farnosť Rad v zastúpení Rolanda Böőra, za projekt boli zodpovední Martin Pristáš a Juraj Gembický. Autori si na začiatku stanovili nasledujúce ciele:

[50] slovensky, anglicky a maďarsky

[51] pracovný názov s dávkou humoru a nadsázky odkazujúci na objav fotoarchívu americkej fotografky Vivian Maier

- Profesionálne ošetrenie a archivovanie sklenených želatínových dosiek pre budúcnosť.
- Digitalizácia negatívov s následnou postprodukciu a prípravou pre tlač.
- Publikovanie kompletného súboru v tlačenej forme ako základného prameňa historického fotodedičstva - katalóg so sprievodnými textami o autorovi, technike záberov a regióne.
- Prezentovanie diela širokej verejnosti vo forme výstav
- Vytvorenie priaznivých podmienok pre následné spracovanie a publikovanie farskej kroniky.
- Podpora cestovného ruchu a propagácia regiónu
- Spájanie a vzájomná spolupráca na poli spoločného kultúrno-duchovného dedičstva medzi cirkvami, obcami, odborníkmi a laikmi.

Počas roka 2016 sa do projektu zapojilo približne 50 dobrovoľníkov, od študentov Fakulty umení na Technickej Univerzite v Košiciach, cez teoretikov a historikov umenia až po renomovaných fotografov. Menoslov všetkých zúčastnených by bol jednak zdlhavý a zároveň by som mohol niekoho nechtiac vynechať. Spomenul by som teda len najznámejších prispievateľov z oblasti fotografie. Doposiaľ realizované výstavy kurátorsky zastrešovali Lena Jakubčáková a Peter Župník, autormi doplňujúcich recenzií a konzultantmi boli Jozef Sedlák, Pavel Maria Smejkal, Lucia Fišerová, Martin Keibl a Martin Mlynarič.

31. marec 2016 bol dátumom zverejnenia výsledkov žiadostí o finančnú podporu projektu nadáciou Pontis. Správa o schválení sumy 1700 eur pre projekt Pamäť na skle spustila lavínu aktivít potrebných pre naplnenie stanovených cieľov.
Kompetentní nezaháľali a hneď začiatkom apríla došlo k transportu sklenených negatívov z farnosti v obci Rad do priestorov KPÚ v Košiciach a následne do priestorov Fakulty umení Technickej Univerzity v Košiciach.

Obr.81
Plagát k prednáške a workshopu s Boženou Habalovou zo SNA v Bratislave

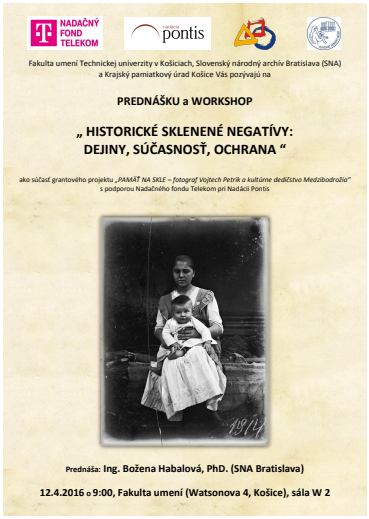

Na univerzitnej pôde sa 12. apríla 2016 konala prednáška a workshop s názvom "Historické sklenené negatívy: dejiny, súčasnosť, ochrana" vedené Boženou Habalovou zo Slovenského národného archívu v Bratislave. Na workshope sa zúčastnila a získala certifikát Lena Jakubčáková spolu s troma študentkami FU (Barbora Girmanová, Klaudia Husárová, Kristina Jurková), pričom koncom apríla začali proces odborného čistenia sklenených želatínových dosiek. Jedná sa a pomerne časovo náročný proces[52], ktorý trval niekoľko mesiacov, keďže išlo o dobrovoľnícku činnosť popri zamestnaní, či štúdiu. Bonusom k plánovanému čisteniu bola fumigácia[53], ako aj oprava[54] rozbitých sklenených dosiek v SNA v Bratislave. Po ukončení všetkých spomenutých úkonov sa jednotlivé sklenené dosky vložili do nových papierových a následne kartónových obalov v počte približne 10 kusov. Tieto obaly sú narozdiel od predošlých obalov vytvorené pre dlhodobé uskladnenie a spĺňajú súčasné archivárske normy.

Obr.82
Petrikove sklenené negatívy po vyčistení v nových obaloch

Práve túto časť projektu považujem za jednu z najdôležitejších, keďže sa historický materiál odborne ošetril a zakonzervoval. Vďaka výsledkom tejto mravenčej práce je archív pripravený aj pre budúce bádateľské a propagačné účely.
Ďalším cieľom projektu bolo digitalizovanie fotopozostalosti, ku ktorému došlo v auguste 2016. Žiaľ, táto tiež veľmi dôležitá časť projektu, je naopak achilovou pätou celého snaženia veľkej skupiny ľudí. Keďže nemám úplne informácie od všetkých zúčastnených strán, neprináleží mi hodnotiť dôvody prečo výsledok skenovania

[52] Jakubčáková uviedla čas trvania očistenia jedného negatívu približne 10-15min.

[53] proces dezinfekcie vďaka ktorému sa zastavujú degradačné procesy spôsobené plesňami, hubami a pod.

[54] oprava sa realizovala nalepením rozbitých kusov skla na novú sklenenú podložku.

nedosahuje očakávané kvality a zároveň by táto kapitola nemala byť sudcom medzi zúčastnenými stranami. Skutočnosť je však taká, že napriek evidentným chybám a degradácii negatívov je po očistení a fumigácii možné z týchto sklenených dosiek získať ohromné množstvo obrazovej informácie na zhotovenie pozitívov vysokej kvality. Ako som už spomenul v rozbore diela, súčasné skeny dosahujú len priemernú až podpriemernú kvalitu. Približne 60 záberov je úplne nepoužiteľných a ďalších 60 dosahuje veľmi slabú kvalitu, postačujúcu nanajvýš pre náhľady v elektronickej podobe. Pomyselným posledným klincom v rakvi obrazovej kvality fotografií je absencia akejkoľvek postprodukcie. Tieto fakty som považoval za dôležité spomenúť kvôli vlastnej skúsenosti, ktorú som mal pri prvom prezeraní archívu. Digitálne skeny negatívov majú natoľko premenlivú kvalitu, že som až nadobudol pocit, že dané dielo ani nemá potrebnú hodnotu pre písanie diplomovej práce. Názor som zmenil až keď som mal možnosť vidieť originálne sklenené dosky. Približne 70 záberov som napokon sám digitalizoval formou snímania podsvietených negatívov digitalnou zrkadlovkou. Túto škvrnu na výstupe projektu sa žiaľ dodnes nepodarilo vyčistiť. Považujem to preto za najväčšiu prioritu ďalších aktivít spojených s Petrikovým archívom, aby nedošlo k odradeniu potenciálnych podporovateľov, či partnerov pre ďalšiu spoluprácu ako sa to takmer stalo v mojom prípade.

Keďže bola Lena Jakubčáková zapojená nielen do čistenia negatívov ale bola aj spolukurátorkou pripravovaných výstav, za niekoľko mesiacov mala možnosť dôverne spoznať Petrikovo dielo. Spolu s Petrom Župníkom zostavili na prelome augusta a septembra výber 25 Petrikových fotografií. Tie boli vytlačené na plexisklo rozmeru 40x60 cm. V tejto forme boli fotografie prezentované na troch výstavách, ktorých vernisáže nasledovali v poradí:

- 16. september 2016 - Kráľovský Chlmec, Múzeum J. Majlátha
- 5. november 2016 - Bratislava, Kostol Františkánov
- 12. december 2016 - Košice, Dominikánske kultúrne centrum Veritas

Každá z troch uvedených výstav mala svoj význam, ale predovšetkým bratislavská, ktorá uviedla Bélu Petrika v rámci 26. ročníka prestížneho festivalu Mesiac fotografie. V katalógu festivalu nájdeme v sekcii domácich autorov texty od Jakubčákovej, Gembického a Župníka doplnené dvoma Petrikovými fotografiami. V úvode katalógu riaditeľ festivalu Václav Macek spomenul Petrika nasledovne:

"Spomedzi viacerých domácich výstav by sme radi upozornili na objav diela kňaza Bélu Petrika, ktorý na slovensko-maďarskom pomedzí vytrvalo zaznamenával zvyky i bežný život dediny v období prelomu rakúsko-uhorskej monarchie a novovzniknutého Československa. Vďaka tomuto objavu sa určite pozmení profil dejín slovenskej fotografie začiatku 20. storočia."[55]

Okrem Macekových pochvalných slov umocnil návštevníkom zážitok z výstavy aj pôsobivý interiér Františkánskeho kostola odkazujúci na Petrikove povolanie kňaza.

Obr.83
Juraj Gembický
výstava Bélu Petrika
26. ročník festivalu
Mesiac fotografie
Bratislava, 2016

Ako som už spomenul, každá z troch výstav mala svoj špecifický význam. Kráľovský Chlmec ponúkol vôbec prvú Petrikovu výstavu práve obyvateľom regiónu, kde autor vyrastal a pôsobil. Pamätníci z Radu a okolitých dedín mali privilégium spoznať tvorbu svojho rodáka ako prví, bez nutnosti dlhého cestovania[56], čo považujem za pekné gesto zo strany autorov výstav.

Obr.84
Juraj Gembický
výstava Bélu Petrika
Kráľovský Chlmec, 2016

Košická výstava na prelome rokov 2016 a 2017 ponúkla na záver svojho putovania Petrikovu tvorbu širšiemu východoslovenskému publiku. Vernisáž tejto výstavy som navštívil aj ja, pričom si pamätám účasť aj Petrikových príbuzných žijúcich v Košiciach.

---

[55] MACEK, Václav. 26. Mesiac fotografie, november 2016. festivalový katalóg str. 2, ISBN 978-80-85739-72-5

[56] Kráľovský Chlmec sa nachádza na polceste medzi obcami Rad a Malé Trakany, približne 14km od oboch obcí.

Obr.85
Juraj Gembický
výstava Bélu Petrika
Košice, 2016

Po ukončení košickej výstavy sa fotografie presunuli na KPÚ v Košiciach, kde prebiehala ich prezentácia v priestoroch úradu pre prípadných záujemcov od februára 2017 do júla 2018.

Obr.86
Juraj Gembický
Tím “Pamäť na skle”
na košickej výstave.
zľava : B. Vaitovič,
L. Jakubčáková,
P. Župnik,
M. Pristáš,
J. Gembický

Z najaktuálnejších prezentácií by som spomenul ešte posterovu prezentáciu projektu "Pamäť na skle" a Bélu Petrika na výstave k dejinám minoritov a františkánov v Prešove, vo františkánskom kláštore v Prešove na prelome rokov 2017–2018.

Všetky tri vyššie spomenuté výstavy boli detailne prepracované a obohatené osobnými predmetmi autora, ako aj zapožičaným fotoaparátom s uzávierkou Koilos, odkazujúcim na typ aparátu aký používal farár-fotograf. Popisky k fotografiám uvádzali údaj o totožnosti osôb, mieste a čase vzniku snímky, v prípadoch kde sa to podarilo identifikovať. Navyše, tieto základné údaje boli obohatené o citáty z farskej kroniky, čo mnohokrát umocňovalo zážitok z daného záberu.

Vo svetle dnešných vedomosti považujem za najväčší nedostatok technickú kvalitu výstupov. Tá bola najviac kompromitovaná spomenutou kvalitou skenov. Z košickej výstavy si pamätám, že som na základe vystavených diel nebol presvedčený o technickej zdatnosti ich autora, o ktorej dnes vôbec nepochybujem. Výber fotografií bol pravdepodobne ovplyvnený počtom 25 snímiek, pričom sa kurátori snažili pokryť celý záber Petrikovej tvorby. Kombinácia formy a výberu fotografií však vo mne zanechala trochu

zmiešané pocity. Autora som nevedel po vzhliadnutí fotografií jednoznačne charakterizovať, čo samozrejme nie je ojedinelý jav. Predovšetkým formu tlače na plexisklo odkazujúcu na sklenené negatívy nepovažujem za najštastnejšie riešenie, keďže autor nefotografoval "na sklo" kvôli médiu ako takému. Inak povedané, nerozhodol sa pre tento typ negatívu z množstva možností z istého presvedčenia, ale z prostého dôvodu dobových technických možností. V tomto smere názov projektu Pamäť na skle je podľa môjho názoru dostatočným odkazom na formu média fotografie doby, v ktorej Petrik tvoril. Myslím si, že pre umocnenie zážitku a podčiarknutie dobových fotografických výstupov by bolo zaujímavejšie voliť pigmentovú tlač na kvalitné archivačné materiály, ktorých vzhľad by pripomínal klasické barytové pozitívy[57].
Zachovaním pôvodného rozmeru sklenených dosiek 9x12 cm (prípadne rozmerovo blízkych zväčšenín) pri zhotovení pozitívov mohla navyše vzniknúť finančná rezerva pre tlač väčšieho počtu snímiek a ich tématických podskupín. Pôvodný rozmer by zároveň odkazoval na Petrikom vyvolávané dobové kontaktné kópie. S podobným prístupom som sa stretol na výstave Cecila Beatona v National Portrait Gallery v Londýne (2004), kde "dobovosť" a pôvodný rozmer vystavených exponátov vo mne zachovali hlboký dojem. Obdobne postupovali aj autori katalógu k výstave André Kertésza, v National Gallery of Art vo Washingtone, ktorí do knihy zakomponovali aj fotografie o rozmere 3,5x5 cm, kopírujúce autorské pozitívy z výstavy. Myslím si, že menšie, takpovediac skromnejšie výstupy, by aj viac korešpondovali s obsahom fotografií.
Za posledný nedostatok považujem skutočnosť, že väčšina fotografií na výstavách ale aj propagačných materiáloch bola zrkadlovo otočená. Tento fakt ma prekvapil z toho dôvodu, že na mnohých snímkach som túto chybu spozoroval na základe ich obsahu[58]. Autori pravdepodobne vychádzali zo správneho zobrazenia popiskov na negatívoch (rok, miesto a pod.), tie však neboli písané na emulznú stranu sklenených dosiek a tak by pri správnom zobrazení pozitívov mali byť práve popisky zrkadlovo otočené. Keďže len časť negatívov je popísaná a ešte menej záberov sa dá identifikovať podľa obsahu, je pravdepodobné, že aj v tejto práci sa nachádzajú zrkadlovo obrátené snímky.
Spomenuté výhrady však nijak nezmenšujú a neznevažujú obrovský prínos týchto výstav, ktoré vzbudili aj značný záujem médií a zaručili ďalší možný progres v spracovaní a interpretovaní diela. Zoznam

[57] za ideálne riešenie by som samozrejme považoval reálne kontaktné kópie, prípadne negatívom rozmerovo blízke zväčšeniny na barytovom papieri

[58] napr. fotografia s hodinami na pozadí, kde bolo vidno obrátené číslice a iné snímky obsahujúce číslice alebo písmo. Neskôr som identifikoval aj fotografie lokalít ktoré som sám navštívil, alebo ma na zrkadlovosť upozornil Roland Böőr

mediálnej odozvy k projektu Pamäť na skle je pomerne rozsiahly, preto uvádzam tie najvýznamnejšie:

- Apríl 2016 Slovenský rozhlas (Rádio Regina) - rozhlasový príspevok o aktivitách, cieľoch a zabezpečení projektu v celoslovenskom vysielaní
- Júl 2016 Denník Korzár (Košice) - Historické fotografie vidieckeho farára sú svedectvom minulosti Medzibodrožia - článok o Petrikovej tvorbe a jej význame.
- Júl 2016 TASR - Historické fotografie vidieckeho farára sú svedectvom minulosti Medzibodrožia - Tlačová správa k projektu Pamäť na skle, rubrika kultúra a umenie.
- Júl 2016 Új szó - maďarský menšinový týždenník - článok o objavení sto ročných negatívov.
- August 2016 Maďarská televízia - relácia Živá cirkev
- September 2016 Rádio Lumen - štyri rozhlasové príspevky počas mesiaca september o aktivitách a priebehu v celoslovenskom kresťanskom rádiu
- September 2016 RTVS - STV 2 - televízna reportáž vo verejnoprávnej televízii o projekte Pamäť na skle a otvorení prvej výstavy v Kráľovskom Chlmci.
- September 2016 Slovenský rozhlas (Rádio Devín) - dialógy s kurátorkou o výstave a projekte.
- Október 2016 Slovenský rozhlas (Rádio Regina) - Pamäť na skle - Béla Petrik, hodinová tematická relácia
- December 2016 - Košice dnes (denník) - Historické selfie katolíckeho kňaza - článok o objavení pozostalosti pri príležitosti košickej výstavy

Obr.87
článok v denníku
Košice:dnes
december,2016

08 | V MESTE

KOŠICE:DNES

KOŠICE:DNES

Historické SELFIE katolíckeho kňaza

Unikátnu zbierku zdigitalizovaných fotiek farníkov z rokov 1906 až 1938 prináša výstava Pamäť na skle

Katolícky farár Béla Petrik z obce Rád zachytával počas viac ako tridsiatich rokov život svojich farníkov. Kolekcia 406 vzácnych sklenených negatívov, ktoré náhodou objavili pri prestavbe fary, potrebovala v prvom rade zrekonštruovať. Výber najlepších zachránených snímkov prináša výstava v Domickánskom pastoračnom centre Veritas.

„Staré sklenené negatívy sme potrebovali očistiť a zachrániť," informuje spoluautorka výstavy Lena Jakubčíková. „Postup pri záchrane nebol jednoduchý. Najprv sme museli identifikovať podobu, potom sme sklíčka čistili špeciálnou chémiou," objasňuje Kristína Jurková z Fakulty umení TUKE. Sklíčka v oboch stranách čistili lekárskym benzínom, 70-percentným roztokom alkoholu, a nakoniec destilovanou vodou.

Zachránené fotografie dokumentujú život chudobných farníkov z obce Rad.

Výstava prináša aj zaujímavé fotografie štylizovaných portrétov.

Na projekte záchrany a prezentácie historických fotografií sa podieľalo viac ako 30 odborníkov a dobrovoľníkov z Kniažskho múzejného archívu. Projekt zrealizovali vďaka finančnej podpore Nadačného fondu Telekom pri Nadácii Pontis.

„Keď začali vznikať prvé zdigitalizované výstupy, boli sme prekvapení, akú ostrosť a hĺbku fotografie majú," hovorí o procese záchrany negatívov Juraj Gembický z Kniažskho pamiatkového ústavu.

Medzi fotografiami vynikli autoportrét autora z roku 1912, odfotený v zrkadle. Ani zákusní fotografi nezaváhali, ani keď sa „selfie" ešte ani nevedelo. Výstava Pamäť na skle ponúka výber najvýznamnejších fotografií, ktoré autor Béla Petrik vytvoril v rokoch 1906 až 1938 a mi-kovskí fotografie je možné vidieť v centre Veritas do konca januára. (pf)

Obr.88
článok dezinformujúci
o objave archívu v
grékokatolíckom kostole
v národnostnom
denníku Új szó
júl,2016

Százéves képek kerültek elő a templomból

NÉMETI RÓBERT

A felvételeket Radban találták, most a Kassai Kerületi Műemlékvédelmi Hivatalban archiválják, de szeptembertől több városban is kiállítják őket.

KASSA/RÁD

Jelenleg a Kassai Kerületi Műemlékvédelmi Hivatal munkatársai rendszerezik azt a rendkívüli képsorozatot, amelyre nemrégiben bukkantak rá a radi görögkatolikus templomban. A felvételek a száz évvel ezelőtti Bodrogközt, a táj természeti szépségeit és műemlékeit elevenítik fel, a képeket Petrik Béla, a falu görögkatolikus plébánosa készítette.

A plébános mintegy 400 üvegnegatívból álló képarchívumát a radi görögkatolikus templomban találták meg. „A képsorozat nemcsak terjedelmében, hanem tematikájában is az eddigi legnagyobb és legátfogóbb, melyet a Bodrogközről valaha is készítettek. A felvételeket Kassán dolgozzuk fel, az archiválás után egy katalógus kíséretében, illetve egy vándorkiállítás keretében szeretnénk megmutatni a közönségnek. Ezek a képek azért is olyan fontosak, mert nemcsak Rád községét, hanem a környező településeket azon részeit mutatják be, melyek ma már nincsenek meg" – mondta lapunknak Juraj Gembicky, a műemlékvédelmi hivatal történésze. A felvételek az 1906 és 1938 között készültek, és Ibolor Rolland radi plébános találta meg őket. „A képek azért is érdekesek, mert az egyszerű parasztemberektől a nemesekig sokmindenkit megörökítenek, de bemutatják a különféle természeti katasztrófákat, például a hatalmas árvizeket is. A projekt kivitelezésében a Kassai Műszaki Egyetem és a Szlovák Nemzeti Levéltár szakemberei is részt vettek. A munkában részt vett a Nadácia Fontis, illetve a Nadačný fond Telekom is" – zárta történész.

A képek között megtalálható a fotókat készítő plébános önarcképe is

Egy anya és kisfia. A felvétel 1914-ben készült.

Obr.89
článok o maďarských výstavách na 26. ročníku festivalu Mesiac fotografie v národnostnom denníku Új szó november,2016

A Fotóhónap két magyar kiállításáról

TALLÓSI BÉLA

Pozsony **Az idei, 26. Fotóhónap kiállításai közül ezúttal két magyar tárlatot ismertetünk. Az egyik Petrik Béla felvételeit gyűjti össze Üvegre rótt emlékezet címmel, a másik Koleszár Adél New Routes of Faith című sorozatát prezentálja.**

A Szent János evangélista kápolnában december 4-ig tekinthető meg az Üvegre rótt emlékezet című kiállítás, amely a néhai radi pap, Petrik Béla (1888–1971) fényképeiből nyújt válogatást. A fekete-fehér dokumentarista, mégis artisztikus fotókon egy letűnt világ köszön vissza. A fotós olyan életképeket örökített meg, amelyek a korabeli helyi lakosok mindennapjait tükrözik, a legtöbbször alakított, festői környezetben. A fény és az árnyék játékát jól irányító beállítások éles, erősen kontúros tájábrázolást eredményeznek. A természeti környezetben pózba állított egész alakos figurák a

Petrik Béla: Cím nélkül (Reprodukcióba felvételek)

fotós lencséjébe néznek. Petrik Béla nem portrékat készített, nem az egyén, az egyéniség megmutatása volt a fontos számára, hanem a falusi közösség jellemzőinek láttatása. Emellett az élet- és lakótér bemutatása is lényeges. Ezek nem kulisszaként jelennek meg, hanem olyan térként, amellyel szoros kapcsolatban élt a kor embere.

Az Open Galleryben (Baštová 5.) november 30-ig látható a több mint két éve Mexikóban élő és alkotó Koleszár Adél New Routes of Faith című kiállítása. A magyar fotóművész alkotói ösztönjével utazott Mexikóba, ott készítette el jelenleg Pozsonyban állomásozó sorozatát. A szerint a társadalom peremén élőket – szegényeket, prostituáltakat, bűnözőket, drogfüggőket – megörökítő kemény, ütős, elgondolkodtató felvételek alkotják. A lencsevégre kapott figurák hovatartozásáról, életmódjáról vallanak Koleszár Adél fotói. Azok a minták, motívumok árulkodnak erről, amelyeket a felvételek alanyai magukra tetováltattak, a bőrükbe égettek, karcoltattak.

„Koleszár Adél fotóin az erőszakot és a kényszerű szociális izolációt vizsgálja, azt, hogy ezek állandó elszenvedése hogyan alakítja át az egyént és az őt körülvevő társadalmi struktúrákat" – állt a Fotóhónap katalógusában. Negatív érzéseket, idegenkedést, elutasítást válthatnak ki a távoli, általunk nem ismert realitásban élő emberi alakok, ezért nem könnyű a pozitív érzelmi azonosulás

Koleszár Adél: A Fekete Angyal hive, Mexico, 2015

a fotókkal. Ám Koleszár Adél épp azt szeretné elérni sorozatával, hogy láthatóvá váljon: „ezek az ellentmondásos karakterek, melyek rengeteg előítéletet szülnek bennünk, valójában egy brutális társadalmi és politikai rendszer szülöttei".

Okrem horeuvedených mediálnych ohlasov by som samostatne spomenul príspevok Juraja Gembického v občasníku Fakulty masmediálnej komunikácie UCM v Trnave - European Journal of Media, Art & Photography - ejmap. Rozsiahly, bohato ilustrovaný článok[59] v novembrovom vydaní 2016 sa venuje Petrikovmu životopisu ako aj projektu Pamäť na skle.

Obr.90
ukážka z príspevku Juraja Gembického v občasníku ejmap november,2016

64 Photography — Juraj Gembický

65 European Journal of Media, Art & Photography

Based on the archives and published sources, literature, manuscripts and information - see Bibliography
Translations: Hungarian: Adriana Tužinská
Corrections: Pety. E
Author: Juraj Gembický, August 2016

BÉLA PETRIK (1888–1971)
Pramene a bibliografia

Archívne pramene a databázy:

Rukopisy:

Thanks to the success of the 2016 project „Memory on the glass" backed by the Telekom endowment fund to Pontis Foundation, and in cooperation of the parish in Rad with experts, individuals and volunteers, it was for the first time that this little known part of his photographic heritage was able to be examined, documented, saved and recorded. At the same time the wide public had an opportunity to see this unique, albeit fragile visual repository of the cultural and historical memory of us all - the source of the „memory on the glass" of the photographer priest Béla Petrik.

Vďaka projektu Pamäť na skle a jej medializácii sa Petrikove dielo dostalo k širokej skupine divákov od laikov až po rôzne odborné kruhy. Jeho fotografie získavajú nové využitie, čoho skvelým dôkazom je Petrikova fotografia rodinného domu na výstave „Amerikánsky dom na Zemplíne". Výstava je venovaná fenoménu výstavby rodinných domov na východnom Slovensku počas obdobia prvej republiky financovaných americkými pracovnými emigrantmi. Tí si po návrate do vlasti dávali postaviť "na kľúč" na danú dobu nebývalo reprezentatívne obydlia. Použitú Petrikovu fotografiu som aj ja považoval za hodnotnú napriek tomu, že som v čase písania kapitoly o architektúre nemal vedomosť o tejto výstave. Myslím si, že lepšiu snímku by autori výstavy nezískali ani na objednávku...

[59] 34 stranový článok vrátane rozsiahlej bibliografie, samostatnej obrazovej prílohy s 27 fotografiami. Text zahŕňa aj autorov stručný životopis. ejmap, str. 60-93, ISSN1339-4940, November 2016

Obr.91
fotografia Bélu Petrika
na výstave
“Amerikánsky dom na
Zemplíne”
júl, 2018

Projekt Pamäť na skle hodnotím ako veľmi úspešný počin množstva nadšencov, ktorí dobrovoľne a nezištne obetovali svoj voľný čas a energiu pre zviditeľnenie diela Bélu Petrika. Vidieť takéto nadšenie skupiny ľudí a následný úspech ich snaženia ma napĺňa optimizmom a motivuje k angažovaniu sa v podobných projektoch v budúcnosti.
Napriek vyúčtovaniu a odovzdaniu potrebných podkladov nadácii Pontis, projekt v istej forme naďalej žije, pracuje. Aj túto prácu môžeme do veľkej miery považovať za produkt jej evolúcie.

IV. Budúce smerovanie

Po doznení všetkých aktivít spojených s projektom ako aj mediálnych ohlasov na nich, došlo k určitej stagnácií v propagovaní Petrikovej tvorby. Hlavnú úlohu tu zohrala nedoriešená situácia okolo skenovania negatívov, nezrealizovaná postprodukcia a tlač plánovaného katalógu, ktorý mal slúžiť ako hlavný prameň pre ďalšie bádanie a štúdium pozostalosti. Prítomnosť katalógu by mohla zároveň slúžiť predovšetkým pre Rolanda Böőra ako najväčšia pomôcka pri hľadaní nových potenciálnych partnerov, keďže návšteva obce Rad a tamojšej farnosti za účelom predstavenia Bélu Petrika je pomerne časovo náročná.
Verím, že aj na základe mojich stretnutí so zainteresovanými v súvislosti s písaním tejto práce, sa takpovediac oprášili ich znalosti a možno aj entuziazmus pre nové aktivity. V súčasnosti hľadá neúnavný otec Roland partnerov na ministerstve kultúry Maďarska. Petrik bol hrdým maďarom, v dôsledku čoho bol aj väznený, takže prípadná podpora z maďarských zdrojov v stále silne maďarskom regióne na juhu Slovenska sa javí celkom reálna.
Bez ohľadu na to, odkiaľ sa farnosti podarí získať potrebné zdroje, má Roland Böőr jasný plán. V západnej časti historickej budovy farnosti by chcel vytvoriť dôstojné priestory na prezentovanie histórie minoritov v Rade, ako aj pamätnú izbu radského kňaza Bélu Petrika. Táto časť farnosti je momentálne v štádiu hrubých stavebných úprav a projektových aktivít spojených aj so zveľadením farskej záhrady.

Obr.92
Anton Baša
rekonštrukcia západnej
časti farskej budovy
júl, 2018

V tejto súvislosti by som ako ukážkový príklad podobných projektov uviedol múzeum a fotoateliér Seidel v Českom Krumlove. Českomoravskému rozvojovému fondu sa podarilo odkúpiť od dedičov "fotografa Šumavy" Josefa Seidla jeho dom s unikátnym fotoateliérom, kde sa podarilo vytvoriť absolútne výnimočný priestor pre bádateľov a nadšencov histórie fotografie, ako aj laickej verejnosti. Béla Petrik mal so Seidlovcami navyše okrem fotografovania ďalšie spoločné črty[60]. Porovnávať malú obec Rad s turistami navštevovaným Českým Krumlovom je samozrejme trochu prehnané, skvelo to však ilustruje výsledky húževnatosti ľudí, ktorí veria svojim ideálom. A takým človekom bol aj Béla Petrik, rovnako ako je aj súčasný farár Roland Böőr.

Obr.93
Anton Baša
rekonštrukcia západnej
časti farskej budovy
júl, 2018

[60] Josef Seidel sa považuje za najvernejšieho obrazového kronikára Šumavy. Syn František mal pohnutý osud kvôli svojej nemeckej národnosti, podobne ako Petrik kvôli maďarskej.

Záver

"V dejinách spoločnosti zastupujú zvláštne miesto generácie ľudí, ktorým bolo predurčené narodiť sa a žiť v dobách nezmyselných mocenských experimentov, ktorých priebeh však nemohli nijak ovplyvniť a tak sa stali nedobrovoľne ich súčasťou so všetkými nedohliadnuteľnými a nezvratnými dôsledkami."[61]

Béla Petrik bol celkom jednoznačne zástupcom tejto generácie ľudí. Charakteristickou črtou ľudí v zložitých životných situáciách je ich neoblomnosť, húževnatosť a obrovská výdrž. Na druhej strane si omnoho viac vážia a dokážu sa tešiť aj z toho mála, čo majú. Trochu to pripomína detské správanie, čo je vlastne to najprirodzenejšie ľudské správanie. A tak sa naskytá otázka, či nie práve pohnuté osudy a ťažké životné situácie dokážu človeka priviesť na limit svojich schopností. História pozná nespočetné množstvo ľudských príbehov, kedy daný jedinec začína úplne od nuly a vypracuje sa na samotný vrchol vo svojom povolaní. Z Petrika sa síce nestál pápež, ale v mikrosvete malej dediny prvej polovice 20. storočia vytvoril dielo, ktoré zanechalo stopu aj na najznámejšej digitálnej sociálnej sieti 21. storočia.

Písanie tejto diplomovej práce bolo pre mňa nečakaným zážitkom. Nečakaným hlavne preto, že na začiatku jej písania som si nebol celkom istý akým spôsobom budem postupovať, aby nebola len recykláciou už existujúcich kurátorských a životopisných textov o

[61] SIOSTRZONEK, Jiří. Návrat domu, aneb cesta legionáře Václava Balcara kolem světa, str. 7, PositiF, Praha 2013, ISBN 978-80-87407-09-7

autorovi. Posúdiť to, že nakoľko sa mi to podarilo, je už úlohou čitateľov. Moje zážitky asi najlepšie vystihuje opäť Jirka Siostrzonek

"Zakaždým, keď je nám dané prežívať tajomné a často euforické stavy pri rekonštrukcii životného príbehu iného človeka, získavame príležitosť virtuálne, ale zároveň veľmi plasticky a emocionálne uchopiť svety tých druhých a tým násobiť a zosilňovať vlastný pobyt na tomto svete. Stretnutie s cudzím životným príbehom postupom času naberá na dôvernosti a nabáda k tichému a stále hlbšiemu dialógu."[62]

Na prvé počutie znejú slová "tajomné" a "euforické" možno ako prehnané, ale na základe vlastných skúseností ich môžem iba potrvrdiť. Pomerne rýchlo totiž práca prestala byť len strohým prezeraním a hodnotením archívu neznámeho fotografa a stala sa skôr dobrodružstvom hľadania odpovedí na otázky, ktoré sa obajovali ako huby po daždi. Ako príklad tajomného zážitku by som uviedol moment, keď som si pri prezeraní Petrikových fotografií jeho izby uvedomil, že v tej mojej je podobná starožitná kachľová pec, polica s knihami, či identická stolička, na ktorej práve sedím. Tú som navyše priniesol z povaly tesne pred začiatkom písania práce. Ako euforické zážitky by som mohol označiť momenty, keď som prvý krát navštívil miesta z farárových fotografií. Doslova som cítil adrenalín v krvi a zmätok v hlave zo situácie, keď som sa ocitol na mieste, kde som nikdy nebol, no predsa veľmi dôverne poznal. A boli to iné pocity, ako keď človek na vlastné oči spozná svetoznámu pamiatku, ktorú videl mnohokrát na fotografiách, či v televízii.

Jednou z mnohých otázok bolo aj to, akým spôsobom interpretovať Petrikové fotografie. Mal umelecké ambície? Považoval vôbec fotografiu za umenie?[63] Nachádzal som rôznorodé odpovede. Na jednej strane veľmi expresívne a experimentálne autroportréty, či malebné vidiecke scenérie doplňané neraz majsrovsky zvládnutými portrétmi. Na strane druhej, relatívne málo poznámok o fotografií samotnej, vyzdvihovanie literatúry a hudby či chýbajúca fotografická tvorba od začiatku 40-tych rokov minulého storočia. Petrikov epitaf[64] ho nepredstavuje ako fotografa ale ani ako kronikára a napriek tomu ho najlepšie spoznávame práve vďaka týmto jeho záľubám. Sú to však dostatočné dôvody? Vytvoril "dostatočné množstvo" umenia? Ako som už v tejto práci spomenul, odpoveď samotná nie je taká dôležitá ako fakt, že nás autor prinútil klásť si otázky.

Pôvodne som chcel napísať aj kapitolu o autoroch podobných Petrikovi, predovšetkým kňazoch. Počas spoznávania jeho osobnosti som však nadobudol dojem, že šlo o príliš rôznorodého človeka na to, aby som ho prirovnal len k jednej skupine ľudí. Keď som však množinu kandidátov

---

[62] SIOSTRZONEK, Jiří. Jaroslav Charfreitág, Cesta do Nového světa 1902–1903, str. 7, PositiF, Praha 2013, ISBN 978-80-87407-07-3

[63] V kronike fotografiu charakterizuje ako "zriedkavý, nákladný, začínajúci šport a predovšetkým pasia urodzených"

[64] Petrikom vytepaný plechový kosoštvorec prinitovaný ku krížu na jeho hrobe ho popisuje ako kaplána z Vyšného Kamenca a Sárospataku, košického učiteľa náboženstva a radského farára - biskupského radcu

s príbuznou tvorbou, prípadne životným osudom postupne rozširoval, uvedomil som si, že by to bol dobrý námet pre samostatnú prácu. Čoraz častejšie totiž počujeme o objavoch rôznych amatérskych autorov, ktorí tvorili obmedzený čas, no napriek tomu dosiahli porovnateľne kvalitné výsledky ako súdobí profesionáli. Počas spoznávania týchto pomerne neznámych autorov ma veľmi oslovili príbehy a práce Jaroslava Charfreitága a Václava Balcara. Jedným z dôvodov bol fakt, že ich práce vznikali v podobnom časovom intervale ako Petrikova tvorba. Vďaka tomu získavame mimoriadne zaujímavé obrazové svedectvo vtedajšieho sveta, skŕz fotografií Radu, Malých Trakan, Somotoru popri New Yorku, Chicagu, či Vladivostoku, Nagasaki, Manile atď... Mohli by sme namietať, že takéto porovnanie by sme našli aj v tvorbe vtedajších slávnych fotografov, čo je do veľkej miery pravda. Fotografie nadšených amatérov sú však častokrát nasiaknuté zaujímavými životnými príbehmi a vyznačujú sa určitou slobodou v porovnaní s profesionálnymi fotoesejami na objednávku. Navyše, v tvorbe profesionálov by sme sotva našli autentické súbory o väčšom počte neznámych dedín.

Za najväčšie pozitívum tejto práce zo svojho pohľadu považujem skutočnosť, že po jej dopísaní stále cítim motiváciu a hlad po ďalšom bádaní a štúdiu Petrikovej tvorby, ako aj potrebu podieľať sa na propagovaní jeho diela. Priestor pre ďalšiu prácu vidím predovšetkým v identifikácii fotografovaných osôb a miest a zabezpečenie kvalitných skenov. Taktiež skúmanie vzťahu a vplyvu Alberta Petrika na svojho synovca Bélu má ešte pomerne veľké rezervy. Samostatnú kapitolu tvorí najmladší člen Petrikovskej "fotodynastie" Aranka Petrik (1926–2013) z Malých Trakan. Tvorba tejto zatiaľ nepreskúmanej autorky pokrýva 40-te až 90-te roky 20. storočia, čím symbolicky preberá žezlo po Bélovi, podobne ako ho prebral on po Albertovi.

Keďže Béla Petrik zomrel skôr ako som sa ja vôbec narodil nemôžem reálne zhodnotiť jeho ľudské kvality. Určite ani on nebol žiaden "nadčlovek" a táto práca sa nesnaží idealizovať ho. Verím, že aj on mával zlé dni, aj on vedel ublížiť a možno sa nájdu ľudia, ktorí naňho nemajú najpríjemnejšie spomienky. V dnešnej dobe často počujeme najrôznejšie rady kadejakých rečníkov a motivátorov o tom ako máme žiť každý deň naplno a užívať si koľko sa len dá. Tento farár z malej dediny si pravdepodobne neužíval koľko sa len dalo, napriek tomu však žil každý deň naplno. Zanechal po sebe dielo, o ktorom sa hovorí aj po sto rokoch a nie je to dielo náhodné. Pracoval na ňom cielene, húževnato a neúnavne.
Béla Petrik v roku 1936 zahájil písanie farskej kroniky týmito slovami:

„Moje údaje sú pravdivé, ale popritom som sa snažil aj o to, aby boli aj zaujímavé a ich opisy veselé; aby môj nástupca, ktorého okolnosti – celkom iste – nebudú príjemnejšie, sa poučil, dobre naladil, potešil, alebo aspoň aby našiel útechu."

Myslím, že aj tento plán radského farára sa naplnil. Práve Petrikov súčasný nástupca Roland Böőr jeho odkaz dokonale pochopil a takto kronikára-fotografa charakterizuje:

On nás učí tomu, že tam kde sme, tam máme vidieť hodnoty - zachrániť ich a potom ukázať aj iným ľuďom, aby videli tie hodnoty prírody, života ľudí a toho čo sa dá vytvoriť ako stále prítomné – aj v našom živote, aj v súčasnosti. A aby sme to nepodceňovali a brali vážne, lebo to je skutočná radosť z nášho života.

Zoznam skratiek

TUKE - Technická Univerzita Košice
KPÚ - Krajský pamiatkový úrad
FU - Fakulta umení
SNA - Slovenský národný archív
UCM - Univerzita sv. Cyrila a Metoda
SEDF - Stredoeurópsky dom fotografie
RTVS - Rozhlas a Televízia Slovenska
STV - Slovenská Televízia
TASR - Tlačová agentúra Slovenskej Republiky

Použitá literatúra

Rukopisy:

GEMBICKÝ, Juraj – PRISTÁŠ, Martin: Pamäť na skle – fotograf Vojtech Petrik a kultúrne dedičstvo Medzibodrožia. Projekt pre Nadačný fond Telekom a Nadáciu Pontis, 2016, rukopis

BENEŠOVÁ, Emilie a kol.: Zpracování postupu na záchranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění (č.j. OKO-136-3/A-2007). Výzkumná zpráva projektu výzkumu a vývoje (ad č.j. NA 3671/2007-12). Praha 2010, rukopis

HABÁLOVÁ, Božena: Správa z prieskumu zbierky historických sklenených negatívov Vojtecha Petrika, SNA Bratislava, apríl 2016, interný odborný rukopis v projekte „Pamäť na skle“ (5 strán, prílohy)

PETRIK, Béla: A radi plebánia krónikája, Rad 1936, maďarský rukopis (545 strán, prílohy)

PETRIK, Béla: Petrik Béla rádi pleb. 1920, X./1 (= vl.životopis), Rad 1920, maď.rukopis (1 str.)

JAKUBČÁKOVÁ Lena, ŽUPNIK, Peter, GEMBICKÝ, Juraj: kurátorské texty k výstavám, august 2016, rukopis

Literatúra a periodiká:

SEDLÁK, Jozef: Archeológia času Brehov/Rad. Devín Print, Bratislava 2016, ISBN 978-80-89495-22-1

GEMBICKÝ, Juraj: ejmap - European Journal of Media, Art & Photography, str. 60-93, ISSN1339-4940, November 2016

SIOSTRZONEK, Jiří. Návrat domu, aneb cesta legionáře Václava Balcara kolem světa, PositiF, Praha 2013, ISBN 978-80-87407-09-7

SIOSTRZONEK, Jiří. Jaroslav Charfreitág, Cesta do Nového světa 1902–1903, PositiF, Praha 2013, ISBN 978-80-87407-07-3

GREENOUGH, Sarah – GURBO, Robert – KENNEL, Sarah: André Kertész. National Gallery of Art, 2005, ISBN 0-89468-312-8

MACEK, Václav a kolektív : 26. mesiac fotografie Bratislava. FOTOFO / SEDF, Bratislava, 2016, ISBN 978-80-85739-72-5

CLÉMENT, Chéroux : Henri Cartier-Bresson, Here and Now. Thames & Hudson, New York, 2014, ISBN 978-0-500-54430-3

KOETZLE, Hans-Michael : 50 Slavných fotografií, Historie skrytá za obrazy. Taschen / Slovart, Praha, 2012, ISBN 978-3-8365-3671-4

JOHNSON, William S. – RICE, Mark – WILLIAMS, Carla : 1000 Photo Icons, George Eastman House. Taschen, Köln, 2002, ISBN 3-8228-2097-0

PEPPER, Terence – STRONG, Roy – CONRAD, Peter : Beaton Portraits. National Portrait Gallery, London, 2004, ISBN 1-85514-514-6

BAATZ, Willfried : Fotografie - malá encyklopedie. Computer Press, Brno, 2004, ISBN 80-251-0210-6

SISKA, József: Egy kistárkányi plébanos fotográfiái. In: Vasárnap, 4.6. 2004, s. 12

PETRIK, Albert: A régi Buda-Pest építőművészete I-IV., Ifj. Nagel Ottó Könyvkereskedése, Budapest, 1913

LÁSZLÓNÉ LAAR, Erika: BUDAPEST A SZÁZADFORDULÓN - Petrik Albert fényképei, OMvH Budapest, 1993, ISBN 963-7143-31-9

HLAVÁČ, Ľudovít: Dejiny slovenskej fotografie. Osveta Martin 1989

HABÁLOVÁ, Božena – MADĚŘIČOVÁ, Zuzana – MAKOVÁ, Alena: Spracovanie a ochrana negatívnych fotografických materiálov. SNA Bratislava 2015

Internetové zdroje:

http://magyarhirlap.hu/cikk/119416/Petrik_Bela_tisztelendo_ur_es_negyszaz_uveglemeze
http://felvidek.ma/2016/10/uvegre-rott-emlekezet/
https://archivum.ujszo.com/napilap/regio/2016/09/14/kiallitas-nyilik-petrik-bela-fenykepeibol
http://lexikon.katolikus.hu/P/Petrik.html
https://ujember.hu/a-bujdosastol-a-bebortonzesig-i-resz/
http://epa.oszk.hu/03000/03018/00179/pdf/EPA03018_honismeret_2004_02_093.pdf
http://gusztavmatz.com
https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_photography
https://en.wikipedia.org/wiki/File:Photographer-studio-1893.jpg
http://www.conservation-wiki.com/wiki/Gelatin_Dry-plate
http://brightbytes.com/collection/spirit_fake.html
https://www.lomography.com/magazine/129111-early-double-exposure-portraits
https://stories.moma.org/the-august-sander-project-beginning-a-five-year-exploration-of-sanders-people-of-the-twentieth-a46e6db1ba44
https://medium.com/@aboutadaughter/shedding-the-mask-of-social-convention-images-of-children-in-august-sanders-people-of-the-6d329462a0bc
https://www.wikiart.org/en/ferdinand-hodler/the-fisherman
https://arthive.com/artists/2874~Georges_Seurat/works/207897~Fishermen
https://juliamargaretcameronsecession.wordpress.com/2014/06/13/marcel-duchamp-5-wat-self-portrait-1917/
https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Kk_04_Petrik/?pg=1&layout=s
https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Msz_1994_01/?query=A%20r%C3%A9gi%20Buda-Pest%20%C3%A9p%C3%ADt%C5%91m%C5%B1v%C3%A9szete&pg=120&layout=s
http://www.kl-riess.dk/compur.eng.html
https://slovensko.rtvs.sk/clanky/spolocnost/105136/pamat-na-skle

Iné zdroje:

Roland Böőr – farár (Rad) - rozhovory, júl 2018

Register mien

A

Andrassy a Szamossy 11
Archer, Frederick Scott 99

B

Bačová, Martina 46, 52, 55, 63
Bagos, Bertalan 73
Balcar, Václav 39, 88, 64, 89, 92
Beaton, Cecil 30, 82, 92
Bencsik, Béla 15, 71
Bennett, Charles 100
Boldišová, Andrea 75
Böőr, Roland 13, 16, 54, 65, 72, 73, 74, 75, 82
Braun, Adolf Béla 11
Braün, László 68

C

Carjat, Étienne 36
Cartier-Bresson, Henri 44, 45
Cepková, Petra 75
Cunard, Nancy 30

D

Daguerre, Louis 99
de Toulouse-Lautrec, Henri 29
Disdéri, André Adoplhe-Eugéne 39
Duchamp, Marcel 31

E

Eliot, Thomas Stearns 30

F

Fischer - Colbrie, Augustín 11, 12, 13
Fišerová, Lucia 77
Fox Talbot, William Henry 99

G

Gábor, Bertalan 75
Gábor, Fero 50

Gembický, Juraj 8, 16, 31, 75, 76, 79, 80, 81, 84, 91
Girmanová, Barbora 78
Guibert, Maurice 29
Győri és Boros 11, 12, 39, 70

H
Habalová, Božena 78
Hajdučík, Ľubomír 75
Husárová, Klaudia 78

CH
Charfreitág, Jaroslav 45, 64, 89, 92

J
Jakubčáková, Lena 9, 77, 78, 79, 81, 91
Jurková, Kristína 78

K
Keibl, Martin 77
Kemény, Jenö 11
Kertész, André 46, 82, 92
Koštiaľ, Vladimír 46

L
Lahocsinszky, Adolf 48, 49

M
Macek, Václav 79, 80, 92
Madoxx, Richard Leach 100
Marczi, Marika 49, 50
Martinček, Martin 46
Mlynarič, Martin 77

N
Nadar 36
Niépce, Nicéphore 99
Niépce de Saint-Victor, Claude Félix 99

P
Pääsuke, Johannes 31

Petrik, Regina 15, 16, 28, 40, 41, 49, 69
Petrik, Albert 10, 20, 28, 40, 41, 57, 90, 92
Petrik, Pál 10, 36, 37
Petrik, Mária 16, 37
Petrik, János 35
Petrik, Anna 34, 40, 42
Petrik, Veronika 34
Petrik, Johanna 34
Petrik, Erzsébet 10, 37, 38
Pristáš, Martin 75, 76, 81, 91

R
Ruscsik, Erzsébet 10, 38

S
Sander, August 46, 50, 51, 93
Sedlák, Jozef 13, 16, 75, 76, 77, 91
Seidel, Josef 87
Sennyei, Miklós 56
Siostrzonek, Jiří 39, 45, 88, 89, 92
Siska, József 74, 92
Smejkal, Pavel Maria 8, 9, 31, 77
Socháň, Pavol 46
Svěrák, Jan 60
Szkalnik 11
Szmrecsányi, Elek 15

V
Vaitovič, Boris 81
Váradi, Endre 48, 50

W
Warhol Andy 30
Weiser, Attila 73

Ž
Župník, Peter 77, 79, 81, 91

Prílohy

Životopisné dáta

1888	Narodil sa 29. apríla 1888 v obci Malé Trakany do maďarskej roľníckej rodiny.
1903–1907	Navštevuje gymnázium v meste Sátoraljaújhely (dnes Maďarsko).
1907	Začína študovať teológiu v kňazskom seminári v Košiciach.
1911	23. júna 1911 vysvätený za kňaza v Košiciach. Začína svoje pôsobenie ako kaplán vo Veľkom Kamenci.
1912	Odchádza do neďalekého Sárospataku (dnes Maďarsko)
1915	Vracia sa do Košíc a až do ukončenia I. Svetovej vojny tu pôsobí ako kaplán – katechét.
1916	Vykonáva ďalšie skúšky na výuku náboženstva. V rovnakom čase zároveň študuje aj na košickej právnickej akadémii.
1918	Odovzdáva svoju dizertačnú prácu pre doktorát z kanonického práva a vykonáva skúšky z rímskeho práva na univerzite v Kolozsvári. Doštudovať však kvôli rozpadu monarchie nemože.
1918–1919	Učí náboženstvo v Košiciach na reálnej škole a obchodnej škole a je tiež menovaný za prefekta biskupského chlapčenského internátu.
1919	Po vzniku Československa je kvôli svojej maďarskej národnosti odvolaný a odchádza učiť do Sárospataku.
1920	Prichádza do dediny Rad v medzibodroží.
1938	Menovaný za biskupského radcu a zároveň aj notára dištriktu.
1945–1946	Pre svoju neochotu podpísať reslovakizáciu je väznený v Košiciach a Kráľovskom Chlmci.
1957	Končí vo funkcii v Rade a odchádza do dôchodku do rodnej obce Malé Trakany.
1971	23. júna 1971 zomiera v Malých Trakanoch, kde aj pochovaný.

Stručná história vývoja sklenených nagatívov

Počiatky fotografických negatívov v podobe akej ich poznáme dnes môžeme hľadať v počiatkoch fotografie samotnej. Ich vývoj je totiž úzko spojený s predchodcom dnešných fotoaparátov - camerou obscurou. Tá spočiatku nachádzala uplatnenie ako pomôcka pre maliarov, ktorí malým otvorom v miestnosti slnkom premietaný obraz odrážali pomocou zrkadla na kresliacu plochu. Tento jav však motivoval vedcov a umelcov k tomu, aby sa pokúsili premietaný obraz fixovať na svetlocitlivú podložku. Začiatkom 19. storočia tak prudko narastá snaha o vývoj a zdokonalenie svetlocitlivych materiálov.

V roku 1841 si vynálezca a pionier fotografie William Henry Fox Talbot dal patentovať kalotypiu - prvý proces umožňujúci zhotovenie negatívneho obrazu. Výhodou kalotypie oproti už existujúcej daguerrotypii (patentovanej Louisom Daguerre-om o dva roky skôr) je možnosť vytvárania množstva kópií z negatívu, miesto jedného originálneho pozitívneho obrazu. Vývoj negatívov prechádzal štádiom rôznych experimentov a vylepšovaní, pričom ako podložka slúžil papier. Nevýhodou papiera bola okrem postupnej degradácie hlavne štruktúra, ktorá sa prekopírovala na výsledné pozitívy a tak ho časom nahradila sklenená podložka. Prvé sklenené negatívy registrujeme už v roku 1839, v použiteľnej forme však až o niekoľko rokov neskôr.

V roku 1847 predstavil Niépce de Saint-Victor - chemik a bratranec jedného z priekopníkov fotografie Nicéphoreho Niépcea - na pôde francúzskej Akademie vied fotografické negatívy na sklenenej podložke. Spočiatku sa ako fixovacia hmota používal albumín - vaječné bielka. Tieto typy negatívov potrebovali pomerne dlhú expozíciu - približne 5 minút, prípadne viac, preto sa albumínové sklenené dosky používali pomerne krátko, v období medzi rokmi 1849–1854.

V roku 1851 prichádza britský vynálezca a sochár Frederick Scott Archer s vynálezom kolódiových negatívov (wet-plate process). Pri tomto procese sa na sklenenú platňu ručne nanáša vrstva kolódia zmiešaného s halogenidmi striebra. Výhodou oproti predchádzajúcim procesom bolo skrátenie expozičného času, čo uľahčovalo fotografovanie portrétov. Nevýhodou však bolo, že kolódiove platne museli byť exponované a vyvolané skôr než zaschli.

Písal sa rok 1871, keď *Richard Leach Madoxx* publikoval v *"The British Journal of Pho- tography"* článok o vytvorení obrazu pomocou želatíny obsahujúcej bromid strieborný. Už o tri roky neskôr boli v predaji "suché želatínové dosky", ako aj prášková emulzia, ktorá sa po zmiešaní s teplou vodou naniesla na sklenenú podložku. Tento proces ale nenašiel veľké uplatnenie kvôli nízkej citlivosti na svetlo. K posunu došlo v roku 1878, kedy *Charles Bennett* našiel spôsob ako zvýšiť svetlocitlivosť, čo malo za následok skrátenie expozície na 1/20 v porovnaní s kolódiovým "mokrým procesom". Táto skutočnosť spolu s faktom, že nebolo nutné sklenené dosky pripravovať na mieste a vyvolávať tesne po exponovaní, vytvorili podmienky pre industriálnu výrobu, ktorá začala v Londýne, neskôr v Nemecku a ďalších krajinách. Želatína sa vďaka výborným fotochemickým vlastnostiam používa pri výrobe fotomateriálov už vyše 140 rokov.

Odborné články uvádzajú roky približne 1880–1925 ako obdobie, v ktorom boli suché želatínové dosky najviac rozšírené. Doteraz všetky objavené zábery Bélu Petrika boli nasnímané na tento druh negatívu o rozmere 9x12 cm, aj keď posledné zábery pochádzajú z roku 1938. V danom regióne to však nie je vôbec prekvapujúce. Na sklenené negatívy si spomína ešte aj môj otec, ktorý bol v 60.-80.-tych rokoch minulého storočia nadšeným fotoamatérom vo Veľkých Kapušanoch, vzdialených necelých 30km od obce Rad. Tamojší "komunálny" fotograf využíval sklenené negatívy v ateliéry ešte aj v polovici 60.-tych rokov 20. storočia.

Technická správa

Správa z prieskumu zbierky historických sklenených negatívov Vojtecha Petrika

Zhodnotenie stavu

Zbierka obsahuje 404 ks želatínových negatívov pochádzajúcich z obdobia medzi začiatkom 20. storočia a 30-40-imi rokmi 20. storočia rokmi (podľa datovaných negatívov: cca 1906–1938). Obsahuje portréty osôb (cirkevných, vojenských, šlachtických, ľud, rodinných), udalostí (živelné pohromy, zvyky a tradície vidieka, mesta, cirkevné), krajiny (osobitne oblasť Medzibodrožia), pamiatok (hrady, kostoly, kaplnky, zvonice, kaštiele, ľudová architektúra, interiéry, obrazy, sochy, rôzne) atď. Jednotlivé sklenené dosky pochádzajú od rôznych výrobcov (napr. AGFA I, Verax, Adria, Konsum, Hauff), avšak vo všetkých prípadoch sa jedná o sklenené dosky so želatínovou emulziou. V niektorých prípadoch sa stretávame s nerovnými hranami skla (obr.1), čo napovedá že negatív bol pôvodne nafotený na dosku väčšieho formátu, ktorá sa následne rozrezala na jednotlivé zábery.

Väčšina negatívov je v dobrom fyzickom stave, avšak na každom sklenenom negatíve môžeme pozorovať poškodenia ako strieborné zrkadlo, poškrabanú alebo inak poškodenú svetlocitlivú vrstvu, či znečistenie vo forme prachu, odtlačkov prstov alebo iných depozitov. Rovnako sa stretávame s prasknutou či rozbitou podložkou, farebnými zmenami na celom negatíve, či prítomnosťou škvŕn rôznej farby a pôvodu.

Z hľadiska bezpečnosti samotných negatívov ale aj osôb, ktoré s danými materiálmi manipulujú je dôležité upozorniť na plesne. Na emulznej vrstve niektorých negatívov pozorujem prítomnosť vláknitých útvarov bielej farby, ktoré môžeme s najväčšou pravdepodobnosťou považovať za plesne (Obr.2). Bližšia identifikácia alebo potvrdenie vyžaduje ďalšie diagnostické metódy.

Sklenené negatívy sa nachádzajú v pôvodných obaloch pričom jednotlivé kusy nie sú navzájom oddelené prekladovými papiermi. Tento stav nie je vyhovujúci a prispieva k zhoršovaniu stavu emulznej vrstvy. Prítomnosť prachových častíc a iného znečistenia môže spôsobovať ďalšie poškrabanie emulznej vrstvy.

Pôvodné škatuľky sú vyrobené z kyslých kartónov, ktoré urýchľujú degradáciu fotografických materiálov. Negatívy sú na sebe položené vo veľkom počte 10 - 21 kusov, čo môže viesť k praskaniu podložky spodných negatívov.

Množstvo negatívov (cca 16 ks) je retušovaných ceruzkou (Obr.3) alebo kolorantmi rôznej farby (modrý, čierny). Na niektorých

negatívoch môžeme nájsť po hranách prilepený čierny papier slúžiaci ako krycia maska.

Obr. 1
nerovné okraje sklenenej dosky

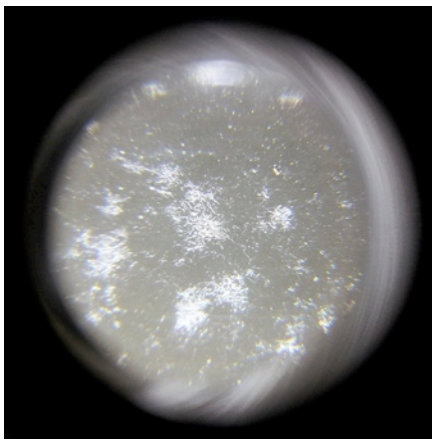

Obr. 2
pleseň

Obr. 3
retuš negatívu

Ukážky poškodení negatívov

Farebné zmeny negatívu - ružová emulzná vrstva

Farebné zmeny negatívu – žlto-hnedý s bielym povlakom (pravdepodobne v dôsledku nedostatočného vyprania)

zlomený negatív

Striebrenie v tmavých miestach – na čiernom pozadí sa negatív v určitých miestach javí ako pozitív, poškrabaná emulzná vrstva a žlto-hnedé škvrny

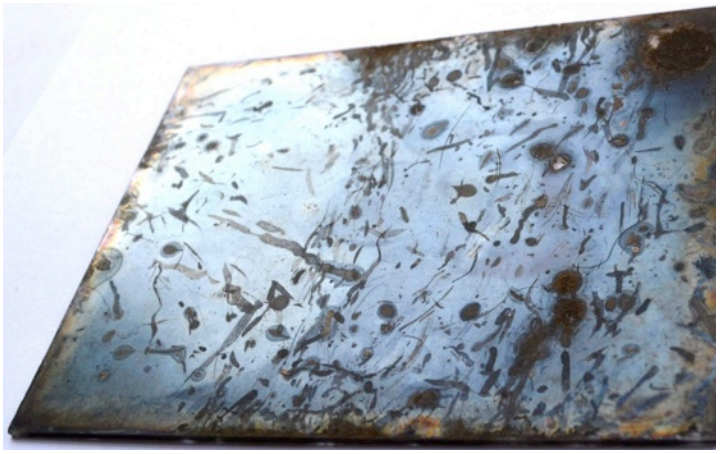

Odporučený postup

1. Odporúča sa najskôr zabezpečiť sterilizáciu alebo dezinfekciu (fumigácia) celej zbierky
2. Odporúča sa vyčistenie zbierky podľa postupu uvedenom na workshope
3. Po vyčistení je dôležitá výmena obalov a to tak aby každý negatív mal svoj vlastný obal vyhovujúci normám (*ISO 14523*: 1999, Photography – Processed photographic materials – Photographic activity test for enclosure materials *ISO 18902*: *2001*, Imaging materials – Processed photographic films, plates and paper – Filing enclosures and storage containers)u nás dodáva firma Emba alebo Ceiba
4. Fixovať rozbité sklenené negatívy
5. Odporúča sa zabezpečiť vhodné podmienky uloženia 18–21 ˚C a relatívna vlhkosť 40–50 %, bez prítomnosti priameho svetla

Spracovala: Ing. **Božena Habalová**, PhD., SNA Bratislava
(apríl 2016)

Obrazová príloha - Sklenené želatínové dosky

Doska 1
Autorportrét, 1908

Doska 2
Autoportrét, 1908

Doska 3
Autoportrét, cca 1907

Doska 4
Autoportrét, cca 1907

Doska 5
Autoportrét, cca 1907

Doska 6
Autoportrét, cca 1907

Doska 7
Albert Petrik, nedatované

Doska 8
Albert Petrik, nedatované

Doska 9
Albert Petrik, nedatované

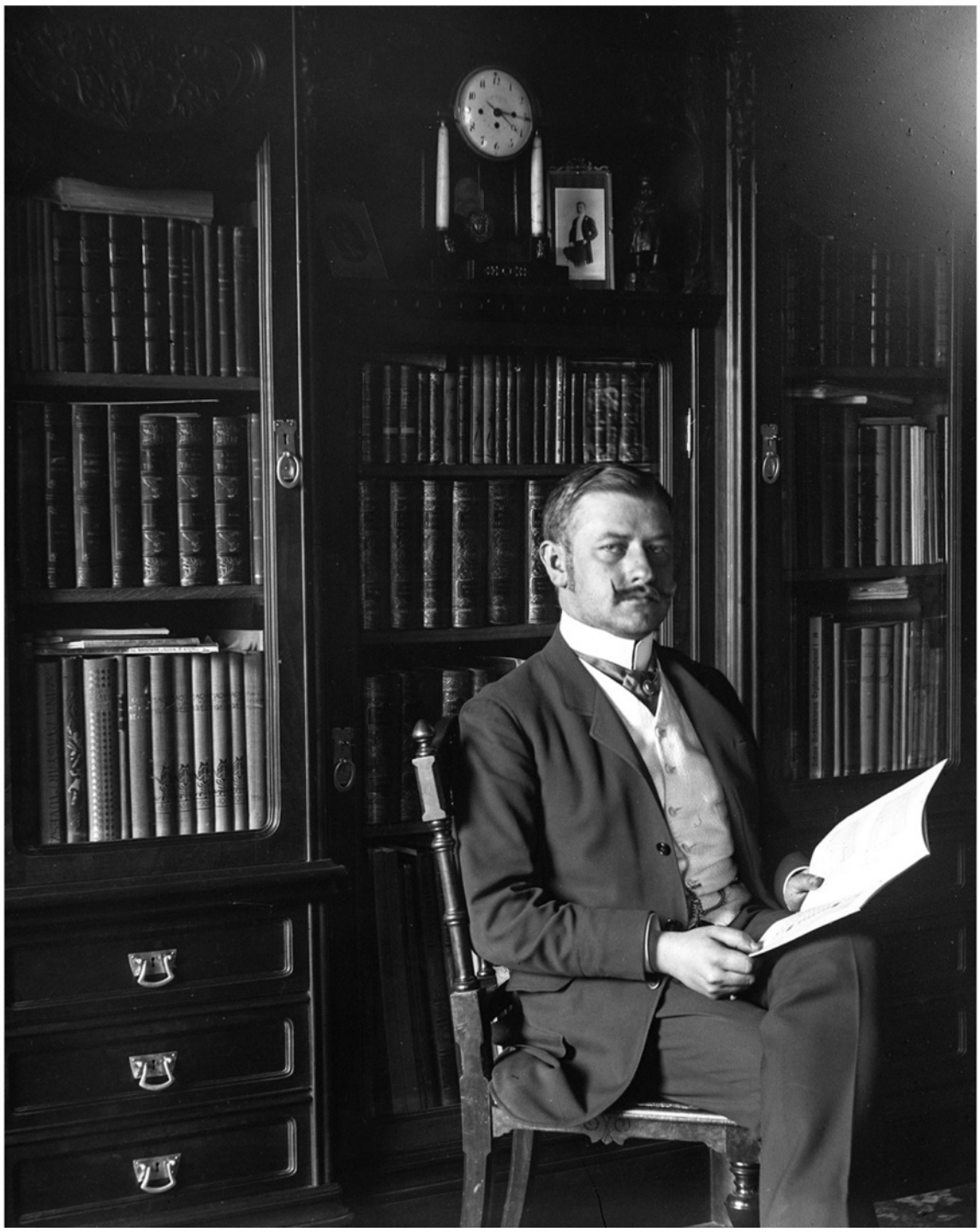

Doska 10
Albert Petrik, nedatované

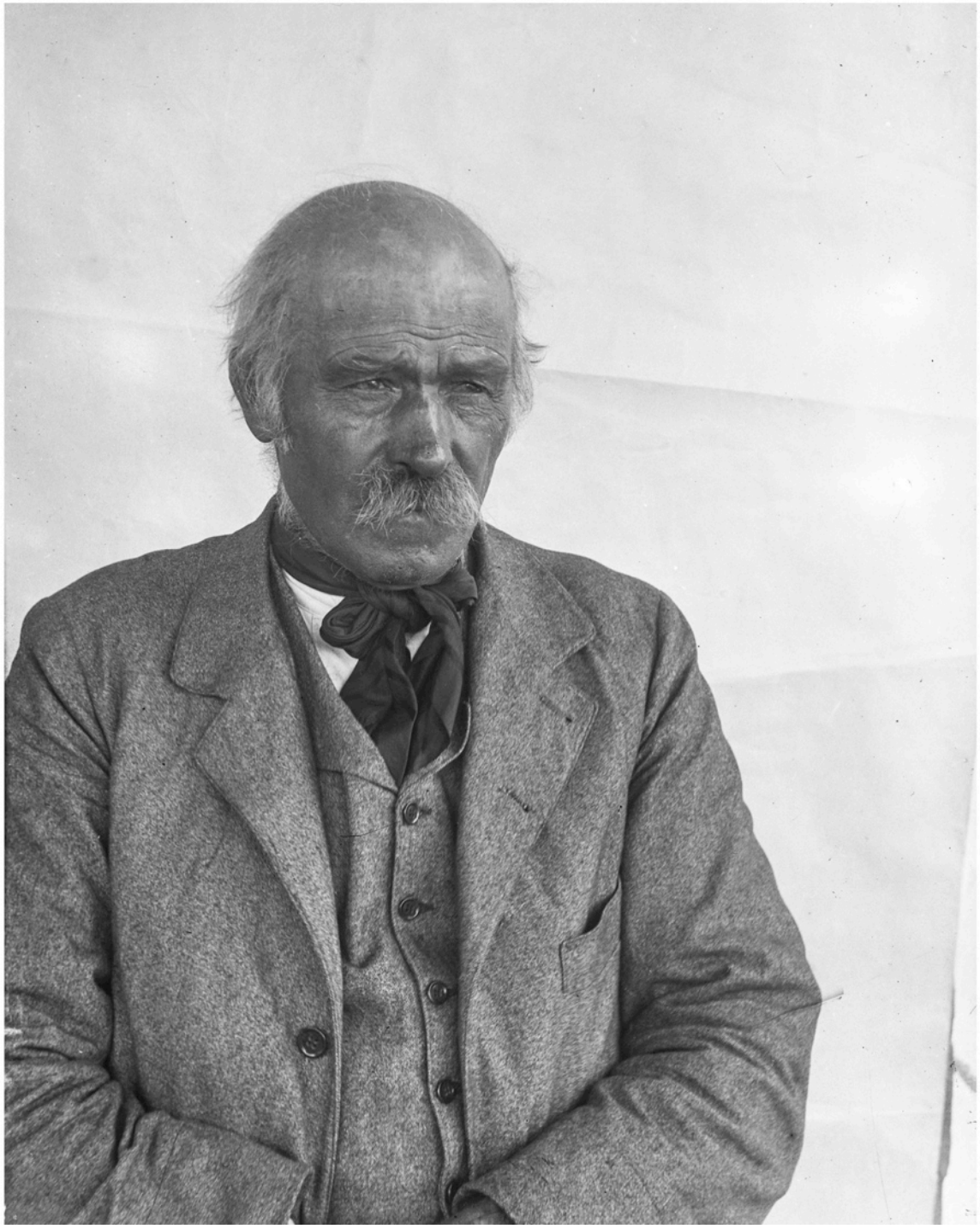

Doska II
János Petrik, nedatované

Doska 12
Erzsébet Petrik, rod. Ruscsik, nedatované

Doska 13
Regina Petrik, 1908

Doska 14
Regina Petrik, nedatované

Doska 15
Regina Petrik, nedatované

Doska 16
Anna Petrik, 1912

Doska 17
Anna Petrik a Pál Petrik, 1914

Doska 18
"Petrik s Lacom", 1912

Doska 19
Piknik - Petrikovci, 1925

Doska 20
Piknik - Petrikovci, 1926

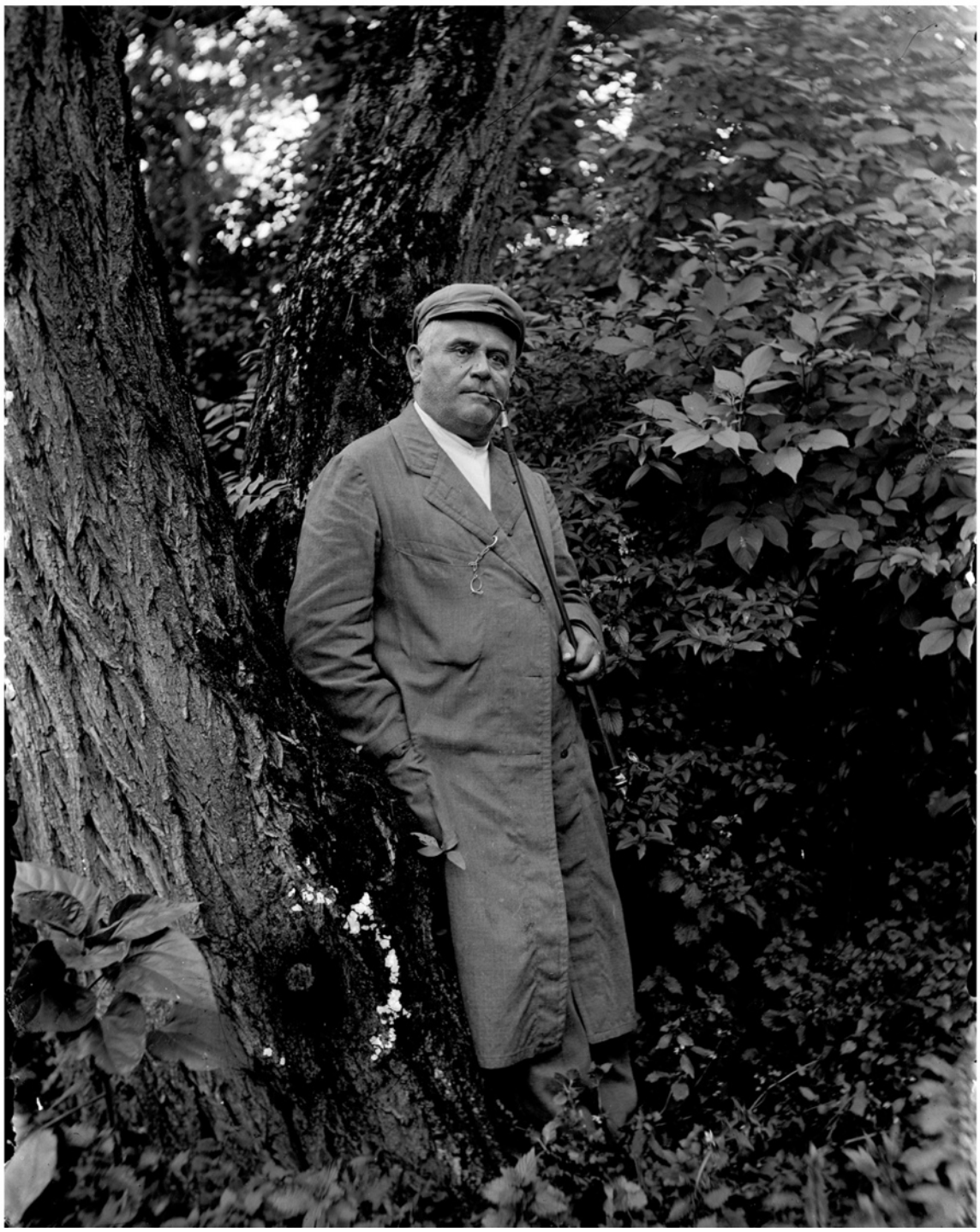

Doska 21
Adolf Lehocsinszky, nedatované

Doska 22
Endre Váradi s dcérami, nedatované

Doska 23
Neidentifikované

Doska 24
Margitka Petrik, nedatované

Doska 25
Neidentifikované

Doska 26
Neidentifikované

Doska 27
Neidentifikované

Doska 28
András a Ferdinand Petrik, cca 1917

Doska 29
Interiér kaplnky v Erzsébettanya, 1912

Doska 30
Zrúcanina kostolíka v Kisújlaku, nedatované

Doska 31
Neidentifikované

Doska 32
Neidentifikované

Doska 33
Veľký Kamenec, časť "Tyúksor", 1912

Doska 34
Neidentifikované

Doska 35
Rad, 1936

Doska 36
Neidentifikované

Doska 37
Rad, nedatované

Doska 38
Rad, 1927

Doska 39
Marika Marczi a Regina Petrik, Rad, 1926

Doska 40
Rad, nedatované

Doska 41
Interiér kostola v Rade, 1940

Doska 42
Povodne v medzibodroží, 1924

Doska 43
Povodne - Rad, 1924

Doska 44
Povodne - Rad, 1924

Doska 45
Povodne - Rad, 1924

Doska 46
Následky povodní, 1924

Doska 47
Žatva, 1935

Doska 48
Béla Petrik s miestnymi, nedatované

Doska 49
Vinobranie u Petrikovcov, nedatované

Doska 50
Petrikova izba, nedatované

POČET ZNAKOV A NORMOSTRÁN (VLASTNÝ TEXT PRÁCE):

124 087 znakov
69 normostrán